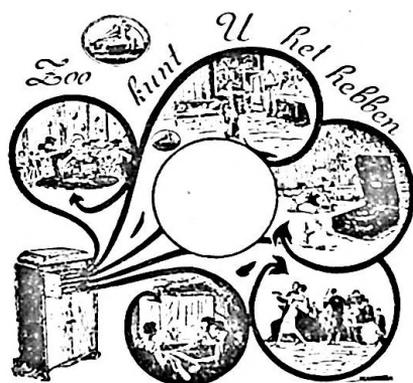

FOTO - KINO
C A P I
 NOORDEINDE 124 - DEN HAAG

Van ouds vertrouwd technisch adres voor Uw foto, projectie-
 en kino-artikelen. - Vraagt catalogi.

De Lente komt!!

De ideale tijd voor de
 „New His Masters Voice“
 Gramophone!

De schoonste geluidswaergave.
 De beste constructie.

Bij: **WILLEM SPRENGER**
 Passage 46, L. v. Meerdervoort 60a en 453
 DEN HAAG

Zestig jaren Hooger Militair Onderwijs

DOOR

W. E. VAN DAM VAN ISSELT,

Generaal-Majoor,

Oud-directeur der Hoogere Krijgsschool.

VOORWOORD.

Daar de wereldoorlog Mei 1918 op zijn hevigst woedde, leeraren en leerlingen H. K. S. verspreid waren over onze gemobiliseerde krijgsmacht, ging het 50-jarig bestaan van onze inrichting voor hooger militair onderwijs ongemerkt voorbij. Daarom wordt thans het 60-jarig jubileum feestelijk herdacht. Meer nog dan in 1918 is er nu alle grond om te vertrouwen op een goede toekomst. De terugblik kan thans op ééne periode meer worden geworpen: de na-oorlogsche ontplooiing op de deugdzaam gebleken grondslagen. Andere voordeelen van het gedwongen uitstel zijn, dat het 1928 juist 50 jaren geleden is, dat de inrichting voor het eerst krachtens stelselmatige regeling door officieren N. I. L. werd bezocht, terwijl bovendien de H. Marine K. S. juist 10 jaren bestaat: 3 beteekenende jubilea in één jaar! Naast de oudere zuster heeft de N. I. faculteit zich geleidelijk opgewerkt minstens tot een even hoog peil. Als loot van een jongere generatie heeft zich, tot heil van alle drie, de H. Marine K. S. ontwikkeld.

Als oud-directeur H. K. S. acht ik het een groot voorrecht de hoofdlijnen van hare geschiedkundige ontwikkeling te mogen trekken en vastleggen. Deze is op zich zelf reeds belangwekkend en leerzaam, bovendien nauw verbonden aan de geschiedenis van onze krijgsmacht in het algemeen; voorts heeft de H. K. S. een steeds wassenden invloed daarop geoefend en vervult zij in ons legerstelsel een steeds meer beteekenende plaats.

Het streven is geweest voornamelijk licht te doen vallen op de wordingsgeschiedenis der inrichting en hare wisselvallige levensomstandigheden gedurende de eerste decenniën: haar Sturm- und Drangperiode. Dit tijdperk vol merkwaardige, meerendeels niet meer gekende voorvallen, dient aan de vergetelheid ontrukkt te worden. Meerderjarig geworden met de mil. onderwijswet 1890, voor de inrichting 1 Nov. 1891 ingevoerd, had zij tevens vasten vorm en lijn gevonden (driej. opleiding); daarna was het aantal lotswendingen gering. Een tijdperk, grootendeels van Meerestille und glückliche Fahrt brak aan. Methodisch in die lijn voortschrijdende, gold het verder hoofdzakelijk de H. K. S. te houden op de hoogte van den tijd, die telkens nieuwe behoeften schept, dus eischen stelt.

's-Gravenhage, { Dec. 1927.
 { Mrt. 1928.

W. E. VAN DAM VAN ISSELT.

I. Voorgeschiedenis.

Eerste incidenteele pogingen tot hoogere vorming.

(1813 tot 1868).

Als gevolg van de bijna 19-jarige Fransche overheersching verkeerde ons vaderland Nov. 1813 in de meest benarde omstandigheden. Vooral het krijgswezen moest nagenoeg van meet af weer opgebouwd worden. De offn., 1813/5 bij onze nieuw gevormde krijgsmacht ingedeeld, bestonden uit: *a.* hen, die in het Napoleontische leger gediend hadden. De beteren hunner, toegerust met militaire kennis en beproefde oorlogsondervinding, klommen weldra op tot de hoogere aanvoering. De overigen, met louter praktische routine, bleven in de subalterne rangen hangen. *b.* oudgediende offn. der Republiek, die in 1795 den Prins gevolgd, althans hun ontslag genomen hadden. 19 Jaar lang verre van het rumoer van den strijd gebleven, misten zij militaire eigenschappen en krijgservaring; *c.* jongelieden van beteren huize, die uit vaderlandsliefde gehoor gaven aan de roepstem „te Wapen”! van onzen Souvereinen Vorst, en kort na onze vrijwording, dank zij hun geestdrift en goeden wil, doch zonder eenige militaire ervaring of kennis, officier werden.

Hoewel de Regeering later een groot deel dezer categorieën *b.* en *c.* verving door ervaren offn., van hun Franschen eed ontslagen of uit krijgsgevangenschap teruggekeerd (vele reorganisatiën met „afvloeiing”!), bleven toch ook velen gehandhaafd. Door een en ander was het de eerste deceniën na 1813 treurig gesteld met beschaving en militaire kennis, vooral met de wetenschappelijke ontwikkeling van ons off. korps. En nauwelijks waren door de oprichting der K. M. A. in 1828 de eerste maatregelen getroffen om ten dezen *op den duur* tot een beteren toestand te geraken, toen de Belgische omwenteling met hare gevolgen de klok weer 30 à 40 jaar stilzette: het kantonnementsleven 1830/9 heeft een zeer ongun-

stigen invloed, vooral ook op het off. korps geoefend ¹⁾; bovendien werden, bij gebrek aan een deugdelijk reservekader, in genoemd tijdvak honderden veelal oudere onderoffn. officier.

Voor de eerste opleiding der offn. werd in die decennien zeer weinig, voor hun voortgezette wetenschappelijke vorming nagenoeg niets gedaan. Bij besluit S. V. 24 Februari 1814 werd te Delft, ter vervanging van onze in 1810 onthonden militaire (kadetten)scholen, een art. en genieschool opgericht met 60 plaatsen voor beide Wapens; voorts konden daar, doch geheel op eigen kosten, hoogstens 40 cadetten inf. en cav. toegelaten worden. Verder was het mogelijk om *in het leger zelf* off. te worden, 1°. voor cadetten, die zich bij de korpsen der *staande armée* konden verbinden; 2°. voor onderoffn. Een opleiding, behalve dan die van den dagelijkschen dienst, bestond hier niet; evenmin een off. ex., voor het eerst, alleen voor *cadetten*, in 1826 gevorderd. Verder vonden de aanstellingen louter op voordracht van de Korps-Cn. plaats, in de 30er jaren nog zonder examen ²⁾. Een ontwikkeld officier schetste de militaire kennis en wetenschappelijke ontwikkeling van ons off. korps 1820/40 dan ook aldus: „Ik overdrijf niet, wanneer ik spreek van volslagen onkunde. Een off., die slechts eenige kennis had van stel- of meetkunde, werd uitgekreten als een monster van geleerdheid. Dit was niet alleen zóó gesteld met de hulpwetenschappen; met die van zuiver militaire aard stond het even zoo treurig” ³⁾. Vele offn. zouden dan ook destijds op de z.g. „wetenschappelijke” bijeenkomsten (zeer eenvoudige theorieën over dienstvoor-

¹⁾ In de 40er jaren sprak men van de „jeneverpest”, welke onder een groot deel der kapts. en oudere luits. heerschte.

²⁾ Voor de officiersopleiding ten tijde van onze Republiek en het begin van ons Koninkrijk: Cadetten Almanak 1830. Militaire Spectator 1851. G. VAN STEIJN. Gedenkboek K. M. A. (1903 en 1928).

³⁾ Nagelaten papieren van den gepens. gen.-maj. B. J. WAGNER, C. van 3 R. I. 1857 tot 1862, geb. 1803, tweede luit. 1821.

schriften in den vorm van vragen en antwoorden) het antwoord schuldig gebleven zijn op vragen, welke thans *hoogstens* tot de sfeer der onderoffn. gerekend worden ¹⁾).

Het is duidelijk, dat in een off. korps van dergelijke samenstelling, opleiding en ontwikkeling de hoogere vorming niet bijzonder hoog behoefde te gaan om toch betrekkelijk hoog te zijn!

In de organisatie 1815 van het Dep. van den Kwartiermeester-Generaal (onze G. S.) kwamen o.a. voor 6 of meer adjuncten (kapt. of luit.). Deze moesten o.m. voldoen aan een toel. ex., omvattende 13 deels militaire, deels algemeene vakken, welke men zich, in bescheiden omvang, door eigen studie eigen maken moest ²⁾). Wegens geringen toeloop moest men reeds in 1816 en andermaal in 1821 op deze eischen wat laten vallen.

Een K. B. 13 Nov. 1815 bepaalde, dat de dienst der Mil. Verkenningen uitsluitend verriicht zou worden door offn. van den Generaal-Kwartiermeesterstaf. Omgekeerd vond de opleiding voor den G. S. nagenoeg uitsluitend plaats bij de Verkenningen (voornl. terreinopname). Deze nauwe, dubbele band, toen gelegd, was alleszins verklaarbaar, vooral getet op het feit, dat betrouwbare kaarten destijds, ook in Nederland, nog volkomen ontbraken. Conservatief gelijk elk legerinstituut, vooral in den ouden

¹⁾ Zoo laten zich straffen verklaren als deze uit een a°. 1829 aangelegd strafregister van offn. van een bat. inf.: N.N. 8 Juli 1830. 2 dagen arrest. „Deszelfs theorie niet gekend, en voorgegeven, dat hij niet wist, waarover de theorie werd gehouden, niettegenstaande hij er bij was, toen ik dezelve bepaalde”... 10 Juli d.a.v. 4 dagen streng arrest. „Zijne theorie bij herhaling niet gekend, en op een onbehoorlijken toon,” enz. (beide van B. C.)

²⁾ GLJSBERT KAREL VAN HOGENDORP, de grondvester van den modernen Ned. Staat, heeft zijn denkbeelden omtrent opleiding en gebruik van staf-offn. neergelegd in een d.d. 18 Sept. 1815 den Koning aangeboden Memorie, voor een groot deel handelend over landsverd. en legerorg. (Brieven en gedenkschriften. II, blz. 275/6). Zij toont, dat v. H. ook in militaire zaken een man van groote kunde en zeer ruimen blik was. Wegens naar belangrijken en merkwaardigen inhoud is die Memorie door mij behandeld in Mil. Spect. 1915, blz. 112/6.

tijd, is de band tusschen G. S. en M. V. te lang te innig gebleven. Een goed militair verkenner gold voor een goed stafoff. Onze oorlogsvoorbereiding in haar vollen omvang, hoofdtaak van den G. S., bleef veel te lang stiefmoederlijk bedacht. Eerst door de maatregelen van 1868 (Stafbureau en Stafschool) zijn die banden *op den langen duur* verbroken.

Bij K.B. 29 Aug. 1826 werd de G. K. S. met den G. S. vereenigd tot één geheel: de „Generale Staf”. In de organisatie van het dienstvak waren o.m. opgenomen 12 kpts. en eerste-luits. bij de Verkenningbrigade of elders (men lette op deze volgorde), benevens 8 luits.-adspiranten, aangewezen krachtens een examen, waartoe men eerst toegelaten werd na $\frac{1}{2}$ à 1 jaar bij den directeur der Verkenningbrigade werkzaam te zijn; deze beoordeelde of de eigenschappen den adspirant geschikt maakten voor den G. S. dienst (dus: voornl. verkenningarbeid).

Toen in 1828 onder leiding van Prins Frederik als Comm. G. v. O. de K. M. A. werd opgericht, wilde men aanvankelijk deze ook dienstbaar maken aan de G. S. opleiding. Op zijn verlangen werd daarbij werkzaam gesteld kapt. Baron FORSTNER VAN DAMBENOY van den G. S. ¹⁾. Hij was de eenige leeraar in tactiek en aanverwante vakken. De aanwijzing van een stafoff. is begrijpelijk, want „de kadetten zullen nauwkeurig bekend gemaakt worden met de onderscheidene diensten en verrichtingen der officieren G. S., zoowel in vredes- als in oorlogstijd; met al hetgene de militaire topographie en statistiek betreft”. (Art. 152 Reglement K. M. A.). Dien kapt. werd dan ook het onderwijs opgedragen in „de topographie, het daartoe behoorende teekenen en hetgene *verder* de dienst bij de Staven aangaat”. ²⁾

Voorts werd bepaald, dat de offn. der art. en der genie, alsmede de adsp. ingenieurs van den Waterstaat, na hun

¹⁾ M. v. O. van 15 Juli 1852 tot 23 Dec. 1857.

²⁾ Men lette op de volgorde en op het woord „verder”.

4-jarige off. opleiding nog hoogstens 2 jaar aan de K. M. A. zouden blijven, teneinde door deelname aan z.g. „toegepaste studiën” 1) hun opleiding te voltooien. Aan volgend kundige offn. van alle Wapens of diensten der landmacht en aan beambten van den Waterstaat kon worden vergund, die toegepaste studiën bij te wonen.

Twee denkbeelden traden derhalve bij de oprichting K. M. A. *naast elkaar* naar voren:

1°. opleiding van stafoffn., althans selectie, reeds aldaar;

2°. een eerste *zeer bescheiden* poging tot hogere vorming van offn.; immers de in het leven geroepen „toegepaste studiën” beoogden louter *voltooiing* van de *off. opleiding*.

Generaal Bⁿ. DE CONSTANT REBECQUE, die eerst als Kwartiermeester-Generaal, later als Chef, van 1814 tot 1837 hoofd G. S. was, had 24 April 1819, doch zonder resultaat, de wijze aangegeven, waarop de opleiding van stafoffn. *stelselmatig* (doch nog zonder *afzonderlijke* inrichting) ware te regelen. 2) Na de oprichting K. M. A. werkte hij op het sub 1°. genoemde denkbeeld voort. 27 Juli 1830 stelde hij voor: *a.* om de cadetten, die bij hun benoeming tot officier geacht werden geschiktheid te bezitten voor den G. S., als *vasten regel* genoemde toegepaste studiën te doen volgen: *b.* om die cadetten reeds aan de K. M. A. bijzonder onderricht te doen geven o.m. in al. wat tot de beoefening der militaire topographie behoorde, „welke geacht wordt zoo'n voornaam deel uit maken van den G. S. dienst” 3). Het voorstel sub *a.*, 30 Augustus 1830 goedgekeurd, is door sehorsing van de K. M. A. tot 1 November 1836 (Belgische opstand) niet tot uitvoering gekomen. Op advies van den Gouverneur werd op dat sub *b.* niet ingegaan: deze achtte

1) Ontleend aan het Fransch. De „Applicatieschool” dankt daaraan haar naam.

2) In het Krijgsg. Arch. berust een uitvoerige geschiedenis van den G. S., in 1914 ter gelegenheid van het eeuwfeest bewerkt door den toenmaligen kapt. H. K. HARDENBERG.

3) Men lette op het hier gelegde nauw verband tusschen G. S. dienst en militaire topographie.

het gewone onderwijs, ook dat in het *topographisch teekenen*, voldoende tot het beoogde doel ¹⁾).

De *stafopleiding* bleef derhalve beperkt tot eenig inleidend onderwijs en selectie aan de K. M. A., benevens eene zeer elementaire opleiding van de bij de Verkenningbrigade ingedeelde stafluitenants en adspiranten, voor zoover daarvan tusschen den verkenning- en den tekenarbeid en in verband met de meer of mindere belangstelling van den directeur iets terecht kwam. Met de zeer elementaire *hoogere vorming* verliep het aanvankelijk gunstiger. Tot 1830 en na de heropening K. M. A. (1836) hebben officieren de „toegepaste studiën” gevolgd. Echter werd deze instelling bij de herziening K. M. A. in 1841 afgeschaft wegens dezelfde euvelen, welke in 1897 vrijwel voor goed een einde maakten aan de Appl. S. *Zelfs van een elementaire hoogere militaire vorming was geen sprake meer.*

De Gouverneur, Kolonel H. G. SEELIG, zich volkomen bewust, welke schade deze maatregel ons leger toebreacht, diende in 1844 een Nota in „tot toelating bij de K. M. A. van eenige jonge officieren, die reeds eenige jaren werkelijken dienst verricht hebben en gelegenheid wenschen te erlangen, hun studiën in de krijgswetenschappen voort te zetten om zich tot de dienst der staven te bekwamen en voor te bereiden om meer waardiglijk hoogere rangen te bekleden.” De Kon. goedkeuring op dit meerendeels overgenomen voorstel werd 3 Aug. 1844 verkregen; 9 d.a.v. zette de M. v. O. nader uiteen de regeling van den cursus „om eenige offn., die den dienst van hun Wapen grondig kennen, gedurende 1 à 2 jaar verder, en wel in eene toegepasten zin (bij de K. M. A.) op te leiden.” Jaarlijks zouden 10 luits. toegelaten worden (5 inf., 2 cav., 2 art. en 1 genie), die minstens 5 jaar effectieven dienst verricht hadden en niet ouder mochten zijn dan 32 jaar. Deze tweede, thans *formeele* poging tot hoogere vorming van offn. doet door haar doel, aantal plaatsen, verdeling over de Wapens, minimum dienstdijd in hooge

¹⁾ Men lette op het hier gelegde nauw verband tusschen G. S. dienst en militaire topographie.

mate denken aan de H. K. S.; alleen duurde de cursus als regel 1 jaar en bestond geen toel. ex. (keuze door D. v. O. op voordracht Korps Cn.). Bijzonder trekt de leeftijdsgrens de aandacht: men wenschte geen te oude leerln. en wilde hun, die op jeugdigen leeftijd off. geworden waren, meer gelegenheid bieden dan den ouderen. De eerste cursus werd Oct. 1844 geopend. Enkele malen werd hij gevolgd door een zee-off., in 1847/8 door de 4 luits., „aan den G. S. toegevoegd met het doel daarbij, naar gelang van het ontstaan van vacatures, te worden ingedeeld”. De toeloop liet vele jaren te wenschen over. Het onderwijs verhief zich weinig boven dat aan de cadetten; deelname schonk geen enkele voorkeur, alleen een klein cachet.

Als gevolg van de Febr. revolutie van 1848 in Frankrijk, welke ook in ons land gisting veroorzaakte, bepaalde de M. v. O. 9 Aug. 1848, dat de gedet. offn. *bij de korpsen* dienst moesten doen; de Appl. S. werd geschorst. Reeds in 1849 werd zij heropend; haar nut in het belang der deelnemers en van het leger werd groot geacht, „als geldende het hier de hoogere opleiding van betrekkelijk jonge offn.”. Na cursus 1854/5 begon de Appl. S. eerst opnieuw met cursus 1862/3. Een pleidooi werd geleverd om een kapt. G. S. tactiek en strategie aan de school te doen onderwijzen (conform 1828/30; niet geschied). Cursus 1866/7 had ten doel om een aantal offn., van den troep afkomstig, op te voeren tot het wetenschappelijk peil van die der K. M. A. *Hiermede werd het denkbeeld „hoogere vorming van offn.” volkomen losgelaten.* De cursus voldeed niet. De M. v. O. bepaalde, hoe, als proef, eenige luits. bij de K. M. A. gedet. zouden worden om een opleiding te ontvangen tot leeraar aldaar of tot instructeur bij het wetenschappelijk onderwijs der onderoffn. bij de korpsen (de „cursussen” voor de off. opleiding). Aldus is een cursus gehouden van 1 Dec. 1867 tot 1 Nov. 1868. Volgende jaren mochten alleen militaire vakken onderwezen worden, ¹⁾ „moetende dat onderrigt gelijktijdig gegeven worden met het onder-

¹⁾ Vrees voor te sterken overgang van offn. naar het opkomend middelbaar onderwijs (wet 1863).

wijs, dat ingevolge mijne Aanschr. van 31 Aug. 1868 bij die inrigting zal gegeven worden aan de offn., bij de Staf-school gedet.' 1) (1 Nov. tot 1 Apr. wintertijdperk Staf-school.) Op dezen voet heeft de Appl. S. de winters 1868/9 en 1869/70 gewerkt.

Toen de eerste wet op de K. M. A. (17 Juli 1869) weer een Appl. S. in haar oorspronkelijken vorm — voltooiing van de off. opleiding art. en genie — in het leven riep en door reorganisatie K. M. A. (2 j. cursus) de behoefte aan leeraren daar voorloopig zeer afnam, zijn in volgende jaren geen Appl. Sn. als bovenbedoeld meer gehouden. Alleen is er nog een cursus van 1 Nov. 1872 tot 1 April 1873 gehouden voor 9 luits. der inf., alleen in z.g. „nieuwe tactiek” en tact. oefeningen, om dezen „moderne en zuivere begrippen” op dat gebied bij te brengen (de juist verlopen Fransch-Duitsche oorlog). *Aan deze methode van hoogere vorming — zoo de opleiding de laatste jaren nog dien naam verdiende — kwam voor goed een einde.* 2)

Bij gemis aan een geregelde stafopleiding bleef de wijze, waarop het off. korps G. S. zich ontwikkelde, eenzijdig: veel te weinig werd gelet op strat. en tact. ontwikkeling en kennis. Het tijdperk 1830/9 bracht ons land aan den rand van een staatsbankroet; voor het leger trad een periode van bezuiniging en afvloeien in, precies als na 1914/8. Na beperking in 1841 werd in 1843 het aantal kapt. en luits. G. S. tot 9 en 6 teruggebracht. Behoefte aan nieuwe stof bestond niet; daardoor kwam niets van het denkbeeld om de noodige offn. G. S. te verkrijgen uit hen, die de K. M. A. met een hoog nummer verlaten hadden, daarna 2 jaar bij elk der 3 hoofdwapens moesten dienen om vervolgens, ged. bij den G. S., voor den stafdienst opgeleid te worden. (D. G. v. O. 25 Jan. 1843 aan C. G. S.).

1) 20 Sept. 1869 luidde het voor den volgenden cursus reeds: „zoo veel mogelijk gelijktijdig.”

2) De geschiedenis van de Appl. S. in al haar achtereenvolgende doeleinden en gedaanten is door mij beschreven in den Almanak 1927 der Cadetten en Hoofdcursianen.

De verschillende inkrimpingen, verschil van inzicht met den 18 Juni 1843 als M. v. O. opgetreden Generaal F. C. LIST, o.a. over de huur van een G. S. bureel, noopten den C. G. S., Generaal Baron NEPVEU, n.a. aan te vragen. welke 15 April 1844 verleend werd; hij vestigde zich op zijn buiten Berg en Dal bij Amersfoort. ¹⁾ De leiding G. S. werd „voorloopig” door den M. v. O. overgenomen! Later verving het „Comité van Defensie” (1850 tot Nov. 1868) meerendeels den C. G. S. en zijn bureau!

Na het aftreden van Minister LIST (Maart 1848) werd Generaal NEPVEU M. v. O. ad i., doch reeds 22 Mei 1848 ging hij als zoodanig vrijwillig heen. Hij bleef echter belast met het beheer van den G. S., terwijl hem 19 Maart 1850 weer de titel C. G. S. verleend werd, echter zonder dat hem eenig personeel toegevoegd werd, zoodat Generaal NEPVEU op zijn buiten bleef. ²⁾ Aldus heeft van 1844 tot 1868 een zelfstandig, centraal orgaan ontbroken, met de voorbereiding der landsverdediging belast! Ons leger was in die deceniën in alle opzichten een echt vredesleger. Hoewel de instructiën van den Kw. G. en van den C. G. S. nadrukkelijk de oorlogsvoorbereiding noemden als gebied van werkzaamheid G. S., bleef deze zich ook na 1844 nagenoeg uitsluitend beperken tot den dagelijkschen bureaudienst, alsmede tot topographische verkenningen en tekenwerk. Onder dergelijke omstandigheden stonden den weinigen ouderen stafoffn., die in hooge rangen bij den troep terugkeerden, de handen vreemd, daar zij hem als luit. verlaten, nimmer een *commando* gevoerd en aan de leiding van grootere gemengde afdeelingen alleen deelgenomen hadden bij enkele oefenkampen. Het leger stelde in de 50er en 60er jaren dan ook weinig vertrouwen in zijn G. S. ³⁾ Daartoe droeg voorts nog bij het gemis aan een legalen,

¹⁾ Bekende militaire figuur uit het verleden. Van hem de opgang makende brochures, eerst van „l'homme gris”, later van „l'homme blanc”.

²⁾ 5 Oct. 1857 ging van den C. G. S. te Amersfoort brief N°. 27 van dat jaar uit!

³⁾ Verg. blz. 312 met noot 1 aldaar.

officieelen weg om bij het dienstvak te komen. Plaatsing daarbij geschiedde bij keuze, zonder proeftijd en zonder voorbereiding; „niet zelden gaven camaraderie, familiebetrekkingen en protectie daarbij den doorslag.”¹⁾ Geen wonder, dat einde 1878 de toenmalige C. G. S. deze aanvullingswijze „in geheel beschaafd Europa onherroepelijk veroordeeld” noemde.

Onder de geschetste omstandigheden bleven de Mil. Verkenningen te Arnhem zoowel toegang als oefenschool tot den G. S. Luit. Kol. J. H. W. LECLERCQ, 1 Jan. 1857 opgetreden als directeur, gaf zich veel moeite voor een betere opleiding der jonge stafoffn. Hij stelde 1°. voor om de offn. der Verkenningen onbereden te maken; het rijden was niet bevorderlijk aan teekenen met een vaste hand, en vooral 's winters tijdroovend. *Dit voorstel vormde een eerste schrede tot scheiding van stafdienst en verkenningwerk.* Het kwam tot uitvoering 7 April 1864, toen op voorstel C. G. S. 4 luits., volgens de K. M. A. goede verkenners, gedet. werden bij de Mil. Verkenningen zonder dat hun uitzicht geopend werd om later bij den G. S. geplaatst te worden (*daadwerkelijke* scheiding). 2°. wenschte hij, dat offn., alvorens definitief bij den G. S. geplaatst te worden, één jaar daarbij gedet. werden ter beoordeeling van hun geschiktheid. 10 Jan. 1862 deelde de directeur den C. G. S. mede, hoe hij de opleiding geregeld had van de kort t. v. bij den G. S. geplaatste luits. Hij begon met hun den vredes-bureaudienst G. S. uit te leggen, welke men vervolgens op de stafbureau's 2e Mil. Afd. en 2^e Cav. Brigade te Arnhem ging zien. Daarna enkele voordrachten over stafdienst in oorlogstijd, bene-

¹⁾ Ten gevolge van de slechte bevorderingskansen en de willekeurige wijze, waarop men bij enkele bevorderingen en overplaatsingen te werk ging, werd de G. S. bij K. B. 11 Mei 1864 een open dienstvak (luits. bevordering van het eigen Wapen volgen; als regel dan daarheen terug). Nog stilliger werd dat vastgelegd in K. B. 8 Aug. 1868 nopens den G. S. De C. G. S. had dit reeds in 1841 voorgesteld. De nieuwe bepaling vormde „de sluis, die geopend werd om strooming te brengen in een stilstaand water” (Lt.-Gen. BOOMS).

vens het uitwerken van marschregelingen en dislocatiën; vervolgens buiten handelen met een onderstelden troep. Daartusschendoor liep de opleiding teekenen. Ten slotte moesten de Heeren goede, kritisch geschreven krijgsgeschiedkundige werken lezen. Hij hoopte aldus een beteren maatstaf van beoordeeling te verkrijgen dan voorheen, toen de in opleiding zijnde offn. louter teeken- en verkenningsarbeid verrichtten.

Deze cursus onder luit. kol. LECLERCQ — de eerste in praktijk gebrachte poging om opleiding en maatstaf ter beoordeeling van hun geschiktheid der a.s. G. S. offn. in betere banen te leiden — vormde den niet-officieelen voorlooper van de in 1868 op zijn aanstichten in het leven gecroepen Stafschool te Haarlem.

Volledigheidshalve verdient nog één maatregel vermelding, beoogende te geraken tot betere selectie in het off. korps.

In 1837 werd gelegenheid voor eerste luits. der inf. opengesteld om krachtens een *voor dien tijd* vrij zwaar examen bij keuze kapt. te worden. Het vond in 1838 plaats: van de weinige adspiranten slaagden er 4; daarvan was de latere Generaal W. J. KNOOP No. 1¹⁾). Na dien hebben, zonder zulk een examen, tal van bevorderingen bij keuze plaats gevonden, zelfs van offn., wier wetenschappelijke kennis wat meer dan niets bedroeg en die meermalen ook in andere opzichten niet uitmunten; een poging om zich eenigermate te ontworstelen aan den greep, waarin de gevolgen der 30er jaren ons off. korps dreigden te verstikken. In latere jaren is nog eenige malen, o.a. in 1864 door den toenmaals aan den I. d. I. toegevoegden majoor P. G. BOOMS, vergeefs aangedrongen op terugkeer tot het stelsel van bevordering bij keuze op grond van een examen, „vormende dit in tijd van vrede de eenige rationeele grondslag ter beoordeeling”.²⁾

¹⁾ Levensberichten Mij. der Ned. Letterkunde 1893/4. W. J. KNOOP door P. M. NETSCHER.

²⁾ Luit.-Gen. BOOMS.

II. De school ter opleiding van officieren voor den Generalen Staf te Haarlem.

(1 Mei tot 1 November 1868. Eenjarige cursus).

Zelfs treffende gebeurtenissen op militair gebied werken in ons kalme volk met zijn historische traagheid en onversehilligheid inzake het krijgswezen slechts zeer geleidelijk door. Na de meer dan bedroevende ervaringen van onze mobilisatie 1870 zou het bijna 11 jaren duren, eer een betere legerorganisatie met behoorlijke strategische eenheden (Divisiën) in het leven geroepen werd, terwijl, als eerste cenigszins beteekenende versterking van onze levende strijdkrachten, in 1887 de militie te land krachtens „buitengewone omstandigheden” voor één jaar met ééne lichting uitgebreid werd. ¹⁾

Zóó ging het in ons Vaderland, waar na 1839 het krijgswezen schifmelijk verwaarloosd was, ook na 1864—1866—1867. In 1866 kwam de groote, parate en brutale kracht van Pruisen nog duidelijker aan het licht dan in 1864 tegenover het kleine Denemarken. De Koninkrijken Saksen en Hannover werden na een ultimatum op zeer korten tijd overrompelend binnengevallen en in enkele dagen volkomen ter neer geslagen. Dit maakte in ons land te grooter indruk, omdat Hannover, tot nog toe een stootkussen tegen Pruisen, van de kaart verdween. Pruisen werd ook op het N.-deel der O.-grens onze naaste nabuur. Vooral toen bleek op overtuigende wijze door het Pruisische voorbeeld de groote beteekenis van een methodische oorlogsvoorbereiding en van een deugdelijk onderlegd, methodisch opgeleid korps stafoffn. ²⁾ Onze landsverdediging ging in zeer verhoogde mate de aandacht vragen, daarmede onze G. S. en hare aanvulling. In de Tweede Kamer stelde DE ROO VAN ALDERWERELT bij amendement (oorlogsbegrooting 1867) voor, om den G. S. aanmerkelijk in te krimpen en offn. van de Wapens, na

¹⁾ Gespannen politieke toestand in W. Europa; herleven van de revanche-idee in Frankrijk onder M. v. O. Generaal BOULANGER.

²⁾ Daar was reeds in 1804 een school tot hoogere vorming van offn. opgericht.

een examen, een opleiding te geven in stafdienst; de bekwaamsten hunner zouden voor oorlogstijd een G. S. reserve vormen. STIELTJES bepleitte bij die gelegenheid, om de G. S. offn. „weer bij het leger terug te zenden om daar dienst te doen” (open dienstvak). Het voorstel werd verworpen, doch de stoot was gegeven, de belangstelling, ook naar buiten gewekt.¹⁾

Het uitbreken van den oorlog van 1866 leidde ertoe om den nog steeds op zijn buiten wonenden, nu 75-jarigen C. G. S. Kolonel LECLERCQ terzijde te stellen in de wederom ingestelde functie van adjunct-chef²⁾ (d. w. z. sous-chef) G. S. Aan de IJsselverdediging werd, begrijpelijkerwijze, verhoogde aandacht geschonken, doch daarbij bleef het!³⁾

31 Dec. 1867 werd Generaal NEPVEU gepensionneerd (had ruim 50 jaren tot den G. S. behoord). De adjunct-chef, tot Generaal-Majoor bevorderd, werd C. G. S. Binnen 3 weken diende hij den M. v. O. voorstellen in nopens den G. S. Daarin kwamen o. m. voor:

1°. een zelfstandig z.g. Stafbureau te 's-Gravenhage (hoofdbureau G. S.) in verband met de „veel omvattende taak van den G. S. in de aangelegenheden van 's Rijks verdediging”, in de eerste plaats belast met de oorlogsvoorbereiding en de verzameling van alle gegevens, in oorlogstijd onmisbaar voor de hoogere bevelhebbers;

2°. eene „inrigting of school tot opleiding van offn. van het stafkorps” te Haarlem onder majoor J. SCHURMAN van den G. S. (blz. 314/5).

Uit de toelichting van Generaal LECLERCQ nopens zijn denkbeelden omtrent de Stafschool blijkt:

1°. De voorgestelde wijze van toelaten, n.l. keuze op grond van no. en cijfers bij het off. ex. en beoordeeling door de chefs, was verre van schoolsch. Een nieuw examen werd „geheel ongeraden” genoemd. Die wijze kwam der-

¹⁾ Tweede Kamer. 22 Mrt. 1867.

²⁾ Bij K. B. 29 April 1826 waren bij den G. S. de functiën van 1e en 2e adjunct ingesteld.

³⁾ Reflex: Vijf voordrachten daarover in Krijgswetenschap 1868/72. Zie echter blz. 327, noot 1).

halve overeen met die, waarop thans de leerln. H. Marine K. S. uitgekozen worden uit de zich jaarlijks aanmeldende adspiranten, n.l. door een C^{sic}, bestaande uit den Chef Marinestaf, den Chef afd. Personeel M. v. M. en den directeur dier K. S. „Men verlangt lust in den dienst en praktische bekwaamheid. Blijken, dat het hoofd open is en de militaire litteratuur ter harte ligt. Activiteit, sterk lichaamsgestel; goed gezichtsvermogen; discretie; rijdkundige bekwaamheid of aanleg daartoe; goed uiterlijk, zelfs goede afkomst en eenig fortuin, dat alles behoort bij de keuze te wegen. 1) Mogelijk ware zoodanig praktisch onderzoek voor eene C^{sic} van enkele zeer bekwame hoofd-offn. van alle Wapenen in te voeren ten bewijze van onpartijdigheid bij de keuze, doch de zaak is moeilijk bij veel deelnemers voor weinig plaatsen.”

2°. Daár de G. S. berustte op de praktische kennis van de oorlogvoering, moest uitsluitend „zeer praktisch onderwijs van toegepaste taktiek” en stafdienst te velde gegeven worden. Deze eenvoudige opvatting vindt men terug in de wijze, waarop de Stafschool te Haarlem ingericht werd.

3°. In verband met dien opzet zou de cursus één jaar duren; daarna zouden de adspiranten terugkeeren naar hun korpsen. Dit had Generaal LECLERCQ reeds eerder voorgesteld (blz. 309).

4°. Het onderwijs beoogde geen hoogere vorming van offn., doch werd rechtstreeks gericht op vorming van *kapts.* G. S., thans nog het doel van de Franse H. K. S. Voor dit leger heeft men echter een in 1911 voor luits. kols. en oudere majoors ingesteld „Centre des hautes études militaires”, in nauwe voeling tot de H. K. S. werkend.

5°. „Daar het onderriocht aan de tafel met kaarten en blokjes wordt gegeven, zal men beperkt blijven tot het getal leerln. (zes), dat aan die tafel geschikt plaats zal kunnen vinden.” 2)

1) Deze laatste eischen telden destijds geregeld mee voor den G. S.

2) In Pruisen werd toen ijverig het „Kriegsspiel” gepropageerd, voor ons leger een nieuwigheid.

6°. Het voorstel om jaarlijks eenige gunstig beoordeelde *oud-leerln.* Stafschool, tot hun verdere leering en ter nadere toetsing, te detachn. onder de bevelen C. G. S. om daaruit later de kapt. G. S. te kiezen, komt geheel overeen met de regeling, zooals zij, in 1879 ingesteld en steeds behouden is.

7°. Er waren goede gronden, waarom de Stafschool *voorloopig* niet te 's-Gravenhage kwam: de offn. zouden buiten de residentie rustig kunnen studeeren en de directeur kon er ook bedaarder de nieuwe school op touw zetten. „Over een paar jaar echter, als alles goed in gang zal zijn, kan het overweging verdienen, om de inrichting naar 's-Gravenhage over te brengen. 1) Het Stafbureau zal dan een archief kunnen bezitten, van belang voor den onderwijzenden majoor en kapt.” Men kan tusschen de regels door lezen, dat hier ook niet genoemde invloeden gewerkt hebben, welke zich destijds krachtig in ons leger deden gelden. Daar de niet-officieele opleiding vele jaren te Arnhem bij de Mil. Verkenningen gehouden, dit garnizoen zeer gunstig was voor oefeningen en paardrijden en de 4 respecterende Stafluit. die aangewezen waren om zonder toel. ex. den eersten cursus der school uit te maken, daar bij de Verkenningen werkzaam waren, 2) had het voor de hand gelegen de officieele school te Arnhem te vestigen. Dat niettemin Haarlem voorgesteld werd, kwam nagenoeg zeker, omdat majoor J. SCHURMAN van den G. S. daar woonde 3) en dat de keuze voor directeur op hem viel, was daaraan toe te schrijven, dat men hem, door zijn overplaatsing van Haarlem naar Groningen 4) de dupe van de reorganisatie

1) 9 Juli 1868 luidde het stelliger: „ligt ook in mijn voorstel, doch eerst over een paar jaar”.

2) De directie der Mil. Verkenningen is in 1878 overgebracht naar 's-Gravenhage.

3) Zoon van oud Lt. Gen. A. SCHURMAN, 1840 tien maanden Dir. Gen. v. O.

4) Deze nieuw vastgestelde standplaats was een uiting van onze toenmalige Pruisenvrees: de liniën Groningen—Delfzijl en die van Helpman moesten verkend, maatregelen tegen een onverhoedschen aanval getroffen worden.

van 1867 (Haarlem als standplaats eener Mil. Afd. opgeheven) helpen wilde. Hij had n.l. te Haarlem, waar hij een fraaie villa met koetshuis e.a. bezat, zijn familie achtergelaten. Zóó kwam de Stafschool aan haar eersten directeur en aan haar eerste standplaats! Geen enkel schrijven dier dagen bevat eenige motiveering omtrent de keuze voor den eersten directeur, van wien voor de eerste schreden der nieuwe, zoo belangrijke instelling zooveel kon afhangen! Nopens de vraag, of hij begaafd was met diè eigenschappen des geestes, welke vereischt werden om in ons verouderde leger onder allerlei moeilijke omstandigheden de grondslagen te leggen voor een instelling, welke van grooten invloed moest worden, geen woord.

De laatste 4 luits. G. S. (3 gehuwden), zeer teleurgesteld en ontstemd, dat de school niet te Arnhem gevestigd werd (bleef), haalden openlijk het zooveel verklarende „cherchez la femme” aan.

2 Mrt. 1868 verenigde M. v. O. VAN DEN BOSCH zich over het algemeen met de ontwikkelde denkbeelden en bood den Koning in dien zin een rapport aan. De reorg. G. S. moest bewerkt worden „overeenkomstig de voorstellen van Generaal LECLERCQ”. In afwachting van de Kon. beslissing moesten reeds 1 Mei d.a.v. opgericht worden het Stafbureau te 's-Gravenhage en de „school tot voorloopige ¹⁾ opleiding van stafofficieren” (elders in dezelfde Aanschr.: „Inrigting ter opleiding van stafofficieren”) te Haarlem onder Majoor SCHUURMAN. Zoo keerde deze 1 Apr. 1868 te Haarlem terug om daar de oprichting van de Stafschool voor te bereiden: 1 leeraar, 4 leerln.; alleen stafdienst in oorlogstijd en taet. oefn. op de kaart tot 1.00 nam.; daarna paardrijden!

De officieele titel, welke de C. G. S. de school gaf en zij zelve voerde, was: „School ter opleiding van officieren voor den Generalen Staf”. ²⁾ Deze naam was *ten deele*

¹⁾ Wij cursiveeren. Ook in een schrijven D. v. O. 9 Mrt. d.a.v aldus geheeten.

²⁾ De C. G. C. schreef soms kortweg over „de leerschool”.

ontleend aan de Kab. Aanschr. D. v. O. 2 Mrt. 1868. Daar de Minister de definitieve regeling G. S. bij K. B. afwachten wilde, schreef hij de school vooralsnog een *voorloopig* karakter toe.

Tegen 1 Mei 1868 volgden naar Haarlem als leeraar kapt. M. J. NOLTHENIUS DE MAN van den G. S., als eenige leerln. de 4 nog overgebleven luits. G. S., nl. A. KOOL (A), DE BAS (C), NOLTHENIUS (C) en Jhr. LAMAN TRIP (I). De school werd gevestigd in een gehuurd bovenhuis boven de „Slagerij der Damiaten” in de Kleine Houtstraat ¹⁾, waar ter hoogte van de eerste verdieping, gelijkvloers met de eenige, kale, nagenoeg niet gemeubelde leerzaal een ossenkop als embleem uithing! ²⁾ Zij werd opgezet *volkomen* overeenkomstig de door Generaal LECLERCQ ontwikkelde denkbeelden. Daar de moderne militaire wetenschap met al, wat daaraan bij de practische toepassing, vooral in de staven, vast zat, in ons leger van meet af opgebouwd worden moest, voornl. door één kort te voren aangewezen kapt., allerlei hulpmiddelen nog bij elkaar gebracht moesten worden ³⁾, het zeer bescheiden theoretisch onderwijs door het Kamp bij Milligen gedurende Aug. en Sept. volkomen stil stond en de school slechts ½ jaar bestaan heeft, had het onderwijs aldaar niet veel te beteekenen (verg. blz. 330 en 331/2). De directeur leidde enkele oefeningen op de kaart, welke de leerln. overigens onder elkaar hielden! ⁴⁾ Ook de eenige leeraar kon weinig aan zijn onderwijs doen.

¹⁾ Op de hoek van eene thans met een houten deur afgesloten, naar de Schagchelstr. voerende steeg tegenover de Helmbrekersteeg. Het pand, thans No. 28, is door samenvoeging met het belendend huis een dubbel pand geworden en is nog steeds een slagerij. Het bovenhuis naast de thans voor het verkeer afgesloten steeg was dat der Stafschool.

²⁾ F. DE BAS. Feestrede 11 Maart 1914 bij het eeuwfeest van den G. S., blz. 15.

³⁾ Er werd destijds alleen geoefend op een kaart van het terrein aan de Katzbach, welke ook te Breda door het oudste studiejaar K. M. A. moest worden gebruikt!

⁴⁾ Een foto van de eerste 4 leerln., tevens de laatste staf-luits., geschaard om de tafel, hangt door mijn tusschenkomst in de leerln. wachtkamer H. K. S. Evenzoo generatie 1869 à 3 leerln.

Zomer 1868 werd, voor het eerst sedert 1864, weer een kamp bij Milligen betrokken: de voorloopers van de latere herfstmanoeuvres van de verschillende Wapens in gevarieerd terrein. Bij gemis aan strategische eenheden werden een aantal regtn. inf. met een of meer regtn. cav. en een aantal battn. veld- en rijd. art. samengetrokken. De C. G. S. voorzag in den stafdienst en droeg voor 1868 o.m. voor: majoor J. SCHUURMAN, omdat deze toevallig aan de beurt was, als chef van den staf; voorts de kapt.-leeraar en de 4 leerln. Stafschool. De leerln. waren nieuwelingen in den practischen stafdienst, welke zich destijds tot de voorbereiding, het traceeren en het inrichten van het kamp, de troepenconcentratie en stafdienst bij eenige groote troepenoefeningen bepaalde. Voorbereiding en opbreken inbegrepen gingen 2 maanden met het kamp heen.

Intusschen werden tijdens den kamptijd besluiten genomen van zeer verstrekkende gevolgen, ook voor de pas opgerichte school. De definitieve regeling G. S. werd vertraagd, doordien Generaal VAN MULKEN 4 Juni 1868 Generaal VAN DEN BOSCH als M. v. O. verving. De nieuwe Minister deed weldra den C. G. S. een gewijzigde ontwerporganisatie G. S. toekomen, waarbij dit dienstvak tot een minimum-sterkte teruggebracht werd (6 hoofddoffn., de chef inbegrepen, en 8 kpts.), ook omdat de luits.rang daarbij verviel.¹⁾ Er trad nu o.m. inzake de Stafschool een diepgaand verschil van inzicht naar voren tusschen den C. G. S., die haar op *eenvoudigen* voet beginnen wilde en het Ministerie v. O. dat een op zeer breede basis rustende, meer schoolsche regeling voorstond. Hier was, mede voor de behartiging der onderwijsbelangen, werkzaam kapt. der inf. J. C. C. DEN BEER POORTUGAEL, later als leeraar en directeur bij Staf- en Krijgsschool werkzaam, een man van ruimen blik en groote lijnen, doch tevens van een breed gebaar.²⁾ Daar hij, reeds sedert 1860 aan het D. v. O., alle uitgegane stukken nopens de oprichting Stafschool bewerkt heeft, vervulde hij in dezen stellig een

1) Invloed DE ROO v. A.; zie blz. 311/2.

2) Zie b.v. blz. 366, noot 2.

leidende rol, mede wjl er tijdens de wording van de *definitieve* school nog een Ministerswisseling plaats vond.

In het toen den C. G. S. gezonden ontwerp was reeds nagenoeg de 1 Nov. 1868 tot stand gekomen regeling Staf-school neergelegd: 1°. vierjarige cursus; 2°. standplaats Breda (hulpmiddelen K. M. A. en Appl. S.); 3°. twee kapts. G. S.-leeraar voor die 4 vakken, welke daar niet of niet voldoende onderwezen werden; 4°. jaarlijksehe *deta- cheering* bij den G. S. van 4 luits., bij de Stafschool in opleiding te nemen; in totaal derhalve max. 16 bij den G. S. *gedet. offn.*

9 Juli 1868 zette Generaal LÉCLERCQ zijn bedenkingen fegeu het nieuwe Stafontwerp uiteen; zij geven tevens een verklaring, waarom de Stafschool voorloopig op zoo *een- voudige* wijze ingericht was:

1°. De vierj. cursus. Zoowel in Pruisen als in Frankrijk duurde de volledige opleiding van een stafoff. (off.- en hogere opleiding samen) nagenoeg 4 j. Daar ons middelbaar onderwijs zeker even hoog opgevoerd was als in die beide landen, werd de vraag gesteld: „Hebben wij dan 7 j. noodig om te verkrijgen, wat elders in nog geen 4 wordt verkregen?” Hierin ligt de verklaring voor een Stafschool met *één*-j. cursus na een 3-j. off. opleiding K. M. A. De Generaal wilde de verhouding wel omdraaien: „het stelsel van off. opleiding in Pruisen verdient zeker de aandacht” (10 mnd. off. opleiding; 3 j. Kriegsakademie). Daarom had hij reeds in 1867 in een Staats C^{si}o. ingesteld naar aanleiding van tal van wantoestanden aan de K. M. A., een *eenvoudige* off. opleiding als in Pruisen bepleit 1); later kon men dan *de goeden* grondig verder vormen aan een Stafschool te Breda van meerdere jaren, *voor welke echter eerst de instructeurs nog gevormd moesten worden.* „De fout blijft bestaan, dat bij ons het hooger militair onderwijs (= de hoogste studiejn. K. M. A.) wordt gegeven aan jongelieden, die in het algemeen de waarde

1) De Regeering wenschte dit rapport geheim te houden; het is echter op aandrang van THORBECKE door den druk openbaar gemaakt na diens interpellatie van 13 Juni 1867.

daarvan nog niet inzien en die steeds een geest van verzet toonen." 1)

2°. Het weglaten van het Stafarchief (hoofdbureau G. S.). In de gebouwen van het D. v. O. bleek daarvoor geen ruimte, terwijl veel te weinig geld gegeven kon worden voor de inrichting, zelfs voor overname en opplakken van kaarten! Als met profetischen blik schreef Generaal LECLERCQ: „Zoodanig archief is noodig, omdat wij thans bepaald in de grootste verlegenheid zullen zijn om, in geval van uitbrekenden oorlog, te verkrijgen en het legerkommando te verschaffen wat noodig is.” Treffend juist kwam dit uit bij de mob. 1870. Door de in H. I geschetste toestanden en het 24-jarig interregnum 1844/68 zag men zich toen ontbloot van nagenoeg al die krachten, gegevens en hulpmiddelen, welke alleen door een stelselmatige opleiding en methodischen, geregelden arbeid in de bureau's G. S. verkregen kunnen worden; bij gebreke daaraan was men gedwongen tot improvisatiën op allerlei gebied, welke, hoezeer getuigende van het talent en de enorme werkkraacht van den toenmaligen C. G. S. en zijn offn., in geen deele konden opwegen tegen de vruchten eener *veeljarige, methodische* oorlogsvoorbereiding. 2) De pas opgetreden C. G. S., Kolonel P. G. BOOMS, heeft toen de hoofdlijnen nopens de samenstelling, indeeling en opstelling van ons z.g. „observatieleger” (leger te velde), in de stellingen, enz., met het vervoer daarheen, de organisatie van het Statbureau te 's-Gravenhage en van het Hoofdkwartier (Veldleger) te Utrecht, 12 Juli tusschen 3 en 8 uur voorn. moeten improviseren.

„Bovendien zal dat archief (lees: hoofdbureau) volgens

1) Doelde op ernstige ongeregelheden (z.g. „bullefuiven”) aan de K. M. A., voornl. in 1854, 1858 en 1866.

2) Toen kolonel Booms 4 April 1870 C. G. S. werd, vond hij op den vloer van een achterkamertje eener bovenwoning op den Dennenweg „een hoopje papieren, het z.g. archief G. S.” vormend. Generaal LECLERCQ had tijd noch gelegenheid gehad; Generaal VAN DEN BOSCH was bijna voortdurend ziek geweest (st. Arnhem 16 Febr. 1870). Na den dood van Generaal NEPVEU (1871) kwamen nog een paar groote kisten stukken uit Amersfoort los!!

mijne voorstellen een centrum worden van vereeniging der staf-offn., waar de instructie van het Kōrps op de vereischte hoogte kan opgevoerd en gehouden worden." (Generaal LECLERCQ).

„Ten einde van een behoorlijke en geregelde aanvulling G. S. verzekerd te zijn en ook in oorlogstijd over een genoegzaam aantal offn. te kunnen beschikken, die voor die dienst zijn opgeleid", kwam eindelijk bij K. B. 8 Aug. 1868 de nieuwe regeling G. S. tot stand. Het dienstvak kreeg inderdaad zijn minimum-organisatie (blz. 317). Art. 10 t/m. 17 golden de Stafschool te Breda met 4-jarigen cursus, vooraf te gaan door een toel., te besluiten met een eindex.: art. 23 bepaalde o. m., dat de (vier) laatste luits. G. S. zonder examen zouden worden toegelaten.

Generaal LECLERCQ verzocht hierop eervol ontslag. 23 Sept. 1868 werd hij als C. G. S. vervangen door Generaal Majoor J. A. VAN DEN BOSCH, kort te voren afgetreden als M. v. O. (blz. 317 en 319), die derhalve zeker tot de nieuwe G. S. regeling bijgedragen had. Ten aanzien van de Stafschool kon met kracht de door het D. v. O. gewenschte nieuwe koers worden ingeslagen.

20 Aug. 1868 bepaalde de M. v. O., dat de Stafschool 1 Nov. d.a.v. te Breda in werking komen zou onder kapt. J. M. VAN DER STAR van den G. S.; majoor SCHURMAN en kapt. NOLTHENIUS DE MAN zouden andere bestemmingen krijgen. De 4 op 1 Mei uit Arnhem te Haarlem gekomen leerln. vernamen reeds weinig meer dan 3 maanden daarna. dat zij 1 Nov. 1868 naar Breda moesten verhuizen! Zij waren, zoals Generaal DE BAS mij zeide, in allerlei opzichten „proefkonijn" inzake de G. S. opleiding, want ook te Breda moest alles van meet af opgezet worden. Zij plukten daarvan in verschillende opzichten wrange vruchten: zoo had een hunner 1 Nov. 1868 huur aan drie huizen tegelijk! Den directeur ging het echter nog minder fortuinlijk. Dat het „voorloopig" karakter der school zóó vluchtig zijn zou, had hij niet kunnen vermoeden. Majoor SCHURMAN werd niet alleen ter zijde gezet als directeur.

doch hij werd tevens, wegens inkrimping, met nog een tweeden hoofdoff., weggeorganiseerd bij den G. S. Over een en ander verstoord, verkoos hij, liever dan naar zijn Wapen terug te keeren, om non-act. aan te vragen. Zij werd, ingaande 2 Nov. 1868 met bezwaar voor 's Rijks schatkist en in het genot van fourage voor 2 paarden verleend. 1) Ingaande 1 Nov. t.v. was hij eervol ontheven uit zijn betrekking van directeur en kapt. VAN DER STAR bestemd tot directeur van de nieuw op te richten Stafschool.

III. De Stafschool te Breda.

(1 Nov. 1868 tot 1 Nov. 1875. Vierjarige cursus).

Volgens art. 10 K. B. 8 Aug. 1868 werd op de 4 reeds blz. 318 vermelde grondslagen te Breda opgericht „eene Stafschool, bestemd tot opleiding van offn. voor den G. S., onder leiding van een hoofdoff. G. S. als directeur”. Uiteraard ressorteerde deze rechtstreeks onder den C.G.S. 2) De toelating geschiedde, ongeacht het Wapen, na een vergelijkend examen; voor deelname o.m. vereischt: 4 jaar dienst als off. h. t. L. „De offn., die den 4-jarigen cursus met vrucht hebben doorloopen en daarvan bij een examen doen blijken, worden door Ons bij keuze bevorderd tot kapt. of ritm. bij hun Wapen”; bekleedden zij dien rang reeds. dan zouden zij later in het bijzonder voor buitengewone bevordering in aanmerking komen. De openvallende kapt. plaatsen G.S. zouden uit die kapts. aangevuld worden.

Volgens de nadere regeling (Min. Besch. 31 Aug. en 28 Dec. 1868, bewerkt door kapt. DEN BEER POORTUGAEL) zou. te beginnen 1869, jaarlijks een vergelijkend toel. ex. gehouden worden in 19 vakken, waaronder n.b. 6 wiskundes (3 hoogere), natuurkunde, geodesie en militair recht! Van hen, die voldeden, werden jaarlijks de 4 bekwaamsten toegelaten. De onbereiden gedet. luits. kregen de beschikking over een rijkspaard met ruiter als oppasser (ingetrokken bij de K. S. regeling van 1875). Wintercur-

1) Bij het begin der mob. 1870 is Majoor S. onmiddellijk bij den G. S. in actieven dienst hersteld.

2) Eerst een K. B. 8 April 1872 stelde dit uitdrukkelijk vast.

sus 1 Nov. tot 1 April¹⁾. Het onderwijs omvatte totaal 20 vakken, waaronder n.b. bolvormige drieh. mēting; be-
ginselen der diff. en int. rekening; statica en dynamica
(slechts ten deele); hydrodynamica (tijdberekeningen stel-
len van onderwaterzettingen); natuur- en scheikunde;
geodesie! Al die 20 vakken moesten vóór 1.00 nam. ver-
werkt worden, want de nadruk werd gelegd op eigen studie.
Voor het onderwijs moest zooveel mogelijk partij getrokken
worden van de hulpmiddelen K. M. A., en Appl. S.

Het zomertijdperk (7 mnd). 1^e en 2^e j. was bestemd
voor de detach. bij andere Wapens; in het 3^e j. had men
een 3 mnd. detach. bij de Mil. Verkenningen en 4 mnd.
verkenningen in onze verdedigingsliniën en praktischen
stafdienst op onze vermoedelijke oorlogsterreinen; leider
de directeur. Na den laatsten wintercursus volgde eerst
het eind-ex., daarna deden de leerln. dienst als stafoff. bij
troepenverenigingen, enz.; voorts werden zij gedet. bij het
bat. Mineurs en Sappeurs, alsmede bij het Korps Ponton-
niers.

Uit alles blijkt, dat de school zeer breed werd opgezet.
De zeer veel omvattende toel. eischen vorderden een ruime
mate van *algemeene* kennis en werkten afschrikkend. Zoo
sloten die ten aanzien van wiskunde e.a. reeds dadelijk de
overgrootste meerderheid der inf. en cav. offn. buiten, wat
toch de bedoeling kon noch mocht zijn. Betrokkelijk veel
genieoffn. meldden zich aan, van wie echter slechts enkelen
geplaatst werden. Bij de waardeering van de toel. eischen
moeten bovendien het wetenschappelijk peil van het mil.
onderwijs en van het off. korps dier dagen in het oog
worden gehouden (zeer vele offn. uit den troep, ten deele
krachtens een z.g. „verlicht examen”: blz. 300/2 en 310).
De toeloop bleef dan ook, ondanks de buitengewoon groote
voordeelen eener *mogelijke* bevordering bij keuze, verre
beneden de verwachtingen: eigenlijk is het examen *nimmer*
vergelijkend geweest, daar nooit iemand afgewezen is, die

¹⁾ De wintercursus is officieus 1876, officieel 1877 verlengd
tot 1 Mei (leeraren meer tijd; leerlingen tijd tot voltooiën
opdrachten; eenige prakt. oefeningen in April).

voldaan had. 1868 t/m. '74 zijn slechts 19 luits. h. t.l. toegelaten; alleen in 1870 en '72 zijn er afgewezen.

Het studieprogramma toont, welke veelzijdige en zeer zware militaire eischen den a.s. stafoffn. gesteld werden. Ook dit hield den toeloop tegen.

27 Juni 1874 schreef de toenmalige directeur den C. G. S.: „Directeur en leeraren G. S., die het onderwijs Staf-school op touw hebben gezet, vonden nagenoeg niets en hebben alles moeten scheppen.” Gelet hierop en daar men zelf nog niet recht wist, welken kant men uit moest — getuige o. m. het eenigszins hinken bij de leerstof op een strategisch-tactische en een meer technische richting — waren er alleszins termen aanwezig om *langzaam te beginnen*, zooals de ervaren, bezadigde Generaal LECLERCQ, die het leger kende, bij herhaling aangegeven, daarna in praktijk had gebracht (blz. 312/4 en 318). Aan Hoogerhand echter wilde men met een breed gobaar het einddoel te snel bereiken. Ook hier zou de waarheid blijken: „qui trop embrasse mal étreint”: zoowel ten aanzien van de toel. eischen, het aantal studiejaren als van de leerstof moest men binnen niet langen tijd komen tot minder. Wonderlijke speling van het lot, dat hij, die als kapt. D. v. O., daarna toegevoegd C. G. S. het stelsel had opgebouwd, derhalve als auctor intellectualis van het te grootsche plan moet worden beschouwd, 7 jaren later geroepen werd om de K. S. in bescheidener banen te leiden (blz. 338/41), en nog later als M. v. O. zich heeft beroepen op de „uitmantende” uitkomsten, welke *driejarige* cursussen in de jaren 1875/8 hadden geschonken (blz. 368).

Bij K. B. 2 Nov. 1868 werd de reeds tot directeur benoemde kapt. VAN DER STAR — de eenige, voor die hoogst gewichtige betrekking volkomen berekend geacht — bevorderd tot maj. (G. S. 1) (luit. kol. bij K. B. 24 Nov. 1872).

¹⁾ In verband met een reorganisatie van en overgangstoestand aan de K. M. A. vervulde hij van 26 Jan. 1871 tot 14 Febr. 1872 daar tevens de functiën van Gouverneur en Kommandant (Eerste Officier)!

De eerste cursus kon volstaan met één stafkapt.-leeraar J. N. A. Bⁿ. TAETS VAN AMERONGEN; 7 militaire en burgerleeraren K. M. A. gaven de overige lessen. De C. G. S. liet den directeur bij de aanvankelijke onderwijsregeling zeer vrij: „Het studieplan, hoe wel doordacht ook, kan aanvankelijk slechts als een voorloopige schets worden aangemerkt, die later ten gevolge van de opgedane ondervinding definitief vastgesteld wordt” 1). Het verdiende aanbeveling om de leerlingen „vrije voordrachten” te doen houden met gelegenheid tot kritiek (debat?) en hun schriftelijken arbeid op te geven.

Wegens den spoed, waarmede de Stafschool was opgericht, diende men zich aanvankelijk tevreden te stellen met één kamer in het „gebouw, belendend aan het Gouvernementsgebouw” 2), welke kamer tevens moest dienen voor de bijeenkomsten van de offn. der Appl. S.! Deze laatsten woonden de lessen in art. en versterkingskunst bij. Geleidelijk werden daar 6 vertrekken beschikbaar gesteld. Een voorstel tot aanschaffing van een pendule, spiegel, karpetten, enz. werd nog in 1870 door den M. v. O. afgewezen; hij bleek niet genegen om de school op „weelderigen voet” in te richten; alleen de hoogst noodige voorwerpen mochten worden aangeschaft!!

Daar destijds te Breda nòch Cav. nòch Veld-Art. garnizoen hield, kwam opzettelijk ten behoeve van de Stafschool 1 Mei 1870 2-2 R. H. uit Roermond er in garnizoen, op 1 Mei 1872 gevolgd door een tweede esk., alsmede door de 12^e batterij R. V. A. Aldus heeft Breda het mede aan de Stafschool te danken, dat het een groot garnizoen van drie Wapens werd.

De directeur en de voor den tweeden cursus aangewezen tweede stafkapt.-leeraar J. C. C. DEN BEER POORTUGAEL.

1) Doelmatig algemeen beginsel, ook thans nog geldende voor de talrijke soorten van cursussen, welke in ons moderne leger voor allerlei soorten en rangen van reserve-offn. moeten worden gehouden.

2) Gedeelte, waarin later het scheikundig laboratorium, ook het boeken- en het kleedingmagazijn ingericht werden; thans woning van den adj. ond. off. huismeester der K. M. A.

maakten in den zomer een studiereis naar de Kriegsakademie te Berlijn; met gelijk doel ging kapt. Bⁿ. TAETS VAN AMERONGEN naar Frankrijk.

Bij het eerste toel.ex., dat voor den 2^{en} cursus (C^{sic}. van 10 hoofd- en subalterne offn. onder C. G. S.) werden de 3 adspiranten toegelaten. De te grootsche opzet der school wreekte zich onmiddellijk kwalitatief en quantitatief, want de M. v. O. schreef: „Ik kan mij niet ontveinzen, dat de uitslag mij zeer heeft teleurgesteld. Het aantal offn., dat zich aanbod, bleef verre beneden verwachting..... Strikt genomen had geen enkele adspirant behooren te worden toegelaten. Alleen de vrees voor de nadeelige gevolgen, welke het afwijzen van 3 bijzonder gunstig gesignaleerde offn. zou kunnen hebben voor de Stafschool, wier toekomst door dergelijken maatregel op het spel stond, hebben mij genoopt hen toe te laten”. Een der adspiranten, onderscheidene jaren leeraar wiskunde K. M. A., had 4 wiskunde-vakken onvoldoende!!

Daar, naar de meening der C^{sic}., niet de minst kundige offn. door de ex. eischen afgeschrikt waren, werden zij voor wiskunde en wapenleer reeds 19 Oct. 1869 eenigszins verlicht. Daarentegen werd den 2^{en} cursus, alsof het niet reeds veel te veel was, de hoogere meetkunde nog in het leerprogramma opgenomen, hoewel dat studievak volgens den C. G. S. „eigenlijk niet bij de Stafschool thuis behoort” (!)

De zomerdetachn. tweeden cursus werden onderbroken door de mob. van 1870, welke echter slechts van 16 Juli tot medio Sept. 1870 duurde. Als gevolg daarvan vond het toel. ex. eerst in Oct. plaats; van de 5 examinandi (9 offn. hadden zich opgegeven) slaagde alleen luit. ing. W. ROOSEBOOM, ¹⁾ hoewel de C^{sic}. „de interruptie van 2 maanden, door onze buitengewone defensie maatregelen veroorzaakt”, in rekening had gebracht! Onder hen, die zakten, was een leeraar K. M. A. met 9 à 10 onvoldoende vakken! De M. v. O. achtte den uitslag „zeer ongunstig”. Voor den volgenden

¹⁾ Later leeraar Staf- en K. S. Eerste directeur van de H. K. S. 1897 Generaal-Majoor, C. der St. v. A. 1899. Gouverneur-Generaal van N. I.

curfus vestigde de C. G. S. de aandacht op enkele nieuwe vakken, blijkens de mob. ervaringen van belang: oorlogsrecht (als leervak ingevoerd Nov. 1871); legeraanvulling en -uitrusting; militaire wetten. Door de zorg van Generaal Booms werden diff. en integr. rekening, ook statica en dynamica geschrapt, zoodat van alle wiskundes alleen bolv. drieh. meting en hydrodynamica overbleven.

Mede in verband met het vorenstaande ontstond 1870/1 „Het oorlogsrecht” van kapt. DEN BEER POORTUGAEL. Hij had tijdens de mob. 1870 behoort tot de afd. Kanselarij (internat. recht) van „het bureau G. S. van het Hoofdkwartier” (Veldleger). Te voren was in ons leger nimmer eenig onderwijs in dat vak gegeven; zulks had zich toen gewroken: kapt. DEN BEER POORTUGAEL had zich in tal van vraagstukken van internat. mil. aard moeten inwerken. Volgende leeraren hebben op zijn werk kunnen voortbouwen en soms, mede ter uitbreiding van hun rechtskennis, colleges te Leiden gevolgd. „Het onderwijs in „oorlogsgebruiken” aan een rechtsgeleerde toe te vertrouwen zou minder goed zijn, daar bij de oorlogsgebruiken de militaire eischen moeten blijven domineeren... Het is niet te looehenen, dat bij de rechtsgeleerden eene neiging bestaat om binnenskamers opgestelde theorieën, al berusten zij ook werkelijk op schoone beginselen, als rechtsregels te doen gelden en het als sehennis van het volkenrecht te doen voorkomen, wanneer van die regels afgeweken wordt.” Dit standpunt a°. 1878 heeft steeds zijn waarde ten volle behouden en dan ook verder tot reden gegolden om — ondanks het nadeel van een aanvankelijk ten deele ongeschoolde kracht zonder uitgebreide rechtskennis — op ééne uitzondering na *militaire* leeraren voor dit vak te kiezen.¹⁾ Aldus beschikt men steeds over eenige *militaire* specialisten ter zake. Dit voordeel heeft zich in 1914/8 in vollen omvang doen gelden, en werkt ook thans nog na ten opzichte van den Volkenbond.

¹⁾ Nl. Prof. Mr. J. DE LOUWER (1918/9). Hij gaf voorts van 1905/6 t/m. 1919/20 Staats- en Admin. recht van N. I.

De jaarlijkse „verkenningreis” G. S. onder den C. G. S., voor het eerst voor 1869 ontworpen, ¹⁾ vond in 1871 niet onder den Chef plaats, daar Generaal Booms na een 3-woekseh Ministerschap met 6 maanden ziekenverlof ging. ²⁾ Daarom werd die reis gesplitst in een reis van stafoffn. (de latere „Stafreis”) en die „betrekkelijk de verkenningen van verdedigingsliniën” (destijds veelal de „instructie-verkenning” geheeten, later de „Verkenningreis” G. S.), nu voor het eerst voor de leerln. 3^e j. noodig. De leiding werd opgedragen aan den directeur der Stafschool (verg. blz. 370).

Zooals ten deele reeds hiervóór bleek, deed Generaal Booms tal van detail-verbeteringen aanbrengen. Hij hield algemeene leiding van en toezicht op de Stafschool vast in de hand. Ook uit verschillende andere maatregelen, uit brieven en aanwijzingen bij examens en bezoeken, alsmede uit de wijze, waarop de C. G. S. het „zelfstandig verkenningswerk” persoonlijk voorbereidde, later voorzag van een „gedetailleerde beoordeeling, die zoowel het wezen als de vorm betreft” (welke dan weer met de leerln. besproken moest worden), en uit de wijze, waarop hij de meeste voorstellen van den directeur krachtdadig ondersteunde, blijkens de groote zorg en aandacht, welke die C. G. S. aan de nieuwe instelling wijdde.

14 Oct. 1871 deed hij voorts den M. v. O. het voorstel om de offn., die allen „bij keuze” bij den G. S. geplaatst werden, ook bij keuze te bevorderen, indien zij ook als stafofficier uitgemunt hadden. Het zou een plaatsing bij den G. S. meer aantrekkelijk maken, doch bovendien gunstig werken op de lust tot de Stafschool. Naar aanleiding van deze vele, reeds eertijds ten deele bekende maatreg-

¹⁾ Verkenning rechter IJsseloever met terugtochtswegen over de Veluwe. Door ongesteldheid van Generaal VAN DEN BOSCH verschoven tot voorzomer 1870 onder Kolonel BOOMS.

²⁾ Zie omtrent dit zeer kort Ministerschap (conflict met THORBECKE) het levensbericht van Generaal BOOMS door J. T. T. C. VAN DAM VAN ISSELT (Mil. Spect. 1897).

len en pogingen, schreef 10 jaar na dato de latere (generaal W. Cool: „Het aandeel van Generaal Booms in deze regeling (Stafschool) wordt hier in eere herdacht”. 1) Er zijn termen om ter gelegenheid van het 60-jarig jubileum deze woorden vast te leggen, en daarbij tevens in herinnering te brengen, hoe dikwijls en hoe krachtig de Schr. dier woorden zelf — oud-leerling Stafschool, oud-leeraar en -directeur H. K. S. (en hoofd van onderwijs K. M. A.) — op de bres heeft gestaan voor de ontwikkeling van ons militair onderwijs op deugdelijken grondslag, in moderne en praktische richting, niet het minst wat het hooger militair onderwijs betreft.

5 Aug. 1871 bepaalde de C. G. S., dat de leerln. voortaan omtrent hun detach. een verslag moesten uitbrengen, inhoudende, hoe hun diensten geregeld waren geweest, voorzien „van hunne eigen opmerkingen betrekkelijk de huishoudelijke inrigting, inwendige dienst, uitrusting en elementaire taktiek van het Wapen.” De directeur beoordeelde die verslagen; daarna voorzag de C. G. S. ze van opmerkingen, welke de directeur met de betrokkenen moest bespreken. Vooral in de eerste tijden, toen de bedoeling der detn. bij de Korpsen niet algemeen bekend was, 2) waren die verslagen nuttig; niet alleen gingen de leerln. alles goed na, maar bij de korpsen werkte het bestaan der verslagen soms stimuleerend ten aanzien van de door de leerln. te verrichten diensten. In latere jaren, toen het aantal leerln. grooter, de omvang der verslagen steeds lijviger werd, hebben zij, behalve door al het daaraan bestede werk, tot bepaalde moeilijkheden geleid:

1) Indisch Militair Tijdschrift 1881. Deel I, blz. 2 noot 1.

2) De merkwaardigste klachten waren die a°. 1877. Te Breda waren de bataljons infie. midden in het oefeningstijdperk reeds tot winterzwakte gedaald; de Cav. te Haarlem deed weinig meer dan ruiterschool; een batt. C. klaagde, dat hij, na aftrek van recruta-paarden, er slechts 18 overhield; zeer onbevange rapporteerde hij: „Luit. H. heeft dan ook niets geleerd.”! In 1878 werd een bij de V. A. te Utrecht gedet. leerl. in het garnizoen achtergelaten, toen de battn. haar jaarl. schietoefen. L. b. O. hielden. Ruim 2 weken deed hij niets dan wandelrijden met remontepaarden!!

1°. werd somwijlen over den dienst bij de korpsen of over het optreden van troepen Cn. geklaagd, wat tot netelige briefwisseling aanleiding gaf en de detach. der leerln. minder populair maakte in de oogen der troepenofn.;

2°. waren de leerln. af en toe noeh gematigd noch bezonken, soms zelfs ongepast in hun eischen of in hun oordeelvellingen (interne wrijvingen). Daardoor zijn de verslagen April 1893 afgeschaff.

Aan het einde van cursus 1871/2 (nu 10 leerln. in 4 studie jaren) rapporteerde de directeur, dat, hoewel het aan welwillende medewerking van de zijde der K. M. A. niet ontbroken had, toch bij sommige harer leeraren een streven bestond om zich los te maken van het onderwijs Statschool, daar men het niet aan beide inrichtingen tegelijk kon behartigen, voornl. „omdat de methodes van onderwijs te veel uiteen moeten loopen dan dat één persoon zich naar beide kan voegen.” De directeur stelde niettemin voor om, behoudens den gevraagden derden leeraar (blz. 332/4), bij het bestaande stelsel te volharden: er zou voor een *groot* aantal *eigen* leeraren tussehen 1 Apr. en 1 Nov. geen werk zijn.

Met vooruitzienden blik zorgde Generaal Booms tijdig voor een regeling eindex. (Min. Aanschr. 16 Aug. 1871) en gaf daarop nog een uitvoerige toelichting om daarmede, vooral den 4^{en} winter rekening te houden. Bij het examen zou onderzocht worden of de offn. hun studiën met vrucht doorloopen en of zij de vereischte kennis hadden om als stafoff. op te treden. Men liet nu andermaal wat op het technisch gedeelte van het te breed opgezet leerprogramma vallen: de kennis in wis-, natuur- en scheikunde zou „slechts onderzocht worden, voor zooveel deze vakken bij de krijgskundige vakken toepassing vinden”. Daarentegen trad een andere eisch naar voren, verband houdende met het *recht* voor de geslaagden op de eerstvolgende kapt. plaats bij het eigen Wapen: onderzocht moest worden „of de leerln. in staat zijn om bij het Wapen, waarvan zij afkomstig zijn, als comp. (enz.) C. op te treden en gecombineerde onderdeelen

van de verschillende Wapens aan te voeren". 1) De vragen moesten in het algemeen blijven „binnen den werkkring, waartoe de off. *in de naaste toekomst* kan geroepen worden bij zijn Wapen of bij den Staf 2): derhalve meerendeels een examen *tot kapt.* (vergl. blz. 313, pt. 4). „Legerverpleging" omvatte dan ook „hetgeen de kapt. dient te weten voor het rigtig beheer en de administratie van kompagnie, batterij of eskadron". Er was dus eenigermate sprake van hinken op drie gedachten (verg. blz. 323).

Apr. 1872 vond het eerste eindex. plaats ten overstaan van een C^{sie}. onder den C. G. S., welke, zoowel wat hare sterkte als de rangen van haar leden betrof, stond beneden de traditioneele toelatings-C^{sie} (blz. 325). Er pakte zich thans donkere wolken boven de Stafschool samen, welke enkele maanden tot een crisis dreigden te leiden. Ingewijden hadden een voorgevoel, dat de uitslag niet fraai zou zijn, want voordat de C^{sie} besliste, behandelde de C.G.S. een 7 Apr. 1872 door den directeur opgestelde Nota, welke feitelijk elementie bepleitte, daar zij in 10 punten allerlei minder gunstige omstandigheden uiteenzette, waaronder leeraren, leerln. en het onderwijs vooral het eerste jaar geleden hadden. Karakteristiek zijn: „5°. Ook de stemming der eerste gedet. stafoffn. was toen weinig opgewekt, o.a. omdat zij in een half jaar 2 malen eene voor hen kostbare verplaatsing hadden moeten ondergaan, om in dien tijd gedet. te worden bij eene soort van Stafschool te Haarlem 3):... 10°. ten slotte nog dit, dat de mil. administratie niet aan de Stafschool wordt onderwezen"!.

De C.G.S. voegde er nog 2 punten bij en kwam tot deze slotsom, welke bevestigt, dat alle begin moeilijk is: „De offn., ditmaal aan het eindex. onderworpen, hebben dus ten volle de gevolgen van den onzekerem, gebrekkigen toestand, waarin de Stafschool aanvankelijk verkeerde,

1) Het laatste gedeelte van dezen eisch is vóór het eindex. 1874 komen te vervallen.

2) Wij cursiveeren. Men lette ook op de volgorde.

3) Men lette op de betiteling!

van de in sommige vakken minder doelmatige rigting van het onderwijs en van de vele afwisselingen in instructeurs moeten ondervinden; zij zijn niet op grond van een vergelijkend ex., maar als reeds tot den G. S. behoorende, bij de Stafschool toegelaten. Zij behooren dus tot het overgangs- en wordingstijdperk." Van de 4 leerln. slaagden slechts 2; beide anderen hadden derhalve geen recht op bevordering bij keuze, doch werden door de C^{ste}, die rekening hield met „terrein en omstandigheden”; toch aanbevolen voor latere plaatsing als *kapt.* G. S. Aan het D. v. O. achtte men dit advies „zeer gewrongen”. 23 Apr. 1872 verklaarde de M. v. O., dat „alleen *kapt.* KOOL¹⁾ en eerste-luit. DE BAS geacht kunnen worden den 4-j. cursus met vrucht te hebben doorgelopen” (recht op bevordering bij keuze). Eerstgenoemde (No. 1) was 2 Juli 1871 op zijn beurt, op 30-jarigen leeftijd tot *kapt.* bevorderd binnen 12 jaar na zijn aanstelling tot off. en kon derhalve niet *onmiddellijk* de vruchten van zijn ex. plukken. Luit. DE BAS werd krachtens zijn eind-ex. 24 April 1872 bij keuze bevorderd tot ritm. Beide leerln., die niet slaagden, voerden niettemin na 4 jaar studie veel meer in hun mars dan het gros der offn.; krachtens bestaande bepalingen bleven zij voorloopig luit. G. S. N°. 3 heeft als ritmr. den dienst verlaten; N°. 4 werd 1873 *kapt.* (later *hoofdoff.*) G. S. en heeft het tot Generaal-Majoor, Div. C. gebracht. 1 Mei 1872 verliet dit eerste 4-tal de Stafschool (contra normaal 1 Nov.) De C. G. S. lette hierbij op de behoefte aan stafoffn. en op het feit, dat de 4 leerln. reeds 1 Mei 1868 te Haarlem begonnen waren. Wegens al hun omzwervingen werden hun de detachn. 4^{en} zomer bespaard. Bij deze beslissing liet de

1) Leeraar Staf- en K. S. 1873/8. Lid Tweede Kamer St. Gen. 1879/83. Majoor G. S. bij keuze 1883. Hoofd Ite Afd. D. v. O. 1887/8. Kolonel G. S. 1889. Gen. Maj., wrnd. C. 2e Div. Inf. 1892; sous-chef G. S. 1893. Chef G. S. 1894/1907 (waarin belast met de waarneming van de functie van I. d. I. 1897 en M. v. O. 1 April tot 1 Aug. 1901). Luit. Gen. 1897, Adj. in B. D. van H. M. 1898. Eerste C. V. 1907. Het 50-jarig off. dienstkruis met diamanten 1909. Gepens. 1 Nov. 1909. Sterft 's Hage 24 Mrt. 1914.

Chef met voordacht het half jaar „z.g. opleiding” te Haarlem volkomen buiten rekening.

De uitslag van het eerste eindex. vormde, na den gebrek- kigen toeloop en de doorgaans weinig gunstige toel. exs., andermaal een teleurstelling, welke in het leger indruk maakte, daar de helft van hen, die zich 4 jaren zóóveel inspanning en opofferingen getroost hadden, zich in hun verwachtingen meerendeels bedrogen zagen. Terwijl er termen waren om vanaf 1872 (na 4 jaren) een beteren toeloop te verwachten en er zich dat jaar inderdaad 7 adspiranten aanmeldden, daalde hun aantal de volgende 2 jaren weer tot onderscheidenlijk 3 (h. t. l.) en 2.

8 Mei 1872 (indiening jaarverslag Stafschool) deed de C. G. S. den M. v. O. verschillende voorstellen om het onderwijs aldaar op een beteren voet te brengen. Na er op gewezen te hebben, dat de Stafschool niet alleen de toekomst van den G. S. vormde, doch ook diende om vele offn. te krijgen, die een grondig en veelzijdig krijgsk. onderwijs genoten hadden, en de toekomst van de hoogere legeraan- voering vormden (de 3 doeleinden van de tegenwoordige H. K. S.), kwam hij, mede naar aanleiding van het teleur- stellend eind-ex., met voorstellen, welke verder gingen dan die van den directeur (blz. 329):

1°. aanstelling van den derden stafkapt.-leeraar, door den directeur reeds tegen den 4^{en} cursus (4 studie jaren) gevraagd, omdat beide stafkpts. toen in totaal — lands- verdediging voor den directeur latende — p. w. 26 lessen in 8 vakken kregen, wat te veel voor grondig onderwijs werd geacht; ook werd men dan onafhankelijker van de K. M. A. De M. v. O. had den 3^{en} leeraar wèl in uitzicht gesteld, doch niet benoemd.

2°. in verband daarmee verplaatsing van de Staf- school naar 's-Gravenhage. Hoofdargumenten hiervoor waren: *a.* beter toezicht en leiding door den C. G. S.; *b.* voor het onderwijs in landsverdediging kon worden ge- bruik gemaakt van het archief algemeen Stafbureau; *c.* voor de militaire opleiding der leerln. leverde 's-Graven-

hage ruimere middelen op dan Breda (steun der K. M. A. beneden de verwachtingen).

M. v. O. DELPRAT, een techn. artillerist, wees deze voorstellen 18 Mei 1872 meerendeels af, „hoewel ik Uwe zienswijze wel kan deelen, dat eene verplaatsing van de Stafschool naar 's-Gravenhage, vooral indien later door het aanstellen van een derden vasten leeraar bij die inrigting, de hulp der leeraren K. M. A. kan worden ontbeerd, in vele opzichten wenschelijk zou zijn”. Er waren voor de verplaatsing geen gelden op de begrooting uitgetrokken. De derde leeraar werd niet toegestaan, daar men een *genie*-off. (ELAND) wenschte en de I. d. G. wegens incompleet de meest mogelijke bezwaren had. De K. M. A. moest dus voorshands blijven bijspringen. De C. G. S. was hiermede zeer weinig ingenomen en deed dit — overtuigd van de leemten in het onderwijs en de meerdere zorg, welke het vereischte — den Minister onverholen kennen, waarbij hij sprak van „den verslappenden invloed van halve maatregelen.” Een derde leeraar was door hem eerst gevraagd na overtuigend gebleken behoefte; door hare afhankelijkheid van de K. M. A. werd de Stafschool door deze overschaduwd, wat o.m. niet gunstig werkte op de stemming van directeur en leeraren.

Ontstemming was inderdaad aanwezig en maakte, dat de crisis zich toespitste, want de directeur vroeg 3 Aug. 1872 om ontheffing en kapt. Bⁿ. TAETS VAN AMERONGEN om ontheffing van enkele vakken of eervol ontslag als leeraar; goed onderwijs in 5 vakken te geven, waartoe hij zich 1871/2 nog had laten vinden, achtte hij verder boven zijn krachten. De directeur achtte het voor 2 kpts. ondoenlijk het voorgescreve aantal vakken naar behooren te geven. De oplossing D. v. O., n.l. dat de leerl. ROOSEBOOM les geven zou in versterkingskunst, waarin hij later zelf nog ex. moest afleggen, achtte de directeur van dien aard, „dat ik mij heb afgevraagd, of het met het onderwijs Stafschool wel ernstig is gemeend”.

De 6 Juli 1872 opgetreden M. v. O. Graaf VAN LIMBURG STIRUM trachtte den storm te bezweren door in Aug. 1872

andermaal de mogelijkheid te doen onderzoeken van een verplaatsing naar 's-Gravenhage. Het budgetair bezwaar bleek een voorwendsel ¹⁾; de ware reden school in een krachtige hinderpaal, welke destijds herhaaldelijk zijn invloed in het leger gelden deed (blz. 314 en 364). De C. G. S. wees nu echter de mogelijkheid tot verplaatsing nog in 1872 af, omdat 3 maanden voorbereiding verloren waren. De belangen van de gehuwde leeraren en leerln. kwamen in het gedrang; aan te wijzen leeraren te 's-Gravenhage misten tijd om zich voor te bereiden. Nogmaals drong de C. G. S. op den derden leeraar aan. Bitter beklaagde hij zich over de bureaucratie, „die hem zijn tijd had doen verspillen aan het weerleggen van onwetenschappelijke expediënten”. Dit schrijven schonk uitkomst; de verplaatsing naar 's-Gravenhage bleef voorloopig buiten beschouwing; bij K. B. 30 Aug. 1872 werd de G. S. uitgebreid met één kapt., waardoor kapt. ing. ELAND daarbij overgeplaatst en voor de Stafschool bestemd worden kon. Deze inrichting kwam nu veel onafhankelijker te staan van de K. M. A., wier leeraren alleen nog les gaven in art. en paardrijden; voorts 5 leeraren H. B. S.

Zomer 1872 werden de leerln. van de jongste 2 jaren, over enkele korpsen van het leger verdeeld, voor het eerst *zoo noodig* tijdelijk gedet. bij die troepenonderdeelen, welke aan het kamp bij Milligen deelnamen. Bedoelde *tijdelijke* detachm. tijdens de zomerdetachm. werden eerst tot stelsel verheven bij Aanschr. D. v. O. 22 Juli 1878, de wenschelijkheid uitsprekende alle aan de K. S. gedet. offn. zooveel mogelijk jaarlijks te doen deelnemen „aan de oefeningen op ruime schaal van het leger” (herfstoefeningen der gecombineerde Wapens).

Het tweede eindex. (1873) viel nog meer tegen dan het eerste. Gelet op het groote voordeel, aan slagen verbonden werden zeer hooge eischen gesteld. „Het gevolg hiervan was, dat offn., die getoond hadden voor den stafdienst vol-

¹⁾ Voor 1872 1/6 van f 4000 op een begrooting van 15 à 16 miljoen gulden!

komen bruikbaar te zijn en zich met ijver op hunne studiën hadden toegelegd, toch niet aan die eischen konden voldoen" 1). Geen der 3 leerln. slaagde; zij keerden 15 Mei naar hun korpsen terug zonder de zomerdetachn. 4e j., welke reeds geregeld waren, te doorloopen! Twee hunner zijn niettemin in 1876 door M. v. O. DE ROO VAN ALDERWERELT, die deze zaak wilde recht zetten, als kapt. bij den G. S. geplaatst (evenals t.v. N°. 4 van 1872), waarop van de zijde der Tweede Kamer aanmerking gemaakt werd. 2)

5 Nov. 1873 werd luit. kol. VAN DER STAR tijdelijk toegevoegd aan den C. G. S. 3) en de functie van directeur Stafschool tijdelijk opgedragen aan kapt. DEN BEER POORTUGAEL. Eerstgenoemde werd bij K. B. 17 Sept. 1874 op de meest eervolle wijze en onder dankbetuiging ontheven van zijn functie 4), kapt. DEN BEER POORTUGAEL benoemd tot majoor G. S. en directeur. Hij legde zeer den nadruk op „de praktische richting” 5). Ook voerde hij de *methodische* schriftelijke opdrachten in, van welke de eindex. C^{ste} kennis nam; de leerln. besteedden daaraan nu meer zorg. Doch meteen kwamen — hoewel moermalen herhaald was, dat op de qualiteit en niet op de quantiteit zou worden gelet — klachten over te grooten omvang. Zelfs de M. v. O. moest daartegen waarschuwen! Door den ongebreidelde, jeugdigen ijver der leerln. is het een klacht van alle tijden geworden.

Het mislukken van de 1^e Atjeh-expeditie (1873) deed zich op de Stafschool door verschillende, ten deele belangrijke gevolgen gelden:

1°. werd in 1873, omdat voor de gebruikelijke 4 plaatsen slechts 3 aspiranten waren (die slaagden), aan luit.

1) Bijlagen Handelingen Tweede Kamer 1877/8 [149], blz. 7.

2) Een hunner bracht het tot Sous-Chef G. S. en I. M. O.

3) De nieuw opgetreden C. G. S. had met reden om een Sous-Chef gevraagd.

4) Aan de H. K. S. berust thans een album „Souvenir Stafschool 1868/73”, overste VAN DER STAR bij zijn heengaan aangeboden en portretten van alle leeraren en leerln. dier jaren bevattende.

5) Men sprak destijds ook veel van „de toegepaste methode”.

F. POMPE VAN MEERDERVOORT, van het N. I. L. gedet. h. t. l., zonder principieele beslissing, krachtens zijn examen de 4^e plaats verleend. *Dit vormde de eerste manraking van het N. I. L. met onze Stafschool*; zij hield ten nauwste verband met het bestaand voornemen om in Indië een eigen Stafschool op te richten: daartoe moesten h. t. l. eerst de leeraren gevormd worden. Voorts werd een leerl. 2^e j. gedet. bij het N. I. L.

2°. regelde een K. B. 16 Aug. 1873 de organisatie G.S. N. I. L. opnieuw. Behalve een afzonderlijk Stafbureau zou er in N. I. ook een *afzonderlijke* Stafschool opgericht worden. Leeraren trachtte men te krijgen in N. I. en voorts door 2 kpts. G. S. Ned. L. naar N. I. te detachn. Aldaar bood niemand zich aan, terwijl de 4 genegen stafkpts. Ned. L. eischen stelden, welke de M. v. O. „exorbitant” noemde.

Intusschen was inzake Atjeh het grootste gevaar alweer bezworen en in N.-I. als Leger-C. opgetreden Generaal WHITTON, die reeds in 1870 geadviseerd had opleiding tot stafoff. *in Nederland*. Hij vreesde: 1°. in Indië geen goed onderlegde leeraren te zullen krijgen; 2°. eenzijdige koloniale opleiding en toepassing; 3°. ziekte, vooral aan de kusten, bij zóó aanhoudende studie en inspanning. De G. G. ging hierin mede. Naar het gevoelen van majoor DEN BEER POORTUGAEL „bestond er geen enkel bezwaar tegen het doen detachn. van de Indische offn. bij de Stafschool h. t. l.” 6 Nov. 1875 deed de M. v. O. den C. G. S. kennen, dat hij, na aandachtige overweging van het rapport ter zake van den directeur Stafschool, de K. S. dienstbaar wenschte te maken „tot de hoogere wetenschappelijke en practische vorming van offn. N. I. L., te beginnen 1 Nov. 1876.” Het desbetreffend K. B. 30 Mrt. 1876 had tot overweging, „dat een degelijke wetenschappelijke opleiding een hoofdvereishte is voor den Stafoff. en dat tot zoodanige opleiding met vrucht kon partij getrokken worden van de krijgsk. studiën in Nederland.” 1) *Hiermede was de Stafschool in*

1) Aan int. studiën werd dus voor het N. I. L. nog niet gedacht.

N.-I. voorgoed van de baan. 1)

Genoemd K. B. bepaalde nog, dat bij dien G. S. bij voorkeur offn. ingedeeld zouden worden, die de Krijgs- of Stafschool in Nederland doorloopen hadden en voor dat dienstvak waren aanbevolen. 25 April 1876, bepaalde de M. v. O., na overleg met den M. v. K., dat te beginnen 1 Nov. 1876 jaarl. 3 à 4 plaatsen voor „Indische offn.” opengesteld zouden worden. Het onderwijs zou gegeven worden bijna gelijk aan de opleiding Ned. L. Ten deele geschiedde dit krachtens overtuiging van den C. G. S. en den directeur, omdat de grondbeginselen dezelfde waren, ten deele (b.v. 'krijggesciedenis, landsverdediging, verpleging) uit gebrek aan degelijke bronnen, ten deele (Maleisch en Javaansch), omdat het te Breda niet op den vereischten voet kon gegeven worden. De leerln. N. I. L. moesten zich *voorloopig* maar behelpen met het bestaande onderwijs. Alleen zou een burgerleeraar K. M. A. les geven in L. en V. kunde van N.-I., ter vervanging van mil. aardrijkskunde en statistiek.

Daar de evolutie, welke de hoogere vorming van offn. N. I. L. heeft doorgemaakt, vanaf 1873 tot het thans bereikte zeer hooge standpunt, volledig door mij gesehetst is in De Indische Gids 1927, zij terzake meerendeels daarnaar verwezen.

3°. zijn in 1876/7 verschillende oud-leerln. Stafschool overgegaan bij het N. I. L., gelet op de groote kans om aldaar snel bij den G. S. geplaatst te worden en er tot de eerste leeraren te behooren, indien e.g. nog een N.-I. Stafschool opgericht werd. Het waren kap. der inf. A. J. PRINS (blz. 338), luit. ing. F. J. HAVER DROEZE, luit. der inf. L. SWART en luit. ing. W. COOL. De eerste en laatste zijn later teruggeplaatst bij het Ned. L. en hebben het daar tot de hoogste rangen gebracht. N°. 3 is in 1900 gepensioneerd als C. N. I. L.

Bij het eindex. 1874 slaagde de eenige leerl., kap. ing. W. ROOSEBOOM zóó goed, dat hij onmiddellijk bij den G. S.

1) Zie hieromtrent verder nog H. XI.

gedet. en weldra daarbij overgeplaatst werd. Voor het laatste toel. ex. (1874) gaven zich slechts 2 tweede-luits. der inf. op; beiden slaagden, doch een hunner overleed kort na zijn eerste studiejaar.

Einde wintereursus 1874/5 stelde de directeur voor om het onderwijs in mil. statistiek uit te breiden en het vak „militaire statistiek en aardrijkskunde” te noemen; op die wijze deed het belangrijke vak „militaire aardrijkskunde”, voor welks grondslagen de latere directeur PLANTENGA zich bijzonder verdienstelijk gemaakt heeft, zijn intrede in militairen onderwijskring.

Alleen aan het einde van den laatsten cursus (1874/5) vonden de detachn. 4^e jaar op normale wijze plaats. De eenige leerl., luit. der inf. PRINS, was geslaagd voor het eindex. Onmiddellijk na afloop dier detachn. werd hij na 8-jarigen luit.-dienst bij keuze bevorderd tot kapt.; hij stond No. 237 en kwam tussehen offn. van 6 jaar oudere ancienniteit. Zijn tijdgenooten werden 11½ jaar later kapt.!

24 Juni 1875 bepaalde de M. v. O., dat, „in verband met aanhangige overwegingen omtrent een reorganisatie Staf-school, het toel.ex. voor die school onbepaald is uitgesteld”. Het is niet meer afgenomen, daar bij K. B. 28 Juli 1875 de Stafschool gereorganiseerd werd tot een „Krijgsschool voor Officieren”.

IV. De Krijgsschool voor Officieren te Breda.

(1 Nov. 1875 tot 1 Oct. 1878; driejarige cursus)

Door de invoering van de Stafschool waren de grondslagen gelegd voor een deugdelijken G. S. Die school was echter quantitatief een mislukking gebleken: in de 4 jaren, waarin eindex. afgenomen was (1872/5), waren slechts 4 leerln. geslaagd, de toeloop was als regel hoogst matig (blz. 322/3). „Ontegenzeggelijk waren er vele nadeelen verbonden aan een bevordering bij keuze op grond van een eindex., dat vaak slechts de keus liet tussehen bovenmatige bevoorrechtiging bij het wèl of onverdiende benadeeling bij

het niet slagen." 1) Was de school aldus niet populair bij het intellectueele deel van ons off. korps, hare impopulariteit nam bij het gros nog toe, toen de gevolgen van het ingevoerde stelsel van bevordering bij keuze zich, door hetgeen met luit. PRINS stond te gebeuren, in ruimer kring gingen openbaren. Majoor W. ROOSEBOOM noemde als Kamerlid in zijn Nota 1889 (blz. 386/7) de belooning voor zeer jonge offn. na welvolbrachten arbeid „inderdaad buitensporig groot". 2) Het verzet tegen de nieuwe inrichting kwam derhalve ook nog van de zijde van bekwame en invloedrijke mannen, die, meer met wiskundige dan militaire studiën ingenomen, aan deze laatste de prioriteit zagen toegekend. Eerstgenoemde richting was in ons kleine land, waar de traditiën van Coehoorn nog voortleefden en de vestingbouw steeds in eer en aanzien gestaan had, vóórheen vrijwel onbeperkt meester van het terrein geweest. Deze na 1868 ontketende strijd tusschen de strat. taet. en de techn. fortific. richting heeft tientallen jaren geduurd. 3)

Men wilde nu in 1875 partij trekken van de verkregen ervaringen, breken met het zeer speciale doel der Stafschool, ook aan de Inrichting een *ruimere* strekking en omvang geven, door haar tevens dienstbaar te maken aan verhooging van het militair-wetenschappelijk peil, in het bijzonder van hen, die later in aanmerking zouden komen voor de hogere rangen. Tijdens de opleiding kon dan van zelf blijken, wie bijzondere geschiktheid bezaten voor den G. S. Einde April 1875 trad de oud-Stafoff., Kolonel der Genie ENDERLEIN op als M. v. O. en reeds 28 Juli 1875 verscheen het K. B. nopens de „Krijgsschool voor Officieren" te Breda. Dit K. B. stelde van het K. B. 8 Aug. 1868 buiten werking al, wat de Stafschool betrof.

1) W. COOL. De opleiding en hogere vorming in Nederland van de officieren der landmacht. 1890, blz. 61.

2) Ouderen hebben mij verzekerd, dat de stemming bij de Korpsen tegenover de gedetachn. in gunstigen zin zeer omdraaide, toen die groote bevoorrechtiging ophield.

3) Een uiting hiervan is het debat *Hojel-Krantz* contra *ELAND—SEIJFFARDT* in Krijgswetenschap omtrent het nut der wiskunde in de officiersopleiding. Jaargangen 1883/4 en 1884/5.

Het K. B. plaatste reeds in de considerans het ruimere karakter der nieuwe inrichting voorop, n.l. „de noodzakelijkheid om aan alle offn., die door aanleg, intellectueele ontwikkeling en kennis daartoe in aanmerking komen, de gelegenheid te openen zoodanige hoogere wetenschappelijke en practische vorming te verkrijgen als ten grondslag moet strekken aan het naar behooren bekleeden van de hoogere rangen in het leger of het vervullen van de verschillende dienstbetrekkingen bij den G. S., de Int., enz., die tot de hoogere troepenleiding behooren”. Voor het eerst werd de *methodische* opleiding van int. offn. als onderdeel van de hoogere vorming van ons off.korps genoemd. 1)

Het toezicht over de K. S. bleef opgedragen aan den C. G. S.; de leiding aan een hoofdoff. *van den G. S.* In verband met het ruimere karakter der nieuwe inrichting konden de leeraren „zoo van gemelden Staf als van de Wapenkorp-sen” zijn. Volledige cursus 3 jaar, int. cursus 1 jaar. De M. v. O. zou jaarl. het aantal *voor de verschillende Wapens en dienstvakken* openkomende plaatsen, in den regel alleen voor luits., bepalen 2); gewijzigde bestemming der school; verming van hoogere aanvoorders voor *alle* Wapens; aan de Stafschool had men steeds de besten willen hebben van wie zich aanmeldden. De gemiddeld niet groote toeloop tot de K. S. (max. 10 à 12 geslaagden voor 10, soms 12 plaatsen) heeft gemaakt, dat het alleen in N. I. in de jaren 1893/1900 tweemaal is voorgekomen, dat een betere adspirant van het ene Wapen is afgewezen om een minder goeden van een ander Wapen de hem toekomende plaats te doen vervullen.

1) In 1830 was het Korps „Agenten van Oorlog” vervangen door een Korps „Militaire Intendanten”, dat gerecrueteerd werd uit „de kwartiermeesters van de armee”, uit jongelieden, die bij voorkeur aan een hoogeschool gestudeerd moesten hebben (!), in bijzondere gevallen uit troepen-offn. In 1870 was een examen voor onder-int. 2e kl. ingevoerd, waaraan konden deelnemen kapt. kwmrs., kapt. van de Wapens en luit. kwmrs. met minstens 8 j. dienst als off.

2) Nergens blijkt, dat de M. v. O. in de jaren 1875/7 een grens heeft gesteld.

De verdere uitwerking van de nieuwe regeling geschiedde bij Min. Besch. 7 Aug. 1875. De toel. eischen waren, wat de niet militaire vakken betreft, wat verminderd; er zou minder op veel weten dan op gegrond oordeel, vlugge opvatting en goede methode van werken gelet worden. In de te onderwijzen vakken kwam nagenoeg geen verandering. De leerstof moest uiteraard beperkt worden wegens het terugbrengen van den studietijd tot 3 jaar. Voor den I. C. werden, behalve enkele mil. vakken en talen als voor de kr. studiën gevraagd: algemeene begrippen van natuur- en scheikunde, ¹⁾ grondige kennis van de korpsadministratie en dienstvoorschriften. Indien bij het toel.ex. adspiranten hun verlangen te kunnen gaven tot het volgen van een techn. cursus, zou de cursus voor de art. offn. op een nader te bepalen tijdstip worden gesplitst in een tact. en een techn. afd., aan welke laatste de meeste tact. vakken niet, doch wèl ballistiek, aanval en verdediging van vestingen en constructie van materieel onderwezen zouden worden, alsmede meer wis- en scheikunde. Van deze eerste regeling der hoogere techn. vorming is nimmer wat gekomen. ²⁾

Van speciale vakken voor leerln. N. I. L. was nog geen sprake. De zomerdetachn. 1e en 2^e j. bij de korpsen werden gehandhaafd; na den 3^{en} wintercursus bleven de leerln. nog 3 maanden ter beschikking voor pract. kaderofn. en voor het verkennen van gedeelten van onze verdedigingsstellingen (geheele cursus 2¾ jaar). Het beruchte index. werd afgeschaff. Zulks geschiedde mede op advies van majoor DEN BEER POORTUGAEL uit overweging, „dat het onderwijs aan den 3-jarigen cursus K. S. als het ware één voortdurend ex. was, dat veel meer waarborgen opleverde dan een index. kan schenken”. ³⁾ Wèl moest de directeur jaarl. omtrent de vertrekkende leerln. den M. v. O. d/t C. G. S. een „omstandig rapport” indienen.

¹⁾ Dit laatste reeds vervallen bij de regeling 1877 (blz. 346).

²⁾ In 1877 gaf zich één adspirant op, die echter, „vermits de opening van de techn. afd. vooreerst niet zal worden vastgesteld”, geen ex. kon doen!

³⁾ Bijlagen Handelingen Tweede Kamer 1878/9. [32], blz. 3. Behandeling Stafwet.

Op dezen voet begon 1 Nov. 1875 te Breda de „Krijgsschool voor Officieren”. Ofschoon het aantal studie jaren na één jaar met één afnam (blz. 343), werd wegens het vermeerderd aantal leerln. en lessen (int. cursus) kapt. ROOSEBOOM als 4e vaste leeraar aangewezen, zoodat er nu toch 4 *stafkapt.* leeraar waren. Reeds toen werd tusschen deze en het hoofd van onderwijs voor de art. aan de K. M. A. een lesverdeeling tot stand gebracht, zooals zij tot den huidigen dag nagenoeg ongewijzigd is blijven bestaan. Voorts gaven de ritmr. K. M. A. en 5 leeraren H. B. S. lessen.

Uiteraard waren de leerln. Stafschool — wien slechts de keuze werd gelaten tusschen onderwerping aan de nieuwe bepalingen of terugzending naar de Korpsen — niet ingenomen met den gang van zaken, want al bepaalde het K. B. o.m.: „de door hen reeds volbragte studiën zullen hun als blijvende en bijzondere aanbeveling strekken tot buitengewone bevordering en vervulling van dienstbetrekkingen bij den G. S., naarmate daartoe, in het belang van de dienst bij het leger, termen kunnen worden gevonden”, zoo was toch elk *recht* op bevordering bij keuze, bij welslagen, *onmiddellijk* na het verlaten der Stafschool, vervallen.

In het V. V. Tweede Kamer nopens de oorlogsbegrooting 1876 werd onder leiding van DE ROO VAN ALDERWERELT terzake een vernietigende kritiek geleverd. De M. v. O. nam in zijn M. v. A. de K. S. in bescherming: de nieuwe regeling zou offn. schenken, het juiste midden houdende tusschen de weinige geslaagden van de Stafschool, die dadelijk recht op een snelle carrière kregen, en de anderen, die als mislukt stafoff. gekrenkt en ter neder gedrukt in de gelederen moesten terugkeeren”. Bij de beraadslaging klaagde DE ROO, „dat, niet zonder willekeur, de bodem ingeslagen is aan de regtmatige vooruitzichten van die jeugdige offn., die bezig waren zich bij de Stafschool voor den G. S. dienst te bekwamen.” Hierop antwoordde de Minister: „Onze Stafschool mocht niet langer blijven bestaan: de promotiën, die daarvan het gevolg zouden zijn (kpt. na S j. off. dienst) zouden gestrekt hebben tot groot nadeel van den goeden geest van het leger.”

De leerln., die 1 Nov. 1875 naar het 4^e j. Statschool zouden overgaan, kwamen er nog het best af, daar hun de 4^e wintercursus nog gegeven werd en zij, desgewenscht, vervolgens in garnizoenen konden komen, waar een Div. Staf gevestigd was om daar af en toe in te vallen. Die van het 3^e en 2^e jaar zagen, zonder soortgelijke consideratiën, hun studietijd 1¼ jaar bekort.

De eerste volledige cursus K. S. (1875/8) werd als toehoorder zonder toel.ex. gevolgd door kapt. der inf. N. I. L. met verlof C. DELJKERHOFF. 1) Over specifiek N. I. vakken voor hem werd zelfs niet gesproken. Daar het K. B., regelen vaststellende nopens de toelating van Indische offn. tot de K. S. (blz. 336) eerst 22 Oct. 1876 verscheen, is in 1876 (en zelfs in 1877) in N. I. geen toel.ex. afgenomen; in verband daarmee zijn in 1877 twee luits. N. I. L., gedet. h.t.l., krachtens examen toegelaten. Op aandrang van den M. v. K. werd Jan. 1878 aangevangen met lessen in Maleisch en Javaansch, waarin tevens het ethnographisch gedeelte der L. en V. kunde begrepen. *Dit vormde de eerste, zeer elementaire schrede op den weg van afzonderlijk onderwijs voor de leerln. N. I. L.* Op last van den directeur moest bij het onderwijs in de verscheidende vakken nu en dan op Indische toestanden gelet, een voorbeeld uit Indië aangehaald worden. Voordat in 1878 *inderdaad* de eerste leerln. krachtens een in N. I. afgelegd toel. ex. op de K. S. aankwamen, was genoemd K. B. alweer vervangen (blz. 360).

In zijn jaarverslag 1876 drong de directeur er, efrm. 1875, op aan om de K. S. over te brengen naar de standplaats C. G. S., waar zij ook in andere landen gevestigd was. „De ondervinding heeft geleerd, dat de rressources, die de M. A. voor het statschoolonderwijs aanbiedt, minder zijn dan aanvankelijk werd verwacht.” De bestaande huisvesting dwong toch tot ingrijpende maatregelen: „Een eigen gebouw heeft deze hoogste instelling

1) Later Generaal-Majoor, Civiel en Militair Gouverneur van Atjeh; bekend om zijn eigenaardige Atjeh-politiek.

van militair onderwijs niet. De localen, waarin de lessen worden gegeven, liggen in een weinig bezocht gedeelte der stad, zijn de vroegere kamers tot pok- en choleralijders van het hospitaal; beneden wonen de ziekenvader met (wasch)vrouw en kinderen"! Het aantal vertrekken zou weldra ontoereikend worden, zoodra de K. S. 4 cursussen telde (taet.; techn.; int.; staf N. I. L.); wegens bekrompen localiteit zou men gedwongen zijn meer leerln. af te wijzen dan de belangen van het leger meebrachten (n.l. een 12-tal per jaar voor kr. studn.)!

Nu de legale voordeelen, aan de Stafschool verbonden, vervallen waren en de toekomst der oud-leerln. geheel onzeker scheen, bepleitte maj. DEN BEER POORTUGAEL voorts om de goeden onder hen toch te bestemmen voor allerlei bijzondere betrekkingen, als D. v. O., G. S. 1), adjudanten der Generaals, enz. De door directeur en leeraren aanbevolenen waren „werkelijk uitnemend bekwame en degelijk offn., die een grondslag hebben gelegd, waarop met goed gevolg is voort te bouwen en waardoor zij in staat zijn dadelijk met vrucht in den stafdienst te kunnen optreden. Zoodanige zekerheid is met geen mogelijkheid in die mate met andere offn. te verkrijgen. De geheele opleiding schenkt den oud-leerln. een grooten voorsprong boven de meeste andere offn.” 2) „Dan is er voor de offn. die hier hard hebben gewerkt, eene toekomst, eene belooning; dan hebben zij een basis van hoop en vertrouwen, al is het ook voor een nog tamelijk verwijderd verschiet. Dan, maar naar mijne opvatting, ook dan alleen zal de K. S. steeds op een ruim getal adspiranten kunnen blijven rekenen.”

Deze in 1876 aanbevolen methode is geleidelijk het officieele standpunt geworden. Thans schijnt de geschetste gang van zaken vanzelf sprekend. Sedert 1875,

1) Cfrn. de Stafschool (blz. 321) en K. B. 30 Mrt. 1876 novens den G. S. N. I. L. (blz. 337).

2) Ongetwijfeld zijn deze woorden à fortiori — wegens de evolutie, welke het onderwijs sedert nog ondergaan heeft in veelzijdigheid, methodes en practische richting — geldig voor de tegenwoordige oud-leerln.

toen kapt. der art. F. R. FROGER bij den G. S. geplaatst werd, is de latere M. v. O. N. BOSBOOM de laatste kapitein G. S. geweest (art. 1893), die de K. S. niet bezocht had. .

Het toel.ex. 1876 vormde het eerste, waarvoor zich een beteekenend aantal adspiranten aanmeldde, n.l. 12 voor den krijgsk., 1 voor den I. C.¹⁾ Toegelaten werden er 9 + 1. Een Int. te Breda, alsmede de scheikundeleeraar K. M. A. gaven het bijzonder onderwijs aan laatstbedoelden wegbercider.

De toestand van de localiteit K. S. (blz. 344), vooral de ophanden zijnde komst van leerln. N. I. L. „wat allicht tot splitsing van klassen leiden zou” (DEN BEER P.) maakte, dat de M. v. O. 7 Oct. 1876 goedkeurde, dat met Breda een contract werd gesloten tot huur van het huis „het Liggend Hert” met daaraan behoorenden stal en koetshuis, staande op de Groote Markt²⁾, voor het tijdvak 1 Nov. 1876/82 (met recht van opzeggen bij opheffing of verplaatsing naar elders). Majoor DEN BEER PORTUGAEL mocht, als *directeur*, de Inrichting niet meer op betere wijze gehuisvest zien. Bij K. B. 26 Nov. 1876 werd hij benoemd tot Int. 2^e kl. (luit. kol.), waarnemend Hoofdint., met opdracht den int. dienst en de opleiding tot int. in moderne banen te leiden. In zijn plaats keerde maj. Bⁿ TAETS VAN AMERONGEN van den G. S. 9 Dec. 1876 als directeur bij de inrichting terug. Vanaf Jan. 1877 zijn de lessen gegeven in het nieuwe gebouw (8 à 11 lokalen). Met eenige triomf werd in het eerstvolgend jaarverslag vermeld, hoe „het leggen van kokos vloerkleeden het aanzien der leerzalen aanmerkelijk verhoogd had” (verg. blz. 324). Op een somberen winternamiddag stortte daar in een

¹⁾ Reeds dadelijk in 1875 had zich hiervoor een adsp. aangemeld, doch deze was, zonder eenigen vorm van proces, niet tot het examen toegelaten, omdat daaromtrent noch omtrent de opleiding iets vaststond. (Ver. bl. 341, noot 2).

²⁾ Eigendom der gemeente, gelegen naast het stadhuis. Later jarenlang politiebureau, thans oud-archieff, enz. Een foto van dit gebouw hangt op de H. K. S. Voor een der benedenramen de directeur, Bn. TAETS VAN AMERONGEN.

klasse, waar de directeur les gaf, het geheele plafond naar beneden, gelukkig zonder iemand te verwonden!

Hoewel het programma voor den I. C. bijna uitsluitend techn. was (o.m. warenkennis; geen natuurkunde en scheikunde), algemeen kr. vakken er bijna niet op voorkwamen, bleek het reeds dadelijk (1876/7) onmogelijk in één jaar te verwerken. Bij K. B. 31 Mrt. 1877 werd die cursus op 2 jaar gebracht; er kwam nu ook gelegenheid om, efm. de z.g. „instructie-reizen” voor den kr. cursus, bezoeken te brengen aan fabrieken (wolindustrie en lakenfabricatie). Dat K. B. bepaalde voorts: „De I. C. zal zich echter tot 6 maanden bepalen voor de offn., die den volledigen cursus K. S. hebben ten einde gebragt”. De bedoeling was om enkele oud-leerln. K. S. gelegenheid te geven een *aanvullenden* I. C. te doorloopen. De kort t.v. als waarn. H. Int. opgetreden oud-directeur DEN BEER POORTUGAEL heeft uiteraard grooten invloed gehad op deze bepaling; vermoedelijk heeft destijds het denkbeeld voorgezeten om navolgers van hem te kweken en de Int. blijvend onder een statoff. te stellen. De eerste, die zulk een cursus gevolgd heeft (1877/8), wat luit. W. G. F. SNIJDERS. ¹⁾ In totaal zijn t/m. 1881/2 zes offn., waaronder één N. I. L., na den kr. op den int. cursus gekomen. Reeds aan N°. 3 hunner werd vergund den *volledigen* I. C. af te loopen (5 j. K. S.!) Vier hunner zijn later int. h. t. l. geworden of daarbij werkzaam geweest. Nadien is de maatregel in onbruik geraakt; tot blijvende consequentiën heeft hij niet geleid. Alleen is Mei/Oct. 1918 het voornemen ernstig overwogen om de Int. als afzonderlijk dienstvak, doch onder een hoofdoff. G. S. (de toenmalige directeur H. K. S. TEN BOSCH) te plaatsen onder de bevelen C. G. S. K. B. 30 Mrt. 1877 bepaalde verder nog: „Voortaan zal in den regel niemand bij de Mil. Int. worden geplaatst dan hij, die een der beide cursussen voor de Int. met goeden uitslag heeft doorloopen”, ²⁾ terwijl een Min.

¹⁾ Bekende militaire figuur van het verleden. Laatstelijk Luitenant-Generaal, I. d. I. (1902/6). Oudere broeder van den O. L. en Z.

²⁾ Verg. noot 1 van blz. 344.

Besch. 19 Apr. 1877 vaststelde, dat vanaf 1 Nov. 1879 kapt. intn. alleen voor bevordering in aanmerking zouden komen, indien zij den I. C. met goeden uitslag doorloopen hadden. Aldus hebben 2 onder-intn. 2^e kl. cursus 1877/9 meegemaakt. ¹⁾ Zij werden, evenals de ex-leerln. kr. cursus *zonder examen* toegelaten. Tenslotte deed de M. v. O. 17 Mei 1877 kennen, dat het in 't voornemen lag om ook luits. op te nemen in de organisatie der Int. (oud-leerln. I. C.), aan welk voornemen echter eerst uitvoering gegeven is bij K. B. 8 Febr. 1895, bepalende, dat bij de Int. ten hoogste 6 (later 8) luits. van de Wapens en van de Mil. Adm. konden gedet. worden (jaarlijksche toelage f 200), een hulpmiddel om aan het voor mob. benooidigd aantal intn. te komen. Bedoelde luits. zijn zelfs nooit voor de helft aanwezig geweest.

De grootere toelooop tot de kr. studiën, de I. C., de komst van leerln. N. I. L., de oprichting van een techn. afd. (blz. 341), welke aanstaande schenen, gaven majoor Bⁿ TAETS VAN AMERONGEN aanleiding om in 1877 nogmaals de verplaatsing der K. S. te beschouwen. In tegenstelling tot zijn voorganger (blz. 343) achtte hij Breda „een zeer geschikte standplaats”, mede wegens de aanwezigheid der K. M. A.. Indien echter de K. S. de verwachte vlucht nam, zouden er geen kamers voor de ongetrouwden zijn. Er bestond reeds nagenoeg woningnood voor de leerln. Het wetsontwerp 1877 op de K. M. A. was aanhangig; daarop was een amendement, bepalende, dat er een K. S. zou zijn „tot voortzetting der studiën van offn.” (blz. 349 e.v.). Niemand wist, welke ontwikkeling deze zaak nemen zou. Daar het art. sprak van ééne K. S., voorzag de directeur de mogelijkheid, dat de herdoopte Appl. S. (blz. 304/5) een techn. afd. der bestaande K. S. zou worden. Er zou dan zeker groote woningnood ontstaan, bovendien het nieuwe gebouw geheel ontoereikend worden. Verplaatsing naar 's-Gravenhage werd

¹⁾ De intn. hebben eerst in 1881 militaire rangen gekregen.

dan vrijwel onvermijdelijk. Mocht de Appl. S. inderdaad bij de K.S. ingelijfd worden, dan dreigde de techn. afd. hoofdzaak te zullen worden. Daarom sprak de directeur ten slotte de hoop uit: „dat de voorname bestemming der tegenwoordige K. S., *waarvan de inrichting uitnemend aan de behoeften van het leger voldoet*,¹⁾ niet in de schaduw gerake.” Echter zou alles anders loopen dan deze directeur raadde of voorzag: de *bestaande* K.S. werd overgeplaatst naar 's.Hage als 2^e Afd. K. S.; de applicaten werden terecht niet daarbij ingedeeld (1^e Afd. te Breda).

Bij K. B. 30 Apr. 1878 werd majoor Baron TAETS VAN AMERONGEN bevorderd tot luit. kol. 6 R. I. De overplaatsing ging 1 Oct. 1878 in (datum van reorg. der K. S. en overgang naar 's.Hage). Bij Kab. Aanschr. 25 Mei 1878 werd kapt. ELAND (blz. 333/4) 1 Oct. 1878 „belast met de waarneming der directie van de 2^e Afd. der met genoemde datum in werking komende K. S.” (verg. blz. 356).

V. Oprichting van de 2^e Afd. der Krijgsschool
te 's-Gravenhage. (1 Oct. 1878). Schorsing.
(1 Jan. tot 24 Juli 1879). Hervatting.

(Tweej. cursus, doch nog 3 studie jaren. 1 Oct. 1878/'80).

De verschillende door gemis aan ondervinding ten deele onvermijdelijke wisselingen, welke onze hoogste inrichting van militair onderwijs haar eerste jaren doormaakte, alsmede de daaruit voortgesproten onbillijkheden ten aanzien van de laatste jaarklassen Stafschool deden den wensch ontstaan naar grootere stabiliteit en meer zekerheid voor de betrokkenen door regeling K. S. *bij de wet*; de leiding in dezen nam het Kamerlid DE ROO v. A.

De gelegenheid *scheen* gunstig in 1877 bij herziening van de wet 1869 nopens de K. M. A. Op aanstichten van ge-

¹⁾ Wij cursiveeren.

noemd Kamerlid deed de C^sie van Rapporteurs het initiatiefvoorstel tot een nieuw art. 10a (later 11), luidende: „Er is een K. S., bestemd tot voortzetting der studiën van offn., van de Mil. Ac., de regimentcursussen en andere opleidingscholen afkomstig. De inrichting dier school wordt geregeld bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur, met dien verstande, dat de bijwoning van den daar te houden cursus verplichtend is voor de luits. der art. en genie van het leger h. t. L., die hunne opleiding aan de Akademie voortaan zullen ontvangen.”

Dit amendement had ten doel: 1°. De noodzakelijkheid vastleggen van een hogere militaire vorming voor offn.; 2°. vastleggen, dat een 2-jarige beroepsopleiding ontoereikend was om kundige art. en genie offn. te vormen; De Regeering wilde n.l. den cursus voor pas aangestelde 2° luits. art. en genie (Appl. S. annex de K. M. A.) doen vervallen; 3°. gebruik maken van de bestaande K. S. ter voltooiing van de off. opleiding, zonder in het minst afbreuk te doen aan de toenmalige bestemming der inrichting. De Roo gaf een en ander duidelijk aan: „Het beginsel van die voortgezette studie moet in deze wet worden gevestigd. Het zal dan de taak zijn van den Minister, om de tegenwoordige K. S. zoodanig in te richten, dat zij, *door haar in 2 afdn. te splitsen* 1) ..., ook kan opnemen de cadets art. en genie, die den 2-jarigen cursus K. M. A. hebben volbracht. 2)

De aanhangige wet betrof, blijkens titel en considerans, louter de K. M. A.; zij zweeg, terecht, over de K. S., te regelen bij algemeene maatregel van inwendig bestuur. Het tot art. verheven amendement was dan ook in 2 opzichten mis: 1°. koppelde men, onder ééne benaming, 2 heterogene instellingen aan elkaar (a. de Appl. S., deel der off. opleiding en b. de inrichting voor hooger militair onderwijs), terwijl 2°. de bestaande K. S. niets met de K. M. A. te maken, derhalve in een wet daarop niet thuis behoorde, „vooral niet bij een goed werkende K. S.’’, zooals tijdens de behandeling

1) Wij cursiveeren.

2) Handelingen Tweede Kamer, 1876/7, blz. 1378.

werd opgemerkt. Die samenkoppeling was te vreemder, daar de Appl. S. door bestemming en onderwijs annex aan de K. M. A. moest zijn, terwijl men voor de eigenlijke K. S. reeds sedert hare oprichting 's-Gravenhage als toekomstige plaats van vestiging op het oog had (blz. 314 en 332), waarheen zij n.b. korten tijd later door M. v. O. DE ROO is verplaatst. Men vindt hier een voorbeeld van een te onpas genomen, niet wèl overwogen initiatief der Tweede Kamer, hetwelk dan ook bij zijn uitvoering veel verwarring veroorzaakt en verstrekkende gevolgen gehad heeft (blz. 355 en 361/2).

2 Nov. 1877 werd DE ROO VAN ALDERWERELT M. v. O. Met groote geestkracht en doortastendheid sloeg hij de hand aan den ploeg. Reeds bij K. B. 14 Mrt. 1878 werd de inrichting der K. S. geregeld, inderdaad gesplitst in 2 afdn. De 1^e afd. gevestigd ter plaatse van de K. M. A. De 2^e afd. te 's-Gravenhage; laatstgenoemde verdeeld in 3 cursussen: *a.* algemeen krijgsk. studiën; *b.* techn. studiën, uitsluitend voor art.- en genie-offn. (weer in 2 of meer cursussen te splitsen); *c.* voor den int. dienst. De nieuwe regeling zou 1 Oct. 1878 in werking treden, de cursus 2^e Afd. K. S. 2 jaar duren. Elk jaar kon het tijdvak 1 Juni tot 1 Oct. bestemd worden voor pract. oefeningen. De wintercursus werd derhalve met 2 maanden verlengd wegens het vervallen van een 3^e studiejaar (2×8 contra 3×6 maanden); de 2 zomerdetn. bij andere Wapens vervielen. Deze laatste bepalingen maken het duidelijk, dat en waarom de in 1878 getroffen regeling niet blijvend zou standhouden. Ja, wie de geschiedenis van ons hooger militair onderwijs in haar geheel overziet, vraagt zich af, waarom men nu, *binnen 3 jaar*, alweer van stelsel moest veranderen? Zulks te eer, daar de laatste directeur van meening was, dat de 3-jarige regeling van 1875 „uitnemend voldeed” (blz. 348), de M. v. O. 19 Sept. 1878 den I. M. O. deed kennen, hoe kennisneming van het jaarverslag 1877/8 hem de overtuiging had geschonken, „dat de K. S. gedurende het afgelopen jaar ten volle aan hare bestemming heeft beantwoord en dat zij in bloeienden toestand verkeerde”.

Korten tijd later liet ook oud-directeur DEN BEER POORTUGAEL als M. v. O. zich zeer gunstig uit over het stelsel 1875/8 met 3-jarigen cursus (blz. 368) en schreef het Kamerlid A. KOOL: „Er was te minder reden om haast te maken, omdat de K. S. zeer goed werkte en uitkomsten be- loofde, welke ook in het volledige stelsel van Minister DE ROO v. A. zeer goed benut konden worden.”¹⁾ Hij oefende voorts kritiek op het tijdstip, waarop het K. B. nopens de K. S. verscheen; het was ontijdig, omdat het een onderdeel regelde van een stelsel, waarvan het voornaamste gedeelte, de Stafwet (blz. 354 e.v.), nog moest worden vastgesteld. Kwam deze niet tot stand, dan was het eerste voorbarig.

De eigenlijke en goede redenen voor deze verandering — tenzij dan *onbeduidende* bezuiniging, daar voor de oud- leerln. een gewoonterecht op een detach. van één jaar bij één vreemd wapen bleef bestaan (verg. blz. 376) — zijn nimmer ergens gebleken.²⁾

Ongetwijfeld moet hier de schuld — met volle waar- deering voor het vele goede, dat DE ROO v. A. als Kamerlid voor ons militair onderwijs in het algemeen, voor het hooger militair onderwijs in het bijzonder tot stand ge- bracht heeft — op zijn rekening als M. v. O. geschreven worden. Zijn scherp kritiseerende en rusteloze geest deed hem steeds zeer onder den indruk komen van bestaande feilen, en mede daardoor dringen naar verandering. In hem niet die bezonken overtuiging, die vastheid van lijn (met weinig persoonlijke eierzucht) als in STIELTJES; mede door zijn temperament behoorde DE ROO tot hen, wier onrustige leuze is: „alles is goed, *als het maar verandert*”.

Volgens de nieuwe regeling konden, krachtens een toel.-ex., jaarlijks 10 *kapiteins* of luits. der inf., 2 der cav., 4 der art., 2 der genie en 2 onder-int. 2^e kl., kapt. of luit. kwmr. (totaal 20) toegelaten worden. Slaagden voor eenig

¹⁾ Vragen des Tijds 1879. II, blz. 72.

²⁾ Indië vond destijds 3 jaar K. S. wat duur, ook lang om de ofn. te missen in een tijd, toen Atjeh zeer hooge eischen aan het N. I. L. stelde. De officieele bescheiden vermelden geen enkel argument voor de verandering van stelsel, slechts een bestrij- ding van den R. v. St., die naar 4 jaar terug wilde.

Wapen of dienstvak meer aspiranten dan er plaatsen waren, dan besliste de anciënniteit! Voorts konden ook toegelaten worden offn. O. en W. I. L., alsmede toehoorders voor enkele vakken. De offn., die een der cursussen 2^e Afd. K. S. gevolgd hadden, konden, zoo zij dat verlangden, een eindex. afleggen, af te nemen ten overstaan van een C^{sie}, bestaande uit de Inspecteurs der Wapens, den C. G. S. en den H. I. Daaraan kon ook worden deelgenomen door offn., die het onderwijs niet of slechts ten deele gevolgd hadden. Wie voldeed, ontving een bewijs of brevet. Te rekenen van 1 Oct. 1881 zouden voor een plaatsing G. S., bij de Int. en voor spec. betrekkingen, waarvoor meer dan gewone kunde gevorderd werd, de geslaagden in de eerste plaats in aanmerking komen.

Ten slotte stelde een overgangsbepaling vast, dat, evenals in 1875, de leern. van het studiejaar, dat kwam te vervallen (nu het 3^e), hun cursus konden voltooien, doch ditmaal tezamen met een jonger jaar! ¹⁾

Voor toezicht op de (2^e Afd.) K. S. en de overige inrichtingen van mil. onderwijs werd een I.M.O., standplaats 's-Gravenhage, in het leven geroepen. Dat de directeur een hoofdoff. G.S. moest zijn, werd niet meer vermeid; omtrent de leeraren alleen, dat les zou worden gegeven door offn., door den M. v. O. aan te wijzen. Dit K. B. liet derhalve, en terecht, elken band met den G. S. los, ook wat het oppertoezicht betref (zie echter blz. 357, K. B. 15 Sept. 1878 voor de leeraren).

Uit de uitvoeringsbepalingen (Min. Besch. 18 Mei 1878) blijkt, dat de vakken vrijwel dezelfde waren als op de „K. S. voor offn.“, doch vermindering van studietijd met 2 maanden ($3 \times 6 - 2 \times 8$) moest andermaal tot beperking van leerstof leiden. Zoo werden b.v. strategie, krijgsgeschiedenis en landsverdediging als één vak genoemd, werd Engelsch facultatief en eveneens natuur- en scheikunde, in welke men de lessen I.C. volgen kon.

Het K. B. vestigde het onderwijs aan den cursus, uit-

¹⁾ Door instelling van klassen 2a en 2b werd deze vreemde bepaling verzacht.

sluitend bestemd voor art. en genie-offn., op een breedere *techn.* grondslag dan de regeling 1875, doch nagenoeg alle vakken van den tact. cursus vervielen. Later werd nog bepaald, dat de leerln. van deze afd. Delft tot garnizoen zouden hebben en dat zij lessen in verschillende vakken zouden volgen aan de P. S. aldaar. Aan den I. C. werden thans natuur- en scheikunde, ook meer krijgsk. vakken gegeven, terwijl enkele administratieve afvielen.

Het facultatief eindex. zou normaal in de 2^e helft van Juni plaats vinden (duur cursus derhalve $1\frac{3}{4}$ jaar); in 1878 eerst in Sept. (tijd van voorbereiding tot dit ex.) Minister DE ROO wilde zooveel mogelijk de teleurstelling goedmaken, welke de oud-leerln. Stafschool ondergaan hadden en hen tevens voor een niet te heet vuur plaatsen; vandaar dat voor de offn., niet tot den G. S. behorende, die de lessen Stafschool gevolgd hadden, het ex. bestaan zou uit een grondige bespreking van de onderwerpen, in de indertijd door hen bewerkte opdrachten behandeld. Aldus is in Sept. 1878 te Breda het eerste en eenige „brevetten examen” afgenomen, volledig aan 3 leerln. cursus 1875/8, die slaagden (de 4e was kort t. v. wegens ziekte van zijn detach. ontheven; uit het leger had niemand zich aangemeld), mondeling (ieder één dag) aan 6 van de 7 oud-leerln. Stafschool, nog h. t. l. dienende (blz. 337), die slaagden op één na; één oud-leerl. had zich niet opgegeven.

De toel. eischen werden wederom vereenvoudigd ¹⁾; voor den volledige cursus werden slechts geëischt: geodesie, tactiek: versterkingskunst; wapenkennis; Fransch en Duitsch. Van de zeer uitgebreide lijst van 19 vakken in 1868 (blz. 321) bleven er slechts 6 over! In plaats van de destijds beoogde strenge selectie verviel men binnen 10 jaar tot het andere uiterste: niemand behoefde zich voortaan door de toel. eischen te laten weerhouden; aangezien het *vergelijkend* ex. afgeschaft was, hadden vooral de ouderen een zeer goede kans!!

¹⁾ Ook vóór het toel. ex. 1876 had zulks plaats gevonden.

De nieuwe regeling 2^e Afd. K. S. vormde een onderdeel uit een maatregel van wijdere strekking, welke Minister DE ROO v. A. in de eerste plaats noodzakelijk achtte om tot een beteren toestand onzer levende strijdkrachten te geraken: wettelijke regeling inzake opleiding en bevordering der offn. G. S. 23 Maart 1878 diende hij een ontwerp-Stafwet in. „Niet meer moet kunnen geschieden, wat in 1875 heeft plaats gevonden, dat aan de regelmatigte verwachtingen van ijverige en bekwame offn. plotseling de bodem wordt ingeslagen. 1) De offn. moeten zekerheid hebben, dat zij, voldoende aan zekere eischen, ook rekening kunnen maken op bepaalde, daaraan verbonden vooruitzichten. Daardoor zal de lust tot studie bij het off. corps worden opgewekt en zal er een einde komen aan den, allen geest en leven uitdoovenden toestand, dat de meer bekwame schier niets boven den minder bekwame vooruit heeft. Doeltreffende regelen omtrent de aanvulling van den G. S. kunnen het middel worden om in het off. corps nieuw leven te brengen, en het leger te voorzien van bekwame en krachtvolle bevelhebbers: de volstreckte voorwaarde om een goed. voor den oorlog bruikbaar leger te verkrijgen” 2) (M. v. T.). Bevordering bij keuze voor „uitgelezen krachten” maakte natuurlijk deel uit van het stelsel. Tot bereiking van het beoogde doel wenschte Minister DE ROO de beginselen van het K. B. S Aug. 1868 (blz. 320) — zware eischen voor toelating G. S., snelle bevordering, maar tevens terugkeer naar den troep bij bevordering tot verzekering van pract. bruikbaarheid — te doen herleven. Voorts beoogde hij toepassing van zijn oud denkbeeld om het korps offn. G. S. slechts uit een kleine kern te doen bestaan, doch daarnaast in het leger een groot aantal „stafofficieren”, die het

1) Verg. de klacht van DE ROO a°. 1875 op blz. 342.

2) Conform een initiatief-voorstel van DE ROO als Kamerlid tot herziening van de bevorderingswet 1851. Zitting 1872/3. [114]. „De weg moet openstaan om bijzonder bekwame offn. zeer spoedig tot de hoogste rangen te doen opklimmen”. Dit oudere citaat gaat verder dan het latere, en was nog geïnspireerd door de Stafschool: kapt. in 8 jaar. Doch dit was en te snel en een ontijdige keuze gebleken.

radicaal bezaten om zoo noodig stafdienst te verrichten (blz. 311/2). Vandaar het groot aantal (20) plaatsen 2^e Afd. K. S. en het brevettenex. Een deel der gebrevetteerden zou jaarl. voor 2 jaar gedet. worden bij den C. G. S.; zij, die daarna voor den G. S. dienst geschikt geoordeeld waren, zouden den titel van „stafofficier” verkrijgen, gerechtigd zijn tot het houden van een dienstpaard en een onderscheidingsteeken dragen. Uit hen zouden de offn. G. S. voortkomen. Behalve deze zouden ook door speciale of technische kennis uitmuntende art. en genie-offn. voor buitengewone bevordering in aanmerking komen.

Het V. V. Tweede Kamer oordeelde niet alleen dit wetsontwerp, doch eveneens de daarmee samenhangende nieuwe regeling 2e Afd. K. S. en de voorgenomen verplaatsing naar 's-Gravenhage ondoelmatig; laatstgenoemde plaats achtte men minder geschikt voor de studie; meer afzonderlijke leeraren, kostenverhooging; ook achtten sommigen het bestaan van twee K. S., zonder onderling verband, in strijd met de wet, welke van één K. S. sprak. Het op twee gedachten hinkend, in de wet K. M. A. opgenomen, doch ten deele buiten dat gebied gaand amendement (blz. 348/50), wreekte zich dadelijk. De verkorting van den cursus van 3 op 2 jaar met verlenging van de wintercursussen met 2 maanden werd afgekeurd; de studiën zouden voortaan niet meer zóó omvangrijk, degelijk en doelmatig kunnen zijn. De voormalige afwisseling tussehen 6 maanden wintereursus met zomerdetn. van 1 Mei tot 1 Nov. was van groot nut. „De directeur, leeraars en leerln. verkregen, na een hoogst inspannenden wintereursus, door een tijdlang praet. dienst te doen, wederom de frisheid van geest terug, noodig om den volgenden cursus het vele werk met opgewektheid te verrigten.”¹⁾ Het programma voor den 2-jarigen cursus (meer dan 20 vakken) was overladen. „Van vrije studie kan bij dit programma geen sprake meer zijn; africhting voor het examen zal het onvermijdelijk gevolg wezen”. Het eindex. werd niet practisch geacht

¹⁾ Geheel cfrn. de belangrijke tweede M. v. T. van M. v. O. DEN BEER POORTUGAEL.

1°. omdat de geregelde beoordeeling K. S. meer waarborgen schonk; 2°. omdat aan het welslagen het voor anderen niet zelden grievend voorrecht van bevordering bij keuze vastgekoppeld werd (deskundige en bekwame offn. gepasseerd); 3°. omdat men, gelet op dat voorrecht, bij het eindex. (te) hooge eischen stellen zou, adres aan 1873, toen volkomen voor den G. S. bruikbare offn. zakten (blz. 334/5). Ook de splitsing op betrekkelijk jeugdigen leeftijd in al dan niet gebrevetteerden op grond van één examen met wisselvallige kansen werd afgekeurd: verwaandheid aan de eene, afgunst aan de andere zijde, derhalve een slechte geest in het leger. Men achtte brevet en onderscheidings-teeken belooningen voor „diensten, welke welligt bewezen zullen worden”. De promotie zou spoedig tot stilstand worden gebracht.

Aan den Minister werd thans de felle kritiek niet gespaard, waarmede het Kamerlid zoo menigen voorganger had gestriemd. Ondanks verschillende — trouwens later door M. v. O. DEN BEER POORTUGAEL weggenomen — feilen, ging het van zeer goede grondslagen uit. Klein-geestig was meermalen de, onder leiding van het Kamerlid Generaal P. G. J. VAN DER SCHRIECK, geoefende kritiek, zoodat de latere Generaal W. COOL, onder aanhaling van treffende staaltjes, schreef over „schoolvosserij”. 1) De tegenstanders van de vroegere Stafschool waren ook vijanden van de aanhangige wet.

Intusschen vormde deze kritiek de voorbode van de donkere wolken, welke zich einde 1878 boven de K. S. te 's-Gravenhage samentrokken.

1 Oct. 1878 werd te 's-Gravenhage de 2° Afd. K. S. geopend als *voorhede* van een nieuw stelsel, dat echter achterwege blijven zou. Kapt. ELAND (blz. 348) werd bij K. B. 26 Sept. 1878 bevorderd tot majoor bij het Korps Ingenieurs, Mineurs en Sappeurs en, te rekenen van 1 Oct. 1878, benoemd tot directeur 2° Afd. K. S. Nimmer bij keuze bevorderd, aanvaardde hij, 40 jaar oud, deze zeer

1) Indisch Militair Tijdschrift 1881, blz. 9/10, noot.

belangrijke betrekking op een voor de inrichting zeer gewichtig oogenblik. Ondanks een juist 13-jarig directeurschap, ¹⁾ en daarmee als zoodanig verre het record houdende, is hij de eenige directeur geweest, die niet hoofdoff. G. S. was. Dit moet te meer verwonderen, daar hij sedert 1872 geen geniedienst had verricht, de inrichting zich nu in vier richtingen kon gaan ontwikkelen, de betrekking derhalve belangrijker werd dan onder het regime 1875/78, toen de directeur hoofdoff. G. S. moest zijn. Hij verrichtte ook als jaarlijksch leider van de verkenningreis G. S. (blz. 327), alsmede jaarl. bij oefeningen toegevoegd aan den C. G. S. louter stafdienst; ook zijn achtereenvolgende mob. bestemmingen wezen in die richting. ²⁾ K. B. 15 Sept. 1878, de samenstelling van het *onderwijzend* personeel K. S. regelend, bepaalde nu weer, dat alle *vaste* militaire leeraren kpt. G. S. zouden zijn (1875/8 blanco), terwijl de overigen „tijdelijke leeraren” werden geheeten, een oneigenlijke betiteling, niettemin eerst met de herziening van 1891 vervallen.

De K. S. werd, als bij verrassing, tegen den wil van een deel der Kamers te 's-Hage gevestigd; kort daarna ontkwam zij nauwelijks aan den dood (schorsing). Men vreesde nieuwe aanvallen, daar de inrichting in eenige invloedrijke kringen zeer weinig gezien was. Zij moest derhalve een niet aanstoot gevend, bijna armelijk karakter dragen: opzet (2 j. cursus en uiterste zuinigheid), regeling 1880 (blz. 373/4) en huisvesting (blz. 393/4) droegen daarvan den stempel. ³⁾ Weggestopt achter de poort in het Noordeinde (vlak beN. het Koninklijk Paleis) in een door het Rijk van Koning Willem III gekocht

¹⁾ Toen hij 12½ jaar directeur was, ontving hij een album, waarin chronologisch portretten van alle leeraren, aan de 2^e Afd. K. S. werkzaam geweest. Dit album berust thans aan de H. K. S.

²⁾ Kapt. E. had 6 jaren tot den G. S. behoord; als kolonel werd hij er weer bij geplaatst.

³⁾ „Be humble” was het devies, dat de geheele periode 1878/91 gekenschetst heeft. Op betrekking tot den G. S. mocht zelfs niet worden gezinspeeld!

gebouw, was zij derhalve ook in letterlijken zin in een hoek gezet. De positie van den directeur moest a.h.w. de zichtbare uitbeelding vormen van dit minimum-bestaan. In overeenstemming daarmee onderwees hij niet alleen landsverdediging, doch behield hij tevens zijn oude vakken geodesie, veld- en duurzame versterkingskunst. Men achtte het bij 't geringer aantal lessen (2-jarige cursus) niet noodig hem *als leeraar* te vervangen. Op deze ongewenschte samenvoeging wees majoor ELAND herhaaldelijk; ¹⁾ eerst 1890/1 werd daarmee *volledig* gebroken. Deze directeur — tevens de eenige tijdens het minst gunstige 13-jarig tijdperk van *tweejarige* cursussen — heeft zijn functie dan ook niet onder gunstige uiterlijke voorwaarden vervuld; al dadelijk werd de inrichting ruim $\frac{1}{2}$ jaar geschorst!

Als leeraren werden aangewezen 3 kpts. G. S. (2 uit Breda); mede kwamen van daar als „tijdelijke leeraren” over kapt. A. L. W. SELJFARDT, losgemaakt uit het verband der K. M. A., en een onder-int. 2 Offn. 3 R. H. gaven de rijlessen. Voor de overige lessen werden 4 burgerleeraren gevonden; vermelding daaronder verdient Dr. A. H. PAREAU, leeraar in natuurkunde, scheikunde en warenkennis, die zijn lessen in het Gymnasium-laboratorium gaf (destijds Westeinde, hoek Vleerstraat) en gedurende 20 jaren zeer veel voor ontwikkeling van de int. opleiding gedaan, meermalen ook krachtig op terugkeer tot een 3-jarige studie aangedrongen heeft (blz. 365 en 381).

In het nieuwe gebouw was het aantal vertrekken, in verband met de vergroote behoefte, al dadelijk te nauwnood voldoende, terwijl vele kamers te klein waren voor het groot aantal leerln., dat per studiejaar verwacht kon

¹⁾ B. v. Jaarverslag 31 Dec. 1879: „De proef, door mij genomen, levert slechte uitkomsten op” en één jaar later: „Ik ben het met mijn voorgangers eens, dat een directeur slechts weinig lessen moet geven, omdat anders gevaar ontstaat, dat de directeur in den leeraar ondergaat.” Elders een betoog, dat de directeur toch wél *enkele* lessen geven moet „om beter in staat te zijn een zelfstandig en juist oordeel over alle gedet. offn. te vellen.”

worden (blz. 351). Die vermeerderde behoefte sproot mede voort uit het feit, dat nu *inderdaad, geregeld* en *methodisch* leerln. N. I. L. onze K. S. zouden bezoeken. Toen hun komst door de K. Bn. 30 Maart en 22 Oct. 1876 (blz. 336 en 343) waarschijnlijk werd, zag Majoor Baron TAETS VAN AMERONGEN nog te Breda (Dec. 1877) het vraagstuk nopens hun opleiding nader onder de oogen, waarbij het t.v. aanvaarde stelsel van zeer *elementaire* specialisatie (blz. 343) thans voor een heel wat ruimere toepassing aanbevolen werd, n.l. door vorming van een Indische parallelklasse, te beginnen met het 2^e studiejaar (L. en V.-kunde van N. I. en naburige Rijken), terwijl in het 3^e jaar N. I. krijgsgeschiedenis onderwezen worden zou. In verband daarmee werd tegen 1 Nov. 1878 de *eerste* off. leeraar N. I. L. aangevraagd (gekomen cursus 1881/2). De *eerste directeur, die praktisch te maken kreeg met het vraagstuk van de opleiding der offn. N. I. L. aan de K. S., sprak zich reeds uit voor een gespecialiseerden bovenbouw, rustende op een gemeenschappelijken onderbouw*. Zulks niettegenstaande de 4 stafleeraren, meest mannen met reeds destijds klinkende namen, meerendeels de noodzakelijkheid van splitsing niet inzagen, haar soms schadelijk achtten. Deze bestudeerden echter met groote voorliefde den oorlog 1870/1 ¹⁾; zóó gold voornl. de overweging, dat t^{al} van hoogere Fransche aanvoerders, door hun naam in koloniale (kleine) oorlogvoering naar boven gekomen, toen blijken gegeven hadden van gemis aan initiatief en aan kennis van den modernen grooten oorlog; terwijl voorts 2°. ons N. I. L. destijds zuiver een koloniaal leger was; aan verdediging tegen een B. V. werd niet gedacht. Daarin viel alleen door de K. S. verandering te brengen; daarom werden specifiek Indische klassen ongewenscht geoordeeld. In dit opzicht heeft de Nederlandsche H. K. S. aan het N. I. L. vele diensten bewezen door den invloed, van oud-

¹⁾ Ons krijgswezen en ons mil. onderwijs waren na het Napoleontisch tijdperk overwegend Fransch, zijn vooral na 1870 eenige decennien door en door Duitsch geweest. Thans dreigt weer een moderne Fransche school overheerschend te worden.

leerln., later ook van oud-leeraren, op dat leger uitgegaan.

Een K. B. 16 Aug. 1878 — noodig geworden door de nieuwe regeling K. S. (2 afdn.) — schonk „nadere regeling omtrent de toelating van offn. der Koloniale landmacht tot de lessen K. S.’’. Jaarlijks zouden er 6 plaatsen voor de 2^e Afd. zijn (3 inf. + cav., 1 art., 1 genie, 1 kwrt.mr.); ook kpts. konden meedingen; toelating van de geslaagden volgens anciënniteit. Blevten plaatsen in Indië onvervuld, dan konden verlofgangers daarvoor op overeenkomstige wijze in aanmerking komen. Deelname aan het facult. eindex. vergund. Bij slagen ontving men een brevet en, in tegenstelling tot de collega’s Ned. L., als subaltern off. een toelage van *f* 50 ’s maands.

De *geregelde* komst van leerln. N. I. L. krachtens een *ginds afgelegd* toel.ex. viel samen met de verplaatsing K.S. naar ’s-Gravenhage.¹⁾ Voor hen leverde zij dadelijk voordeelen: lessen in het oudste (2^e) jaar te Delft in Javaansch en Maleisch van 2 hoogleeraren der gemeente-instelling van onderwijs in de taal-, land- en volkenkunde van N. I.

Wat het aantal leerln. betreft, begon de 2e Afd. K. S. onder gunstige voorteekenen: zoo kon voor kr. studiën h. t. l. het ongekend hooge getal van 14 offn. toegelaten worden, voor den techn. cursus te Delft luit. P. KLEIJNIENS der Genie.²⁾

De overgang naar ’s-Gravenhage was voor hen, die 1 à 2 jaar t. v. naar Breda verhuisd waren, denkende daar minstens 3 jaar te blijven en nu weer, *soms voor één jaar*, verhuizen moesten, in allerlei opzichten een tegenvaller. Dergelijke koopjes schenen destijds echter inhaerent aan hoogere militaire vorming!

Door zijn ernstig lijden was M. v. O. DE ROO VAN ALDERWERELT niet meer in staat om de vele bedenkingen der

¹⁾ Slechts bracht de schorsing nog een hiaat in 1879 (blz. 366).

²⁾ Laatstelijk 1 Nov. 1910 Generaal-Majoor, C. der N. H. W. Tijdens de mobilisatie tot einde 1918 belast met de afd. O. en O. van het Alg. Hoofdkw.

Tweede Kamer nopens Stafwet en verplaatsing K. S. te beantwoorden. De oppositie zocht nu een andere gelegenheid om haar verzet tegen het nieuw ingeluide stelsel met daden te toonen. In het V. V. Tweede Kamer nopens de N. I. begrooting 1879, wegens het ongunstig verloop van den Atjehoorlog geheel in het teeken der financiën staande, werd ernstige kritiek geoeffend op de verhooging van den post voor wetenschappelijke opleiding h. t. l. van offn. N. I. L. (2^e Afd. K. S.), o. m. wegens „buitensporig hooge” toelagen van directeur, leeraren, gebrevetteerden en leerln. uit de Indische kas. Bij de beraadslaging diende het Kamerlid, Generaal VAN DER SCHRIECK een amendement in om alle bedragen K. S. op die begrooting te schrappen. Anders was de inrichting, geheel buiten medewerking van de wetgevende macht tot stand gekomen, volkomen gewettigd te achten. Ook werd het thema bewerkt: „ce n'est que la guerre qui forme le guerrier”, verklaarbaar van iemand, nog opgevoed door mannen uit de Napoleontische school. Het bijwonen van de 2^e Afd. K. S. werd voor de offn. O. I. L. „ten eenenmale overtollig” geoordeeld. Het amendement werd 29 Nov. 1878 aangenomen. Vanaf 1 Jan. 1879 was er derhalve geen geld om de offn. N. I. L. de 2^e Afd. K. S. te doen bezoeken. Zulks zou echter ook bezwaarlijk hebben gegaan: de storm brak nog heviger los bij de behandeling van* de oorlogsbegrooting; ook hier stond Generaal VAN DER SCHRIECK vooraan. Nog duidelijker dan bij de Indische begrooting kwam de noodlottige misvatting aan het licht, gevolg van het in de K.M.A. wet van 1877 ingelaschte art. nopens de K. S. Het* V. V. vermeldde o.m.: „De oprigting van de 2e Afd. K. S. *Deze geheel nieuwe instelling* ¹⁾, „waarvan het nut nog moet aangetoond worden ²⁾, zal alleen reeds door hare vestiging te 's-Gravenhage zeer groote uitgaven van blijvenden aard eischen” (residentietoelagen voor leeraren en leerln. à minstens f 200 p. j.; enz.!) „Daarbij werd getwijfeld of de

¹⁾ Wij cursiveeren. De instelling bestond reeds 10 jaren! Wegens de ziekte van den M. v. O. was de begrooting een „credietwet.” Daarop behoorden nieuwe uitgaven niet thuis!!

²⁾ De regeling had sedert 1875 bijzonder goed voldaan!

instelling niet in strijd is met de wet op de K. M. A., waar één K. S. genoemd wordt, terwijl de thans opgerigte z.g. 2e Afd. inderdaad een geheel zelfstandige inrichting, d. w. z. een tweede K. S. is." De M. v. A. maakte krachtig front tegen deze misvattingen, welke recht gezet werden. In alle landen bestond een inrichting als de 2e Afd. K. S.; tot vorming van hoogere troepenaanvoerders was zij onmisbaar.

Daar de inrichting, in doel en uitkomsten miskend, gevaar begon te loopen, sprong, na het nopens de Ind. Afd. gevallen votum, de C. G. S. VAN DER STAR, voormalig directeur, 8 Dec. 1878 voor haar in de bres in een open brief aan Generaal VAN DER SCHRIECK, waarvan de inhoud met den vader van de Stafschool, Generaal BOOMS, behandeld was. Daar gesproken was van een „geheel nieuwe instelling“ geheel buiten medewerking van de St. G. tot stand gebracht, betoogde Schr., dat de 2e Afd. K. S. de naar 's-Gravenhage verplaatste, eenigszins gewijzigde voormalige K. S. uit Breda was, voor welke reeds 10 jaar gelden op de begroting voorkwamen, en welke de Kamer derhalve als eene *èn voor Nederland èn voor N.-I.* nuttige en noodige instelling had beschouwd; dan wel, er was uitvoering gegeven aan art. 11 der wet van 1877. Het kon nimmer hare bedoeling zijn de *voortzetting* der *studiën* van *alle* offn., ook van de mil. adm., te vereenigen in één inrichting met de *voltooiing* der *opleiding* van de *art.* en *genic-offn.* ¹⁾

Tegenover „ce n'est que la guerre qui forme le guerrier“ stelde Schr. twee treffende argumenten: 1°. schreef Frederik de Groote eenmaal aan Generaal FOUQUET: „A quoi sert l'expérience quand elle n'est pas guidée par la réflexion. La pensée seul, ou, pour mieux dire, la faculté de combiner les idées, distingue l'homme de la bête de somme. Une mule ayant fait dix campagnes sous le Prince Eugène n'en serait pas devenue pour cela meilleur tacticien“!! En 2°. wees Generaal VAN DER STAR er op, dat de goed geschoolde Pruisische Generaals van 1866 zonder of met weinig krijgsexperientie hun Oostenrijksche collega's geslagen hadden, bij wie juist het

¹⁾ Verg. DE ROO v. A., blz. 349.

tegenovergestelde het geval was. De Franschen hadden beseft, waar de schoen wrong en, in navolging van Pruisen's oude voorbeeld, in 1875 een instelling voor hooger militair onderwijs opgericht. Onze K. S. afschaffen zou met volkomen zekerheid terugvoeren tot de voormalige aanvullingswijze G. S., welke in geheel beschaafd Europa „onherroepelijk was veroordeeld”.

Niets baatte: 16 Dec. 1878 verwierp de Tweede Kamer het art. nopens de K. S. Merkwaardigerwijze stemde de auctor intellectualis van de geheele agitatie, hoewel in de Kamer, niet mede!! *Ingaande 1 Jan. 1879 was er geen geld meer voor de 2^e Afd. K. S.*

In de Vragen des Tijds zette daarop het Kamerlid A. Kool in een warm gestelde verdediging doel en nut der K. S. uiteen (zie reeds blz. 351). Hij raadde daarbij zeer ernstig om bij heropening terug te keeren tot de 3-jarige regeling 1875 op gronden, welke ook de directeur daarvoor aanvoerde (blz. 365). Vooral werd gepleit tegen het weer ingevoerde eindex. en tegen mogelijke terugplaat-sing naar Breda. Den Haag bood als standplaats allerlei voordeelen van uiteenlopenden aard.

Naar aanleiding van het gevallen votum werd het onderwijs aan de Tweede Afd. K. S. bij K. B., te rekenen van 1 Jan. 1879, geschorst. Alle aan de inrichting verbonden offn. kwamen te 's-Gravenhage ter beschikking van den M. v. O., die 9 Jan. 1879 bepaalde, dat „aan de gedet. offn. — onder voorlichting van directeur en leeraren — schriftelijke opdrachten gegeven moesten worden naar aanleiding van het tot dusverre genoten onderwijs.” Natuurlijk wist men *te 's-Hage* geen raad met den eenigen leerl. techn. cursus, die zijn opleiding meerendeels te Delft zou ontvangen. Op voorstel van den directeur werd luit. KLEIJNHENS 21 Jan. 1879 eervol ontheven van zijn detach. Aldus eindigde *na 3 maanden* de eerste daadwerkelijke poging

¹⁾ Jaargang 1879. II. blz. 54 e.v. De tweede Afd. der K. S. en de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

tot hoogere techn. vorming aan de K. S.! Deze zaak was niet doelmatig geregeld, want er waren onmiddellijk, nog in 1888 in de M. v. T. op de mil. onderwijswet herhaalde klachten gerezen, dat het 't aanzien van oudere genie-off'n. niet verhoogde om met studenten in één klasse te zitten en onderwijs te krijgen, reeds aan de K. M. A. in nagenoeg gelijken omvang ontvangen. Ook heeft men deze proef te spoedig opgegeven; de wijze wenk van 1868: beginnen, beproeven en daarna verbeteringen in de regeling aanbrengen (blz. 324) nam men niet ter harte. Zoolang de gelegenheid daartoe bleef bestaan is er geen tweede adspirant voor deze afd. geweest.

Officiëel stonden alle lessen stil. Men bescreit, dat de schorsing te eeniger tijd moest eindigen, het verzuimde dan wel in te halen zou zijn, desnoods door eenige verlenging van den cursus (verg. blz. 369). voor het oudste jaar, dat 1 Oct. 1879 de inrichting verlaten zou, viel weinig in te halen. Daarom kreeg dat studiejaar na eenigen tijd weer *officiëus* les in het gebouw. Opdat Men hiervan geen kennis kreeg, ontvingen de heeren les in burgerkleeding, achter neergelaten gordijnen! Deze gang van zaken was aan het M. v. O. bekend.

Ofsehoon de zomerdetn. bij de korpsen krachtens de nieuwe regeling vervallen waren, stelde de directeur dergelijke detachn. voor den zomer 1879 op den ouden voet voor, n.l. van 1 Mei tot 1 Oct., blijkbaar van meening, dat de H.H. nu lang genoeg eigen oefening gehouden en opdrachten uitgewerkt hadden. De M. v. O. keurde dit voorstel goed. Het gevallen Kamervotum stemde, mede door de voorafgegane gedachtenwisseling, hen, die de K. S. het naast stonden, tot nadenken. Zóó valt een „Memorie betreffende de 2^e Afd. K. S.” te verklaren, welke Majoor ELAND, na gepleegd overleg met zijn leeraren, den I. M. O. indiende met voorstellen omtrent hare werkwijze en organisatie, welke een gunstigen invloed zouden oefenen op de uitkomsten van het onderwijs en het oordeel van het leger omtrent de inrichting. De beste off'n. moesten naar een plaatsing dingen; „zoolang dit niet plaats heeft, mag niet

worden gezegd, dat de school volkomen aan haar doel beantwoordt." De aanbevolen oplossing was eenvoudig: „terugkeer tot de pas opgeheven K. S. voor offn. met 3-jarigen cursus." Dit voorstel juist 3½ maand, nadat bedoeld stelsel door den M. v. O., *buiten haar leidend personeel om*, losgelaten was!

De argumenten van dezen bij uitstek bevoegde vormden een krachtig pleidooi voor het door de wet van 1890 wederom ingestelde, nog van kracht zijnde stelsel van 3-jarigen cursus, telkens van 6 maanden, waarna zomerdetn. bij andere Wapens en pract. oefn.:

1°. moesten 6 maanden beschouwd worden „als een maximum voor een zóó inspannenden arbeid als van de gedet. offn. en van de leeraren wordt gevorderd”;

2°. werden daardoor 2 zeer goed te benutten maanden gewonnen ($3 \times 6 - 2 \times 8$);

3°. kon het aanzienlijk aantal lesuren per week (gem. 30) dalen;

4°. ontstond gelegenheid om de offn. bij twee verschillende Wapens te detachn. en in den 3^{en} zomer verkenningsreizen te verrichten.

De directeur en Dr. PAREAU (natuur- en scheikunde) achtten het voorts zeer wenschelijk, dat ook de I. C. 3 jaren zou duren, vooral bij cursussen à 6 maanden.

Een tweede voorstel strekte tot afschaffing van eindex. en brevet: 1°. deden de leerln. eigenlijk voortdurend examen; 2°. „ben ik met velen de meening toegedaan, dat zij, die het beste examen afleggen, daardoor volstrekt nog niet altijd de bekwaamste offn. zijn”; 3°. zagen de meesten, die een goeden naam te verliezen hadden, zeer tegen zulk een examen op (ervaring Stafschool); 4°. zou waarschijnlijk af en toe een off. het brevet behalen, die het niet ten volle verdiende; dezulken zouden in het leger een slechte reclame voor de K. S. vormen. In dit verband adviseerde de directeur om het ontwerp-Stafwet (de Roo v. A.) in te trekken.

Ondanks de schorsing moesten eind- en toel.ex. op de gewone wijze plaats vinden. Daar M. v. O. DE ROO, geestelijke

vader van het weinig populaire brevettenex., 30 Dec. 1878 overleden, ¹⁾ ook zijn opvolger DEN BEER POORTUGAEL met dat examen niet ingenomen was en de directeur afraadde zich op te geven, meldde geen van het oudste (3^e) noch van het hoogste (2^e) jaar zich aan; deze laatsten uiteraard niet, daar zij in hun 2^e jaar slechts 3 van de 8 maanden les hadden gehad.

Minister DEN BEER POORTUGAEL achtte het nu noodzakelijk om gegevens omtrent de oud-leerln. te bezitten. Daarom bepaalde hij 25 Juli 1879, dat door een C^sie. bestaande uit de 3 stafkapt. en kapt. SEYFFARDT met den directeur als voorzitter „een uitvoerig rapport worde uitgebragt omtrent de kennis, de pract. geschiktheid en het karakter van elk der vorenbedoelde offn.“ ²⁾ Het tot dusver door den directeur uitgebrachte rapport, dat een zuiver *persoonlijk* oordeel kon inhouden (blz. 341) groeide uit tot het verslag eener C^sie., wel van bescheiden omvang, doch samengesteld uit ter zake bij uitstek bevoegden. In het eerste rapport achtte de C^sie. het terecht gewenscht er op te wijzen, dat zij een *hoogcn maatstaf van beoordeeling* aangenomen had. De offn., die de K. S. bezochten, muntten daardoor reeds in verschillende opzichten uit. De rapporten dienden dus, evenals de „conduitelijsten“ geheim te zijn. Bedoelde „hooge maatstaf“ is in 1909 de reden geworden, waarom de beoordeelingen wél ter kennis van de hoogere eheis gebracht, doch niet meer in de beoord. lijsten opgelegd worden.

Bij het toel.ex. slaagden 6 van de 7 aspiranten, uitsluitend voor kr. studiën. Blijkbaar hadden de schorsing K. S. met het daaraan voorafgegane hare populariteit alweer geschaad, terwijl de onzekerheid omtrent de heropening vermoedelijk ook invloed geoefend heeft. In N.-I. werd in 1879 geen toel.ex. afgenomen; dit hield ten deele ook verband met de vraag, of aan offn. N.-I. L. wederom gelegenheid geschonken worden zou de K. S. te bezoeken. De bestrijding.

¹⁾ Zijn levensbericht in Mil. Spect. 1879, blz. 87 e. v.

²⁾ In zijn ontwerp-Stafwet wilde genoemde Minister daarboven nog een „Raad“ stellen, bestaande uit den C. G. S., den H. i. en de Inspecteurs der 4 Wapens. Verg. blz. 317.

welke de desbetreffende post Nov. 1878 gevonden had, ook het in twijfel getrokken nut der inrichting voor offtn. N.-I. L. (blz. 360/1) deden zulks onzeker schijnen. 10 Oct. 1878 schreef de M. v. O. den directeur, hoe de vraag, of voor het onderwijs te Delft vergoeding gegeven worden zou „afhankelijk zal blijven van de beslissing, die de wetgevende macht zal nemen omtrent *heropening* ¹⁾ van de gelegenheid voor Indische offtn. om de lessen 2^e afd. K. S. te volgen.” Om nu toch eenige voeling met het N.-I. L. te onderhouden, vergunde de M. v. K. aan 2 met verlof zijnde kapts. N.-I. L. om zonder toel.ex. den volledigen kr. cursus te volgen (laatste maal). De onzekerheid duurde niet lang. Een K. B. 5 Dec. 1879 regelde de toelating van „Indische” offtn. tot de K. S. opnieuw, nu reeds voor de 3^e maal! Behalve 2 Indische talen werden als nieuwe vakken in uitzicht gesteld: Mahomedaansch recht, alsmede L. en V. kunde van N.-I.

1 Febr. 1879 werd de wrnd. H. Int. DEN BEER PORTUGAEL M. v. O. Twee belangrijke vraagstukken vroegen om oplossing; de geschorste K. S. moest weer in gang gezet worden; de ontwerp-Stafwet lag onafgedaan. Tot eerstgenoemd doel werden op de definitieve oorlogsbegr. 1879 weer gelden voor de K. S. uitgetrokken. In de M. v. T. op de gewijzigde Stafwet had de M. v. O. reeds doen opnemen: „Men gelooft bezwaarlijk op een inrigting van onderwijs te kunnen wijzen, die bij geringe kosten grooter baten afwerpt”. Zonder één woord van beteekenis omtrent eenig principieel punt nam de Tweede Kamer de definitieve oorlogsbegroting 1879 op 28 Mei met 59 tegen 14 stemmen aan; de Eerste Kamer volgde 21 Juni met 22 tegen 3 stemmen. Van de actie-VAN DER SCHRIECK kon ten slotte worden getuigd, dat de berg een muis baarde!

Hoofddoel was geweest om Minister DE ROO te treffen; de 2^e Afd. K. S. vormde daarbij den beruchten stok. Men was ook verstoord, dat de M. v. O. inzake aankoop van een gebouw en verplaatsing naar 's-Hage de Kamer

¹⁾ Wij cursiveeren.

voor voldongen feiten had geplaatst; toen de slag viel, stond hij, dien men treffen wilde, reeds nagenoeg aan gene zijde van het leven!

Wat de Stafwet betrof, diende Minister DEN BEER POORTUGAEL een gewijzigd wetsontwerp in; met de hoofdbedenkingen der Tweede Kamer tegen het ontwerp DE ROO was rekening gehouden; ongetwijfeld heeft ook de memorie-ELAND (blz. 364/5) hier invloed geoefend. Eindex. brevet en titel van „stafofficier” vervielen. In de ontwerp-wet was nu echter *ook de regeling K. S.* opgenomen, n.l. op den voet van 1875: drie-jarige cursus voor krijgsk. studiën; 2-jarige I. C., „welke regeling uitmuntend gewerkt en tot bloei dezer inrichting veel bijgedragen heeft... Door jaarlijksehe zomerdetachn. bij andere Wapens worden liehaam en geest versterkt en verfrist; wat de officier bij die Wapens ziet er leert, komt aan zijne pract. bruikbaarheid ten bate en verruimt zijn blik.”

Het aftreden, 20 Aug. 1879, van het Ministerie KAPPEIJNE (kanalenwet) was oorzaak, dat geen openbare behandeling van het ontwerp-Stafwet plaats vond. Een der eerste daden van den nieuwen M. v. O., Kol. der Art. REUTHER, was om het ontwerp in te trekken. Het Tweede Kamerlid A. KOOL sprak hierover 16 Dec. 1879 zijn leedwezen uit. „Nog zelden is de bedoeling eener wet, ook hier en daar in het leger, zóó miskend als deze. Men heeft daarin gezien een protectiestelsel voor de offn. G. S., en toch blijkt het uit de wet zelve, dat niets minder juist is.” Minister REUTHER was, als „geschutspecialist”, een der hoofdmannen van de techn. richting en van het vestingstelsel ¹⁾. Hij vond, dat te weinig gelet was op de belangen der Wapens en wenschte geen uitzonderingstoestand in het leven te roepen met betrekking tot de offn. G. S. De plannen om tot een 3-jarigen cursus terug te keeren, waren voor jaren van de baan!

Na bekrachtiging van de definitieve oorlogsbegroting

¹⁾ Voorstander van een zeer geconcentreerd verdedigingsstelsel (Vg. H. zonder iets meer). Wat dit laatste betreft, kon men, uit onmacht, destijds moeilijk anders.

1879 trok een K. B. 24 Juli 1879 dat nopens de schorsing 2^e Afd. K. S. in. Een Min. Aanschr. bepaalde, dat de leerln., die den cursus in zijn geheel omvang gevolgd hadden (3 jaar, blz. 352) 1 Oct. 1879 hun korpsen zouden rejoinneeren, behalve 2 hunner, op dien datum, evenals 2 oud-leerln. K. S., voor minstens 1 jaar te detachn. *onder de bevelen* van den C. G. S. 1) Op de wijze, reeds in 1868 door Generaal LÆCLERCQ voorgesteld (blz. 314) en ook in de Memorie ELAND opgenomen, werd nu een band gelegd tussehen den G. S. en de *beste* oud-leerln. K. S. De behoefte aan zulk een detach. was t.v. niet in die mate gevoeld, daar men in het eind-ex. Stafschool, later in het brevetten-ex. voldoende gegevens meende te bezitten. Vanaf 1879 zijn aldus oud-leerln. gedet. (vanaf 1887 normaal 4), aanvanke-lijk als regel *onmiddellijk* aansluitend bij het jaar troepen-detach. na de K. S. Vanaf 1880 zijn, in gelijken geest, oud-leerln. I. C. gedet. onder den H. I.

Aan generatiën 1877 en '78, die wegens de schorsing één cursus slechts 3 maanden les hadden gehad, werd vergund om nog één winter de lessen K. S. bij te wonen (waarna enkele oefeningen, detachn. enz.).

Generatie 1879, de eerste op den voet der 2-jarige regeling handeld, ontving dienovereenkomstig het 1e jaar theor. onderwijs t/m. Juli (10 mnd.!). De directeur stelde voor om, volgens den juist in 1878 vastgestelden regel (blz. 334), ook deze leerln. te doen deelnemen aan de najaarsmanoeuvres, doch de M. v. O. besliste: „In verband met de nieuw ontworpen regeling K. S. (cursus à 9 mnd. p. jaar; 2 maanden tot het door de leerln. doen herhalen of doorwerken van het geleerde; 1 mnd. verlof) wensch ik nu reeds de detachn. gedurende den studietijd te beperken.” Men ging de periode tegemoet van maximum bezuiniging, waardoor minimum effect. Kort t.v. had de M. v. O. aangedrongen, op „besnoeiing” van de praet. zomeroefeningen!

1) Dus niet: „ten bureele van.” Krachtens een reeds Nov. 1877 door M. v. O. DE ROO v. A. getroffen maatregel waren de Inspecteurs der Wapens aan het D. v. O. geplaatst en was de C. G. S. tevens Hoofd van de Afd. G. S. D. v. O. geworden (1880 weer vervallen).

In den nazomer vond weer een tact. of z.g. „instructie-verkenning” onder den directeur plaats (blz. 327); hieraan namen 2 kpts. G. S., alsmede de 4 bij den G. S. gedet. *oud-leerln.* deel. Na afloop der reis bracht de directeur den C. G. S. verslag omtrent hen uit. Regeling en opdrachten werden ten bureele C. G. S. vastgesteld. Hiermede verkreeg de reeds in 1871 ingevoerde Verkenningreis het karakter, dat zij t/m. 1921 nagenoeg behouden heeft: een tact. verkenning, door *oud-leerln.* uitgevoerd, echter meest nog onder leiding van den directeur K. S. ¹⁾ Na genoemd jaar heeft men, terecht, voor deze reis elken band met de K. S. verbroken. Zij gaat louter den C. G. S. aan, onder wiens bevelen de gedetachn. werken; het is goed, dat deze daar van geheel andere zijde bekeken worden; ook heeft de directeur, door uitbreiding van praet. zomeroefn. enz., alsmede te treffen voorbereidingen alsdan genoeg aan zijn eigen taak.

VI. De 2^e Afd. der Krijgsschool en de Cursus voor de Intendance.

1 Oct. 1880 tot 1 Nov. 1891 (tweejarige cursus) ²⁾

14 Apr. 1880 schreef de M. v. O., dat „de toestand van overgang, waarin de 2^e Afd. K. S. zich op dit oogenblik bevindt, het niet wenschelijk maakt de meeste voorstellen van den directeur (gedaan bij diens jaarverslag 1879) op dit oogenblik in behandeling te nemen.” Men was derhalve alweer, nu voor de 4^e maal in 11½ jaar aan het reorganiseeren! Dit geschiedde bij K. B. 9 Juni 1880, „in aanmerking nemende, dat het wenschelijk is aan de K. S. een meer algemeene strekking te geven, waarbij vooral het streven naar het verkrijgen van meer kennis op den voor-

¹⁾ Tijdens een overgangsphase hebben de sous-chef G. S. en de directeur deze reis om het andere jaar geleid.

²⁾ Een door luit. kol. ELAND samengestelde „Beknopte beschrijving van doel, wezen en inrichting van het onderwijs 2e Afd. K. S. en I. C.”, door den toenmaligen Duitschen leeraar SCHWIPPERT vertaald, komt voor in de *Jahrbücher für die deutsche Armee und Marine*. 1888, blz. 72/83.

grond treedt en ontwikkeling in *verschillende richtingen* mogelijk is”.

Bepaald in strijd met dit streven was 1°. het doen vervallen van den techn. cursus, waardoor de hoogere techn. vorming blanco kwam te staan, terwijl 2°. van de zeer uitgebreide lijst van vakken der eerste regelingen (20 in 1868) slechts een 8-tal overbleven, waaronder de leer van de troepenaanvoering (werd de naam „*stafdienst*” nu opzettelijk vermeden?), en strategie en krijgsgeschiedenis met toepassing op Nederlandsche toestanden.” Met dit laatste werd het voormalige vak „landsverdediging” gecamoufleerd. Daarentrent heeft vele 10-tallen jaren bepaald ongewettigde geheimzinnigheid bestaan. 1) „Is het niet erg”, schreef de latere Generaal COOL, „dat men hen, die tot ’slands verdediging in de eerste plaats geroepen worden, de kennis daarvan als het ware als contrabande moet toedienen?” 2).

In gewijzigden vorm is deze kwestie andermaal aan de orde geweest in 1896, toen overste PLANTENGA, op aanschichten van den C. der St. v. A. ELAND, voorstelde inzage te mogen krijgen van bewerkte algemeene grondslagen voor de inrichting, bezetting en verdediging dier toenmaals moderne Stelling. De M. v. O. achtte het niet wenschelijk, dat aan de leerln. mededeelingen gedaan werden omtrent bij de Regeering bestaande voornemens. Een studie van de „strategie, toegepast op de verdediging van Nederland” in meer algemeenen zin scheen meer verkieslijk en vruchtdragend. Merkwaardigerwijze wees M. v. O. ELAND in 1901 een verzoek van directeur COOL af om inzage te krijgen van de algemeene beginselen, door Hoogerhand nopens onze landsverdediging vastgesteld. De

1) Op verzoek van den C. G. S. Nepveu werd Knoop's Kort begrip der krijgskunde. IIe Stuk. Strategie 1854 door den M. v. O. verboden, omdat daar in korte, algemeene trekken het „verdedigingsstelsel van Nederland” behandeld werd.

2) W. COOL. Brochure 1890, blz. 71 noot. Voor N.I. is het vak „strategie, toegepast op Indië (defensiestelsels), ook tegenover een B. V.” eerst ingevoerd cursus 1888/9.

directeur achtte het noodig, dat de beginselen voor de leerln. geen geheim bleven en verwachtte, dat de belangstelling erdoor geprikkeld zou worden. De M. v. O. had er „op grond van eigen ervaring overwegende bedenkingen” tegen. De directeur kon zich bij het onderwijs in de landsverd. „veel vrijer” bewegen, wanneer hem die algemeene beginselen niet bekend waren! Het was dan ook zeker terecht, en zijn tijd ten deele nog vooruit, toen Generaal Booms in 1890 in de feestrede bij het 25-jarig bestaan van Krijgswetenschap sprak van „de geheimzinnigheid, waarmede ons defensiestelsel steeds was behandeld, als gold het eene soort van zwarte kunst in stede van een publick belang bij uitnemendheid”!!¹⁾ Lijnrecht tegen vele latere opvattingen in had hij 20 Sept. 1871 als C. G. S. den directeur geschreven: „Onderwijs in landsverdediging aan de Stafschool moet gegrond wezen op de inzichten van het Krijgsbestuur.”

De M. v. O. mocht andere vakken toevoegen, welke een meer algemeene ontwikkeling beoogden: voor de leerln. Ned. L. 3 Westersche talen, alsmede paardrijden, dat niet meer verplicht was, daar thans zelfs het afzonderlijk tijdperk voor prakt. oefeningen (blz. 350) kwam te vervallen. In verband daarmede duurden de lessen tot 1 Juni à 1 Juli. De cursus bleef op 2 jaar bepaald. Alleen *luitnants* konden toegelaten worden; zij moesten voldoen aan een wederom *vergelijkend* toel.ex. (verg. blz. 352), dat in verband met het op blz. 353 aangeteekende wederom verzwaaard werd met drieh. meting, beschr. en anal. meetkunde, natuurkunde, lezen van kaarten en Engelsch. Het toel. ex. had „beoefdzakelijk ten doel om te onderzoeken, of de aspirant genoegzaam wetenschappelijk ontwikkeld is en voldoende militaire kennis bezit om de lessen met vrucht te kunnen volgen;” derhalve, als in 1875 (blz. 341), gezond oordeel en vlugge opvatting op den voorgrond. Desondanks is dat ex. jarenlang afgenomen op een wijze, welke voor sommige vakken grensde aan het henepene (berucht was

¹⁾ Krijgsw. 1890/1, blz. 21.

o.m. „wapenleer“!) De M. v. O. kon *luits.* vergunnen het onderwijs in sommige vakken te volgen (toehoorders). Het „uitvoerig rapport“ omtrent de oud-leerln. (blz. 366) werd door het K. B. vastgelegd. Het laatste art. bepaalde: „De bij Ons besluit van 14 Mrt. 1878 opgerigte K. S. blijft tot 1 Oct. 1880 onveranderd bestaan. De K. S., zooals zij bij Ons tegenwoordig besluit geregeld is, wordt op dien dag geopend“. De Ms. v. O. en van K. konden den overgang regelen van de leerln. der bestaande K. S. tot „de K. S., bij dit besluit vastgesteld“.

K. B. 9 Juni 1880 bepaalde nog, dat de leeraren 2^e Afd. K. S. konden belast worden „met het geven van onderwijs aan een cursus voor de Int., waarvan de oprigting door Ons bij een nader besluit wordt geregeld“. 1) Deze regeling, insgelijks 1 Oct. 1880 in werking tredend, verscheen bij K. B. 7 Sept. 1880. Elf verplichte vakken, waaronder natuurkunde, scheikunde, Fransch, Duitsch en paardrijden; Engelsch werd facultatief. Een afzonderlijk art. bepaalde, dat het bestuur over den „Cursus voor Intendance“ opgedragen werd aan den directeur 2e Afd. K. S.

Uit een en ander blijkt: 1°. dat volgens de officieele opvatting de regeling 1878 verlaten en een *nieuwe* 2e Afd. K.S. *geopend* werd, alleen voor kr. studn., terwijl 2°. meer of min daarnaast een afzonderlijke, ten deele *zelfstandige* I. C. ingesteld werd, samen onder één directeur. 2) Inderdaad werd in het tijdvak 1880/91 de I. C. meermalen officieel als een *afzonderlijke* instelling naast de 2e Afd. K. S. beschouwd of genoemd (blz. 370, noot 2); 385). Hij behield natuurlijk — in tegenstelling tot de K. S., welke voornl. algemeen militaire ontwikkeling beoogde — het karakter van een *vakschool*.

Voor al regeling 1880 der K. S. met haar 2 jarige, langdurige theor. cursussen en minimum aantal vakken, zonder tijdperk voor pract. oefeningen noch legale detaehn. bij

1) Wij cursiveeren.

2) De M. v. A. oorlogsbepr. 1888 vermeldt, dat K. B. 9 Juni 1880 de K. S. „op nieuwe grondslagen regelde.“

andere Wapens vormde de regeling van ons hooger militair onderwijs *op zijn smalst*: een weerspiegeling van onze toenmalige mentaliteit: gebrek aan vertrouwen in een betere toekomst, en van ons minimum op militair gebied. Wel waren er 1870/9, voornl. door toedoen van DE ROO v. A., 12 M.'s, v. O. en bovendien nog 5 a.i.(!) geweest, doch, mede door die instabiliteit, had men zich de vele waar-schuwende lessen a° 1870 ten aanzien van ons krijgs-wezen nog in geen en deele ten nutte kunnen maken: voor bespoediging van de mobilisatie was nagenoeg niets ver-richt, de persoonlijke dienstplicht was in 1873 verworpen, de krijgsmacht was niet met reserve-aanvoerders versterkt, het leger telde geen lichte, het contingent geen man meer: behoorlijke strategische eenheden van het Veldleger bezaten wij nog immer niet. Het militaire vraagstuk scheen door de mentaliteit van ons volk (blz 311) en den strijd der politieke partijen onoplosbaar. Voor zooveel niet een alge-meen negativisme den boventoon voerde, ¹⁾ vernietigde men overigens elkaars krachten in den strijd om stelsels. Voor de *levende* strijdkrachten werd *niets* gedaan. Wel was in 1874 de vestingwet aangenomen, welke jaarlijks 3 à 4 miljoen gulden in doode weermiddelen deed verdwijnen, doch daar-mee gaf Nederland blijk het schild meer te vertrouwen dan het zwaard. Weldra zou het Kamerlid SCHEPEL komen met het maximum defaitisme dier dagen ook in deze richting: zijn voorstel om, door ook den omtrek der Vesting Holland te sloopen, ons te beperken tot een permanent in te richten Stelling van Amsterdam! (1882).

Het best kwam, in de regeling 1880, de cursus voor de offn. N. l. L. er af, want die leerln. waren verplicht alle 8 voor h. t. l. voorgeschreven vakken te volgen (zonder *duur-zame* versterkingskunst), bovendien Mahomed, recht en een der Indische talen (Maleisch, Javaansch of Boegineesch ²⁾ naar keuze). Facultatief waren de 2 andere dier talen,

¹⁾ Het doet ons leed hier te wille van de waarheid te moeten verwijzen naar: „Mr. THORBECKE als verzorger van 's Lands Weerbaarheid" door Mr. W. J. M. BENSCHOP. Onze Eeuw 1914.

²⁾ Na 1885/6 niet onderwezen. Bij de regeling 1890 vervallen als leervak.

staats- en admin. recht van N. I., 3 W. talen en paardrijden. Bij een beperkten onderbouw werd het speciaal N. I. gedeelte tot zes niet-militaire vakken uitgebreid (zie verder blz. 377).

De eerste cursus 1880/1 der nieuwe K. S. telde, als laatste bewerking van de schorsing, nog 3 studie jaren. Het werd 1881/2, eer de K. S. met *twice* studie jaren werkte, zooals K. B. 14 Maart 1878 (M. v. O. DE ROO) dat bedoelde. Cursus 1880/1 zette in met een jongste jaar, waarbij voor het eerst de leerln. N. I. L. in de meerderheid waren (7 contra 4). Toch bleven de klassen *ongesplitst*, uitgezonderd voor de 6 N. I. vakken te Delft.

Chronologisch volgen thans een aantal voorvallen, veranderingen en voorstellen tot de reorg. per 1 Nov. 1891:

1°. De int. leeraar werd 1 Apr. 1879 tevens toegev. aan den Int. 1e Div. Inf. (bovendien 2 garnizoens-nevenfunctiën). Dat de directeur 12 jaar lang tevens leeraar in 2 à 3 vakken was, bleek hiervóór (blz. 358). Toen kap. SEVFFARDT einde 1881 overgeplaatst werd bij den G. S., bleef hij leeraar, doch werd tevens toegevoegd aan den C. G. S. 31 Jan. 1883 deed de M. v. O. kennen, dat hij deze dubbele taakvervulling wegens hare voordeelen tot regel verheffen wilde: de leeraren waren soms vele jaren aan het oog C. G. S. onttrokken, hun taak was eenzijdig (te theoretisch); omgekeerd was het voor de stafkpts. IIe Afd. D. v. O. en Hoofdbureau zoowel tot eigen ontwikkeling, ten bate van hun arbeid en tot afwisseling wensche-lijk eenige lessen K. S. te geven. Dit stelsel heeft vanaf 1883/4 toepassing gevonden; de bezwaren waren destijds niet zeer groot, daar de meeste leeraren door de zeer sobere 2-jarige regeling 1880 slechts 6 à 8 lesuren p. w. hadden. Bij de wederinvoering van den 3-jarigen cursus (1891) traden de nadeelen zeer duidelijk in het licht: herhaaldelijk dubbele dienstvervullingen voor de betrokkenen en wrijving tusschen de 2 chefs. Hoewel overste ROOSEBOOM zijn reeds sedert jaren gevestigde overtuiging uitsprak, dat dit stelsel niet deugde, is niettemin uit zuinigheidsoverwegingen een der staf-

kapts.-leeraar t/m. cursus 1910/1 tevens adjunct Chef Staf I^e Div. gebleven, de kapt.-int. t/m. cursus 1908/9 tevens de kpt.int. van die Div. Febr. 1911 schreef de C. G. S.: „De functie van leeraar aan onze hoogste inrichting van militair onderwijs acht ik zóó gewichtig en omvangrijk, dat de daarvoor aangewezen off. zich geheel en onafgebroken daaraan moet kunnen wijden.”

2°. Nov. 1880 werd den directeur, met zijn 2 à 3 extra vakken reeds overbelast, en kapt. SEYFFARDT bevolen een 3 w. belegeringsoefening op de kaart te houden, aan welke van elke Afd. Vg. A. één kapt. deelnam, benevens 2 offn. Bat^{on}. M. en S. 1) Het is, zeer terecht, een der *zeer enkele* voorbeelden, dat leeraren K. S. ook met onderwijs daarbuiten belast werden (Verg. H. X.). Het tot stand komen van dezen cursus, welke 1881/2 zelfs te Naarden (vrijwillig ook te 's-Hage) en 1884/5 in 2 seriën te 's-Hage gehouden is, was voor een belangrijk deel toe te schrijven aan den opgetreden M. v. O. REUTHER der techn. richting (blz. 368).

3°. Daar ook in K. B. 9 Juni 1880 niets vermeld werd over detach. na afloop K. S., stelde de directeur voor om generatie 1879 op 1 Oct. 1881 minstens voor 8 à 9 maanden te detachn. bij troepenkorpsen te 's-Gravenhage. 2) Naast de algemeen erkende voordeelen voerde hij nog aan, dat het eindrapport eerst 1 Mei volgend jaar opgemaakt kon worden. Aan hen, die de C.G.S. op grond daarvan onder zijne bevelen wenschte te detachn., konden dan 2 verhuizingen bespaard worden. Dit voorstel werd goedgekeurd. In 1883 vroegen daarop 2 offn. N.I.L., die dat jaar de K.S. verlieten, om ook één jaar h.t.l. gedet. te worden bij de V.A., zooals voorheen de weinige leerln. N.I.L. de zomerdetn. meegemaakt hadden. Dit verzoek werd afgewezen, doch vormde de naaste aanleiding tot een

1) Dergelijke oefeningen waren, op aanstichten van beide genoemde leeraren, voor het eerst winter 1877/8 aan de K. S. te Breda gehouden.

2) Door vermeerderden toeloop moesten later ook leerln. buiten den Haag gedet. worden. Sommigen kregen een detach. bij de Genietr., de Marine of een Stellingbureau. Zeer enkelen met gebrek aan ijver werden niet gedet.

Besch. M. v. K. 4 Aug. 1885, waarbij analoge detn. in N.-I. ingevoerd werden (1 jaar andere Wapens; ½ jaar Top. d., ½ jaar hoofdbureau G. S.).

4°. Bij de eindbeoordeeling 1881 werd voor het eerst een verdeeling in 3 groepen toegepast: *A.* zij, die in alle opzichten aanbevolen werden voor een detach. C. G. S. of leeraar K. M. A.; *B.* wel, doch in geringere mate dan *A.* aan te bevelen; *C.* niet aan te bevelen. Deze verdeeling heeft tot 1922 nagenoeg ongewijzigd gegolden; zij ging echter, niet het minst door de negatieve qualificatie *C.*, ten onrechte uit van het denkbeeld, als ware de K. S. nog een (verkapte) *Stafschool*; ¹⁾

5°. bij K. B. 4 Mei 1881 werd voor het eerst de toelating geregeld van offn. N. I. L. tot den I. C. (gem. 3 plaatsen p. j.). De toe te laten offn. moesten bij voorkeur van de mil. adm. zijn. In N. I. zakte in 1881 de eenige adspiraant; aan den lateren Generaal-Majoor der inf. G. F. SOETERS, die den kr. cursus verliet, is toen vergund om 1881/3 als eerste leerl. den *volledigen* Int. C. N. I. L. te doorloopen (blz. 346).

6°. Cursus 1881/2 werd het leeraarspersoneel uitgebreid met kapt. F. POMPE VAN MEERDERVOORT, G. S. N. I. L., daartoe voor ten hoogste 5 jaren gedet. bij het leger h. t. l. De eerste Indische leerl. *Stafschool* (blz. 335/6) werd de eerste militaire leeraar voor dat leger (reeds gevraagd 1877; blz. 359). Deze benoeming was een maatregel, rechtstreeks verband houdend met de zekerheid, dat er voortaan geregeld Indische klassen zouden zijn (blz. 367) en de eerste daarvan nu naar het 2^e jaar ging. Genoemde kapt. gaf in dat jaar les in strategie en krijgsgeschiedenis, tactiek (met oefn. op de kaart) en legerverpleging. Aldus werd een nieuwe schrede gezet op den weg van evolutie der N. I. faculteit; de splitsing werd ook ten aanzien van militaire vakken aangevangen. ²⁾

¹⁾ Eerst door een gewijzigde terminologie, ingevoerd bij L. O. 369 van 1927, is dit verband verbroken.

²⁾ In N. I. wilde men, om dit sneller te doen doorwerken, twee leeraren zenden en daarvoor kpts. HAVER DROEZE en COOL (blz. 337) terugzenden. Koloniën vond dat te duur; ook was er in N. I. groot gebrek aan genie offn.; dus nam men één andere.

7°. De noodzakelijkheid om een nieuwe kast aan te schaffen werd 1882 een der doorslaande redenen (!), waarom ook aan de leerln. Ned. L. alle uitgewerkte opdrachten 2 jaren na het verlaten der K. S. teruggezonden werden (N.I.L. reeds sedert 1877).

8°. Zomer 1883 maakte de directeur, bij K. B. 5 Febr. 1883 tot luit.kol. bevorderd, met één leeraar en 2 uitgezochte oud-leerln. een mil. wetensch. reis naar Oostenrijk. Het doel was mede een poging om den toeloop tot de K. S., voor kr. studn. h.t.l. steeds beneden de behoefte, te bevorderen; 1881 t/m. 1883 werden daarvoor slechts

14 offn. toegelaten en was volgens den directeur „voor velen het voortbestaan K. S. twijfelachtig” (1884 beter). Met den I.C. ging het nog slechter; 1 Oct. 1883 waren 2 leerln. op den I. C. gekomen, waarvan 1 weldra overleed; 1 Oct. 1884 en '85 kwam telkens 1 leerl. h.t.l. op dien cursus en geen van het N.I.L. 1) Men vreesde, „dat die inrichting wel eens wegens bloedarmoede zou moeten worden opgeheven”; in verband met de betrekkelijk hooge kosten I. C. overwoog men dien cursus over te brengen naar de 1^e Afd. K. S. te Breda. Dit zou echter weer nieuwe leerkrachten noodig maken; ook zou de zoo nuttige band tusschen G. S. en Int. te loor gaan, zoodat de directeur dit afraadde.

De onvoldoende toeloop noopte den directeur, die het „voor het oogenblik niet aanbevelenswaard achtte om het toel. ex. geheel af te schaffen”, einde 1886 voor te stellen om de openblijvende plaatsen telken jare zonder ex. te doen bezetten door oudere luits., aan te wijzen door den M. v. O. op voordracht van de Inspecteurs; op advies C. G. S. bleef dit voorstel voorloopig rusten. Andermaal trok het vraagstuk zeer de aandacht, toen zelfs de Tweede Kamer op het afnemend aantal leerln. K. S. wees en de vraag stelde of op die wijze wel voldoende partij van de inrichting werd getrokken. (V.V. VIII. 1888). De direc-

1) De evolutie, welke het onderwijs voor de Mil. Adm. op den H. C. in de 80er jaren doorgemaakt heeft, begunstigde later den toeloop tot den I. C.

teur wees op: groote inspanning; vele opofferingen en verhuizingen; vele kwade kansen en teleurstelling; geenerlei direct noch zeker voordeel. Hij herhaalde thans bovenvermeld voorstel en gaf ter verbetering van den toelooop o.m. aan: *a.* zekerheid op gezochte en cervolle plaatsingen, ook bij het mil. onderwijs; *b.* toelage à *f* 200 per jaar voor alle luits., die de K. S. met goed gevolg verlaten hadden tot zij in een bijzondere betrekking werden geplaatst; dan wel *c.* een zichtbaar onderscheidingsteeken of brevet (5 Nov. 1887).

9°. De pract. oefeningen, detachm., bezichtigingen e.d., in 1874 begonnen met een bezoek van een week aan St. Helder en deelen der N.H.W., ondergingen èn voor kr. studn. èn voor den I.C. steeds uitbreiding. In 1878 werd een 2-d. bezoek aan Pontonnieroefeningen toegevoegd, 1884 een aan de Torpedisten. Achtereenvolgens kwamen daarbij: Geschutgieterij (1882); Topographische Inrichting (1887/8); voor de intn. bezoeken aan fabrieken en magazijnen, ook der Marine (1882). De leerln. N.I.L. namen aan de detachm., oefeningsreizen en bezoeken volledig deel.

10°. 9 Nov. 1883 bepaalde de M. v. O., dat voortaan aan de K. S. en den I. C. onderwijs gegeven worden zou in „staatswetenschappen” (staathuishoudkunde, ook eenige uren staatsrecht). De betiteling en deze bepaling waren gevolg van een verzoek van den nieuw benoemden leeraar G. C. R. HOETEK, Kameroverzichtschrjver voor het Algemeen Handelsblad (24 jaar leeraar gebleven): de M. v. O. had zich willen beperken tot staathuishoudkunde. Het beperkte, *zuiver militaire* karakter der K. S. werd hiermede eenigermate weggenomen en een weg geopend voor opleiding op een bredere basis. In Pruisen hadden reeds LORENZ VON STEIN ¹⁾ en RATZENHOFER ²⁾ betoogd: „Eine Staatswissenschaft ohne Lehre vom Heerwesen ist ewig unvollständig; eine Lehre vom Heerwesen ohne Staatswissenschaft ist stets principlos”.

¹⁾ Die Lehre vom Heerwesen als Theil der Staatswissenschaft. 1872, blz. 3.

²⁾ Die Staatswehr. 1881.

11°. Bij K. B. 1 Juni 1886 werd de Inspectie M. O. 1 Juli d.a.v. opgeheven en het toezicht over de 2^e Afd. K. S. weer opgedragen aan den C. G. S. De I. M. O., Generaal-Majoor DEN BEER POORTUGAEL werd n. a. De opheffing was een gevolg van de aanneming van een amendement-KIELSTRA bij oorlogsbeogr. 1886 in de Tweede Kamer 1); soortgelijke pogingen voor 1884 en 1885 hadden gefaald. De daad droeg een persoonlijk karakter, daar men den I. M. O. treffen wilde wegens het beruchte ontslag van Prof. DE HOLLANDER als hoofd van onderwijs 2), en de wijze van optreden van dien ex-Gouverneur K. M. A. tegenover leeraren en cadetten niet immer juist geacht werd.

„Door dit destructieve votum bleef de plaats onvervuld, waar alle vraagstukken betreffende de organisatie van het mil. onderwijs, de wijze der aanvulling van het off. korps en de algemeene vorming van de offn. behartigd moeten worden. Die taak ging nu over op een ondergeschikt officier van het D. v. O. zonder openbare verantwoordelijkheid, zonder uitwendige bevoegdheid en zonder rechtstreeksch gezag”. 3)

12°. Het feit, dat een tactiek-leeraar slechts 2½ jaar, een in artillerie 4 jaar aan de K. S. verbonden bleef, gaf den directeur einde 1888 aanleiding voor te stellen, dat de leeraren als regel *minstens* 5 jaren als zoodanig werkzaam zouden blijven. „De ondervinding heeft doen zien, dat de leeraars K. S. in het eerste jaar bepaaldelijk zich zelve niet voldoen; eerst in het 2^e jaar verkrijgen zij gewoonlijk het noodige zelfvertrouwen; goede leeraars zijn zij dus feitelijk pas in het 3^e jaar.” Voor die continuïteit pleitte ook, voorloopig eveneens tevergeefs, de ex-leeraar A. R. KRAYENHOFF VAN DE LEUR in zijn onder 14°. te noemen brochure 1889, zulks met het oog op de veelomvattende taak tegenover uitgezochte en gestudeerde oudere leerln. (zie verder H. X).

1) 20 Liberale leden, die de presentielijst hadden geteekend, bleven opzettelijk afwezig bij de stemming.

2) Zie daarvoor: SEIJFFARDT. Ons krijgswezen in de St. Gen. Deel III, blz. 301/2.

3) Vragen des Tijds. 1886. J. VAN DAM VAN ISSELT. De inspectie en eenige belangen van het militair onderwijs.

13°. Krachtens initiatief van den directeur werd 1/8 Nov. 1889 door de Ms. v. O. en v. Binn. Z. vastgesteld een „Regeling van het landbouwkundig onderwijs, te geven aan offn., die den I. C. hebben doorloopen.” De voornaamste vakken van den cursus, welke jaarl. van begin Jan. tot begin Juli duren zou, waren: plantkunde; akkerbouw; dierkunde; veeteelt en -verpleging; zuivelbereiding; bedrijfsleer. De regeling gold alleen voor *oud-leerln. I. C. h. t. L.*, door den M. v. O. aan te wijzen op voordracht van den H. I. De directeur pleitte er, evenals de H. I. der Mil. Adm. te Batavia, dadelijk krachtig voor om ook *oud-leerln. N. I. L.* in het nieuwe voorrecht te doen deelen; ook kon hun detach. een prikkel vormen om te Wageningen van N. I. landbouw en veeteelt meer werk te gaan maken, wat gewenscht was. De cursus heeft 1890 t/m 1893 voor enkele int. offn. h. t. L. plaats gevonden, de laatste 2 jaren ook voor ex. leerln. N. I. L.

Einde 1889, toen het wetsontwerp inzake het militair onderwijs aanhangig was, kwam de directeur met een geheel ander voorstel, hetwelk den grondslag uitgemaakt heeft van de regeling, zooals zij voor de int. leerln. nog steeds van kracht is: 1°. uitbreiding van het onderwijs op *krijgskundig* gebied aan den I. C. (na betere grondslagen te Kampen op den H. C.); 2°. den cursus aan de R. L. B. S. niet te doen volgen op, doch in te lassen in het K. S. onderwijs als hoofdmoot 2° jaar; dat onderwijs zou dan door *alle* leerln. I. C. genoten worden. „Als gevolg daarvan zou de cursus drie jaar duren.” Dankbaar gebruik werd daarbij *thans* gemaakt van voorstellen en argumenten van Dr. PAREAU, door hem 1879 en 1883 ingediend. Zelfs al werd de natuurkunde tot het strikt noodzakelijke beperkt, dan waren toch 3 jaren noodig met het oog op het scheikunde-onderwijs, inclusief de pract. oefeningen daarin, alsmede tijd voor eigen studie, vooral voor de Indische offn. Nadat de M. v. K. zich met de nieuwe regeling vereenigd had, zoodra een 3-jarige cursus ingevoerd zou zijn, keurde de M. v. O. 16 Dec. 1890 de voorstellen van den directeur ten aanzien van het „landbouwkundig onderwijs voor offn. I. C.” nagenoeg alie goed.

In verband met evenvermelde voorstellen wees de directeur op de wenschelijkheid van het bezit van een *eigen* laboratorium (blz. 358).

14°. Het heengaan als leeraar van kapt. KRAYENHOFF VAN DE LEUR van den G. S., die zich als luit., oud-leerl. Staf- en K. S., reeds naam gemaakt had door verschillende studiën over oorlogvoering op Nederlandse bodem (1877/9), viel ongeveer samen met het verschijnen van zijne brochure „Ons hoogste militair onderwijs” (1889) naar aanleiding van de aanhangige ontwerp-mil. onderwijswet. 1) Naar Schr.'s meening vereischte onze hoogste militaire opleiding dringend herziening: 1°. werd met feiten en cijfers getoond, dat in 1889 lagere eischen gesteld werden aan de opleiding van de a.s. stafoffn. dan in 1868. Een krachtig pleidooi werd geleverd voor den 3-jarigen cursus, waartoe de regeling 1880 vergeleken werd met die van 1875 en die van de Deutsche Kriegsakademie (3-jarige cursus), over welke uitkomsten onze O. naburen zeer tevreden waren. Doch 2°. kwam ook de directeur er niet zonder kleerscheuren af, want gewezen werd op een schadelijk gemis aan eenheid van opvattingen, wat de hoofdzaken betrof, een gemis aan leiding en methode. „Thans onderwijst elke leeraar zijn stof in de richting, die hem goeddunkt: soms staan de opinies lijurecht tegenover elkaar 2) en 't gevolg er van is, dat de leerln. in verwarring worden gebracht en vragen: wat en wien moet ik nu eigenlijk gelooven?” 3)

1) Zeer bekend militair schrijver uit een vorig tijdperk; man met een welversneden, dikwerf scherpe pen. Als Generaal-Majoor C. 3e Div. Inf. (vanaf 1902) en C. St. v. A. (Mei 1905 tot Juni 1906).

2) Hoe kan dat anders? En hoe gunstig en leerzaam voor de leerln. om eene zaak door ervaren, bezonnen mannen op scherpzinnige wijze van alle, en daaronder van tegenstrijdige, zijden belicht te krijgen.

3) Zijn zeer belangrijk pleidooi voor de waarde van onze oude krijgsgeschiedenis, ook van hem: „Militair-historische schetsen. Over de noodzakelijkheid van de kennis der krijgsgeschiedenis. Land- en Zeemacht in de 18e eeuw.” alsmede F. DE BAS. De schatkamers onzer krijgsgeschiedenis (Krijgsw. 1894/5) hebben den stoot gegeven tot de oprichting van ons Krijgsgeschiedkundig Archief van den G. S.

Het is duidelijk, dat deze brochure den directeur niet aangenaam was; tusschen de regels door werden *hem* door zijn juist afgetreden leeraar gemis aan kracht en vaste hand in de leiding verweten. ¹⁾ In een schrijven 10 Oct. 1889 aan den C. G. S. bestreed hij de voorstellingswijze, als zou er aan de K. S. „op het gebied van het onderwijs zekere anarchie heerschen”. De directeur zou „de K. S. niet gaarne veranderd willen zien in een *Staf*school, nog wel met zóó eenzijdige opvatting als naar mijne meening in de denkbeelden van kapt. KRAYENHOFF ligt opgesloten”. Hij achtte verschil van inzicht en opvattingen tusschen de leeraren „tot zekere hoogte integendeel gewenscht”.

Uit deze geschiedenis valt af te leiden, dat de directeur wellicht zijn functie wat *zeer* lang bekleed had; ondanks de hier zoo gewenschte continuïteit moet toch voor toevvoer, op gezette tijden, van frisch bloed worden zorggedragen. Doch anderzijds waren er belangrijke verzachtende omstandigheden; de 2^e Afd. K. S., *waar noodgedrongen een van den aanvang af vrijwel algemeen veroordeeld stelsel gevolgd had moeten worden (2-jarige cursus)*, liep op haar laatste beenen; noodige verbeteringen werden verschoven tot de zeer a.s. *algeheele* herziening.

De schets, in de brochure gegeven van de eischen, waaraan een „model directeur” moest voldoen, doet aan een *cratio pro domo* denken. Indien in ons kleine leger elke 4 à 6 jaar een persoon ware te vinden, „die de krijgswetenschap in vollen omvang heeft beoefend, die naast de meest uitgebreide kennis ook het helderst oordeel bezit, die een groot gezag heeft op militair gebied en die de gave heeft dit belangrijkste en gewichtig hoogste militaire onderwijs goed te leiden”, dan zou de aangegeven gebruiksaanwijzing van dien persoon, die met zijn karakter, gaven en kennis het geheel zou verblinden en... geestelijk maszregelen. toch van dien aard zijn, dat zij, juist voor onze *hoogste* militaire onderwijsinrichting als schoolsch, te eng en militaristisch

¹⁾ Het toeval heeft gewild, dat directeur en leeraar elkaar 1894/5 weergevonden hebben als C. en Chef Staf in de St. v. A.

ware te verwerpen. *Zoo ergens in onze krijgsmacht, dan moeten aan de H. K. S. de geesten niet in den pas loopen.* Hoogstwaarschijnlijk als reactie op in de brochure verkondigde denkbeelden sprak het V. V. Tweede Kamer nopens de ingediende mil. onderwijswet volkomen terecht de wenschelijkheid uit, aan de H. K. S. niet het karakter eener school te geven, waar uitsluitend werd onderwezen. „Hier moet op de ontwikkeling van eigen oordeel het oog gevestigd zijn en ook voor de beoordeeling van afwijkende meeningen de gelegenheid niet ontbreken”.

15°. Bij K. B. 6 Mrt. 1891 werd luit. kol. der genie K. ELAND bevorderd tot kolonel bij dat Wapen. Bij K. B. 25 Juli 1891 werd hij overgeplaatst bij den G. S. en met ingang van 1 Oct. 1891, bij het einde van den laatsten cursus 2^e Afd. K. S. en I. C., eervol ontheven van de betrekking van directeur. Hij heeft die functie juist 13 jaar bekleed en was 19 jaar achtereen aan onze hoogste inrichting van militair onderwijs verbonden! Bij Min. Besch. 21 Sept. 1891 werd hij 1 Oct. d.a.v. toegevoegd aan den C. G. S., waar hij in zekeren zin kwam te staan onder zijn oud-leerling A. KOOL, toen eveneens kolonel. toegevoegd. ¹⁾

VII. De Hoogere Krijgsschool tot de mobilisatie.

(1 Nov. 1891 tot 1 Aug. 1914. Driejarige cursus).

Voor het eerst was op regeling van het militair onderwijs bij de wet aangedrongen door den Heer VAN ECK in de Tweede Kamer bij de behandeling van de wet op het middelbaar onderwijs (1863); de regeering achtte toen derge-

¹⁾ Een Sous-Chef G. S. was er weergeweest toen de C. G. S. aan het D. v. O. zat (1877/80) en werd weer ingesteld in 1892. Exit 1925. Bij K. B. 25 Sept. 1889 was luit. kol. A. KOOL, een der persona gratissima van ons militair verleden (blz. 331, noot), toegevoegd aan den C. G. S., oud hoofd IIe Afd. D. v. O., bevorderd tot kolonel G. S. Hij was jonger off. en jonger luit. kol. dan ELAND, die zich echter, tot de genie behorende, niet rechtstreeks gepasseerd kon achten, doch niettemin protesteerde, natuurlijk zonder gevolg. L'histoire se répète. Drie latere directeurs hadden een analoge kink in hun loopbaan.

lijke regeling niet wenschelijk, zoolang niet dringend noodzakelijk. Feitelijk wilde men de volksvertegenwoordiging er buiten houden. Het onderwijs K. M. A. heette „voortreffelijk”, enz.; 3 jaar vóórdat aller oogen in den lande op nieuw op de K. M. A. gevestigd werden wegens daar heerschende wantoestanden! ¹⁾ (blz. 318/9).

Een tweede poging, een Adres aan den Koning van 7 vooraanstaande mannen, dagteekent van 1882, toen de wet op de K. M. A. (blz. 348/50) had moeten worden herzien. Adressanten wezen in hun M. v. T. ook op het *hooger* militair onderwijs: „De 2^e Afd., nog wel de meest belangrijke, mist de noodige aantrekkingskracht; zij kan elk oogenblik gewijzigd, of, gelijk de ondervinding heeft geleerd, geheel opgeheven worden” (geschorst?).

Drang, daarna ook in de Kamers geoeffend om door wettelijke regeling tot meerdere stabiliteit te geraken, leidde 1888 tot een wetsontwerp inzake het militair onderwijs, „voor zoover daarbij de opleiding tot en de hoogere vorming van den off. bij de landmacht zijn betrokken”. De voornaamste grondslagen waren:

1°. de K. M. A. en de I^e Afd. K. S. samensmelten tot ééne militaire school met 3-jarige cursus;

2°. offn. „op den tegenwoordigen voet” in staat stellen hunne studiën aan een hoogere, geheel op zich zelf staande inrichting van militair onderwijs voort te zetten. Hierdoor kwam de mistificatie, veroorzaakt door het amendement van 1877 (blz. 349), te vervallen; uiteraard moest de naam „2^e Afd. K. S.” wijziging ondergaan, en kwam men tot dien van „Hoogere Krijgsschool”, reeds in 1875 door majoor DEN BEER POORTUGAEL aanbevolen uit overweging, „dat men hier met een inrichting van hooger militair onderwijs” te doen had.

Het wetsontwerp stond volkomen in het teeken van de K. M. A. „Hetgeen omtrent de H. K. S. voorkomt, stemt geheel in karakter overeen met dat der tegenwoordige 2^e Afd. K. S. en van den tegenwoordigen I. C.”! Een techn.

¹⁾ De regeling K. M. A. bij de wet werd een uitvloeisel van een en ander (1869).

afd. was wegens weleer ondervonden bezwaren en om der kosten wil achterwege gebleven. Art. offn. konden zich aan verschillende Art. Inrichtn. verder techn. vormen, genie-offn. moesten dat maar zelf doen!

In door den C. G. S. gevraagde voorstellen vond de directeur aanleiding om voor het eerst terug te komen op zijn pleidooi 1879 vóór een 3-jarige cursus (blz. 364/5). Alle oud-leerln. van de K. S. voor offn., voor zoover toen leeraar 2^e Afd. K. S., verkozen den *vroegeren* toestand.

Vloordat een V. V. over het wetsvoorstel was uitgebracht, trad in een nieuw Ministerie Kolonel der Art. J. W. BERGANSIUS op als M. v. O. Als techn. artillerist deed hij in een gewijzigd ontwerp achter de omschrijving van het doel der H. K. S. een 2^e zinsnede toevoegen. de mogelijkheid openend om in het belang van de hoogere vorming in techn. richting bijzondere voorzieningen te treffen. Ofschoon deze zinsnede bij amendement van het techn. artill. Kamerlid SERET impliciet gemaakt werd, is zij de eerste 30 jaar vrijwel een doode letter gebleven, evenals een andere, de gelegenheid openend voor zee-offn. (incl. de Mariniers) om lessen H. K. S. te volgen. Zeer ver zag men in deze richting nog niet; de bepaling was louter opgenomen, omdat de Cn. van de Stn. Helder en Hellevoet voortaan Vlagoffn. konden zijn!! Terwijl in het eerste ontwerp de mogelijkheid tot een 3-jarige cursus openge-laten was, bleef nu de duur op 2 jaar bepaald. Dit ondanks al, wat sedert 1878 herhaaldelijk en van verschillende zijden was aangevoerd vóór een 3-j. cursus!

Bij het V. V. was een zeer belangrijke Nota d.d. 20 Nov. 1889 gevoegd van het lid ROOSEBOOM, met welker hoofd-zaken zijn collega SELJEFFARDT geheel instemde. Na gewezen te hebben op het groote staatsbelang, gemoeid met een deugdelijke hoogere vorming van offn., drong Schr. 1°. aan op een juistere, meer volledige omschrijving van het doel der H. K. S. dan „voorzetting der studiën van de offn.” (verg. blz. 390). Voorts werden 2°. in de wet enkele vakken gemist, n.l. leer der legervorming, stafdienst (meer omvattende dan „leer van de troepenaanvoering”), lands-
1927/28. V.

verdediging, mil. statistiek (als *afzonderlijk* vak). Hoofdzak van de Nota was echter 3°. verdediging, op de bekende gronden, van de stelling, dat, „zal de H. K. S. al de vruchten afwerpen, welke in het belang van het leger en den Staat van haar verwacht mogen worden, het noodzakelijk is den cursus met 1 j. te verlengen”. Zulks was niet het minst noodig in het belang van de pract. vorming, aan welke de regeling 1875, in tegenstelling tot die van 1878 en 1880, alle recht deed wedervaren. 4°. Ook voor den I. C. verdiende die verlenging aanbeveling, ten einde *a.* het krijgskundig gedeelte beter tot zijn recht te doen komen; *b.* de nieuwe detach. bij de R. L. B. S. (blz. 381) voor *allen in* dien cursus te kunnen opnemen. Majoor ROOSEBOOM wenschte voorts 5°. ook de toelating tot de H. K. S. bij de wet geregeld te zien, terwijl hij 6°. een krachtig pleidooi leverde om de voordeelen, verbonden aan het met goeden uitslag doorloopen van de H. K. S., *wettelijk* vast te leggen (vaste regelen omtrent bevordering bij keuze). „De reden hiervoor moet niet gezocht worden in het belang van de individuën, maar in dat van den Staat.”

Verder nam de toenmalige kapt. der genie, oud-leerl. Stafschool W. COOL het met warmte op voor een 3-jarigen cursus. De bestaande regeling (8 à 9 lesmaanden met 30 of meer lessen p. w.) vormde een schoolse methode, waarbij van vrije en van bronnenstudie geen sprake kon zijn; zij leidde tot overlading, welke de degelijkheid van het onderwijs schaadde. De haltj. afwisseling werkte veel heilzamer. „De geest moet helder, frisch en opgewekt blijven. Theorie en practijk moeten elkaar aanvullen. Steeds woekerend met den tijd, maar zonder overhaasting, moeten beide tot hun recht komen. Daaraan voldeed de K. S. van 1875. Daarom voldeed die K. S.” Verder leverde Schr. — die Indië en de behoeften van dat leger uit eigen ervaring kende, ze steeds met klem en overtuiging verdedigd had — een krachtig pleidooi voor specialisatie van het militair onderwijs ten behoeve van de ofm. N. I. L. Op een gemeenschappelijke basis moest de hoogere vorming verder gebouwd

worden in een richting, welke rekening hield met N. I. toestanden en eischen. Daartoe werden 4 leeraren N. I. L. noodig geacht (taakverdeeling zooals thans bestaat; er was er in 1890 één); dezen eisch had Schr. reeds in 1884/5 gesteld. ¹⁾

De kritiek had ten gevolge, dat ook aan de H.K.S. de noodige aandacht werd geschonken; een gewijzigd wetsontwerp werd ingediend, waarin voldaan was aan de wenschen 1°. t/m. 4°. van majoor ROOSEBOOM. De Regeering wilde er echter niet toe overgaan wettelijke voordeelen toe te kennen. „Afgescheiden van de vraag, of en in hoeverre de offn., die aan de H.K.S. hun studiën met goed gevolg hebben volbracht en ook overigens daarvoor in alle opzichten in aanmerking kwamen, aanspraak konden doen gelden op een snellere bevordering dan andere offn. ²⁾, achten ondergeteekenden... hoezeer het inderdaad een eisch van Staatsbelang is, dat gelegenheid besta om offn. in sommige gevallen bij keuze te kunnen bevorderen, het geven van een recht op zoodanige bevordering bedenkelijk”. De maatregel zou niet kunnen strekken tot bevordering van den goeden geest in het leger.

Evenmin ging de Regeering in op een marinefaculteit. Het nut van het denkbeeld aannemende, „zou het waarschijnlijk eenvoudiger en meer doeltreffend zijn, voor de Marine een op zichzelf staande inrichting van hooger militair onderwijs in het leven te roepen.” ³⁾ Doch het nut werd ontkend.

Bij de openbare behandeling verklaarde het lid der Tweede Kamer en oud-genie-off., later Voorzitter Eerste Kamer, Bⁿ. SCHIMMELPENNINCK v. D. O., hier zijn tijd verre vooruit, zelfs nog van 1918, toen een *afzonderlijke* H. Marine K. S. opgericht werd: „Waar intusschen meer en

¹⁾ De opleiding en hogere vorming in Nederland, enz. 1890, blz. 73/5. Mil. Spect. 1884/5. Indische Legerbelangen.

²⁾ Hier kwam de techn. richting om den hoek kijken. Nog stelliger zeide Minister BERGANIUS tijdens de behandeling: „vrees voor ten achterstelling van de z.g. technische richting.”

³⁾ Wij meenen achter de begrippen „eenvoudiger” en „meer doeltreffend” een groot ? te moeten stellen Verg. H. X.

meer de overtuiging veld wint, dat de taak van land- en zeemacht één geheel uitmaakt, dat samenwerking onmisbaar is om tot een goed geheel te komen, daar had ik gaarne gezien, dat aan de hoogere vorming der marine-offn., *gemeenschappelijk met die der landmacht*,¹⁾ een ruimer aandeel ware toegekend." In de Tweede Kamer nam Schout b. N. GUYOT het voor 't standpunt der Regeering op, zooals later in de Eerste Kamer Vice-Admiraal VAN ALPHEN. Beiden leverden echter meer een oratio pro domo, bij welke de innerlijke roerselen somwijlen uit de diepten der zee aan de oppervlakte kwamen. De oud-admiraal bewerkte het thema, hetwelk als een variatie op dat van den oud-generaal, die in 1878 de K. S. bestreed, zou kunnen luiden: „ce n'est que la mer qui fait le marin"; een standpunt, door Generaal VAN DER STAR raak bestreden (blz. 362/3). Schout b. N. GUYOT trok het nut van een detach. van marineoffn. bij de H. K. S. in twijfel, „omdat op die school geen leervakken worden gedoceerd, die den zee-off. veel in zijne betrekking zullen te stade komen." Kwam men tot een ruime toepassing van het denkbeeld, „dan zouden wij daarmede eene richting opgaan, die de zeemacht niet ten goede zou komen," met de doorzichtige nadere verklaring van den echten *marineman*: „omdat zij zich in deze in het zog ging begeven van de landmacht of zich door deze liet op *sleeptouw nemen*." Nog sterker liet zich de Admiraal uit: hij wenschte *uitdrukkelijk* te verklaren, dat hij het in den regel onnoedig, zelfs „ondoelmatig" achtte om zee-offn. te detachn. bij de H. K. S., „waar toch bijna *niets* gedoceerd wordt, wat van hun gading is." Bij de marine kwam alles aan op praktijk en veel oefenen. „One part of knowing and three parts of daring"! Ook hier geldt, gelet op de vele *gemeenschappelijke* lessen en oefeningen van het heden: *Tempora mutantur et nos mutamur in illis!*

De mil. onderwijswet van 21 Juli 1890 bepaalt o. m.:

¹⁾ Wij cursiveeren. Reeds het V. V. had aangedrongen op een afzonderlijken marinecursus aan de H. K. S.

„Er is een H. K. S., bestemd tot vorming van offn.: *a.* in algemeen krijgsk. richting, alsmede voor de hoogere troepen-leiding en voor den dienst bij den G. S.; *b.* voor den int. dienst. De aan luit.-kol. ROOSEBOOM te danken volledige omschrijving van het doel der krijgsk. studiën vermeldt de 3 doeleinden, reeds in 1844 door Gouverneur der K. M. A. SEELIG (blz. 305) en in 1872 door Generaal Booms als C.G.S. (bladz. 332) ongeveer aldus geformuleerd. Opmerking verdient, dat de vorming van G. S. offn. eerst in de 3^e plaats genoemd wordt; dit terecht, daar de H. K. S. een veel ruiner karakter draagt dan *Stafschool*. Art. 4. De H. K. S. is gevestigd te 's-Gravenhage (amendement-ROOSEBOOM). „opdat het voortaan aan een M. v. O. niet meer mogelijk zal zijn buiten de Wetgevende Macht om, dergelijke inrichtingen te verplaatsen.” ¹⁾ De *driejarige* cursus werd in de wet vastgelegd; 27 vakken, waarin, ook in verband met N. I. toestanden, onderwijs gegeven wordt.

Minstens 5 jaren dienst als off. om aan het toel. ex. te mogen deelnemen. „Wij behouden ons voor aan offn. der zeemacht — het Korps Mariniers daaronder begrepen — en, hij uitzondering, ook aan offn. van vreemde legers te vergunnen de lessen H. K. S. te volgen.” Eindverslag door commissiën, door den M. v. O. te benoemen. Ook werd wederom een I. M. O. in het leven geroepen, ten einde uitvoering van de wet te waarborgen volgens vaste, door het D. v. O. gewenschte regelen.

31 Oct. 1890 bepaalde de M. v. O., dat de nieuwe toestand aan de 2^e Afd. K. S. 1 Oct. 1891 zou intreden, en 17 Aug. 1891, hoe in dat overgangsjaar de nieuwe leerln., de eersten van den 3-jarigen cursus, nog 1 Oct. (later 1 Nov.) zouden aankomen. *De II. K. S. dugteekent derhalve feitelijk van 1 Oct. 1891.*

Met de geschetste regeling keerde men terug tot het stelsel K. S. 1875/8, doch verruimd, wat aantal en aard der vakken

¹⁾ Voelde hij het naderend gevaar reeds aankomen? Verg. blz. 394/6.

betrof, en uitgebreid met goed geregelde afdn. N. I. L. en Int. 1 Oct. 1891 kwam een tweede kapt. G. S. N. I. L. als leraar aan, 1 Sept. 1892 een kapt. int. van dat leger (reeds in 1884 gevraagd). Beide kapt. G. S. N. I. L. gaven tezamen 33 lesuren p. w.; de Indische specialisatie won thans weer terrein door verdere splitsing der voornaamste militaire vakken 2^e en 3^e jaar. Zoo werd o.a. het vak „strategie, toegepast op Indië” ingevoerd.

Uit de uitvoeringsbepalingen, enz. blijkt, dat Reglement en Voorchrift H. K. S. 1 Nov. 1891 in werking traden (lieft 78 blzn. R. M.!). *Officieel werd de H. K. S. derhalve 1 Nov. 1891 geopend.*

De cursus aan de R. L. B. S., nu in het 2^e j., werd gesteld op de meer doelmatige periodes 1 Mrt. tot 1 Juli en 1 Sept. tot 1 Nov. „Om in staat te zijn deze offn. dan het onderwijs in sommige vakken 2^e of 3^e jaar kr. studiën te doen bijwonen, mogen deze studie jaren niet vóór 1 Nov. aanvangen”. Aldus is de aanvang van de kr. cursussen verzet naar 1 Nov.!

De M. v. O. was bevoegd vergunning te verleen tot het bijwonen van het onderwijs in ten hoogste 4 vakken (de directeur had voorgesteld 2). Destijds waren toehoorders niet populair; ouderen werden door den directeur vrijwel geweerd, omdat de leerln. z.g. in hun bijzijn zich minder vrij uitspraken; voor jongeren zag men er een ontduiking van het toel. ex. in. Later zijn de opvattingen in dit opzicht zeer gewijzigd. Na den grooten oorlog was de toeloop gering en kon de H. K. S., bij het wijzigen van de mil. wetenschap, zich ook aldus ten aanzien van het off. korps nuttig maken; voor verlofgangers, die in N. I. nog niet konden invallen, was het een uitkomst. Soms zaten naast 6 leerln. 5 toehoorders, die actief aan de debatten en oefn. deelnamen. Nimmer werd eenig bezwaar ondervonden.

De toel. eischen werden weer verlicht: 1°. doordien voor kr. studiën kwam te vervallen driehoeksmeting, beschrijvende en analytische meetkunde, ook natuurkunde, alles in 1880 opnieuw ingevoerd (blz. 372). voor int.

studn. scheikunde 1); 2°. doordat de toelating niet uitsluitend gegrond zou zijn op de behaalde cijfers; de C^s^{ie}. werd bevoegd ook aspiranten tot toelating voor te dragen, die niet in alle vakken voldaan hadden, mits overtuigd, dat hun kennis, over het geheel genomen, voldoende was, enz. 2)

De lijst der vakken voor den I. C. toont, dat de 3-jarige cursus o.m. in staat gesteld had in te gaan op wat overste ELAND en ROOSEBOOM meermalen voorgestaan hadden: uitbreiding van het *krijgskundig* element in hun opleiding (blz. 381 en 387).

Bij K. B. 12 Sept. 1891 werd luit. kol. W. ROOSEBOOM van den G. S., juist afgetreden lid Tweede Kamer, ingaande 1 Oct. 1891 benoemd tot directeur 2^e Afd. K. S. (dus 1 Nov. d.a.v. H. K. S.). Gelet op zijn antecedenten aan Staf- en Krijgsschool en als steller van de hiervóór besproken Nota (3-jarige cursus) kon de keuze niet gelukkiger: de geestelijke vader kreeg thans gelegenheid de eerste schreden van zijn geesteskind te leiden en het in de door hem aangegeven richting verder te ontwikkelen.

Wat het aantal leerln betref, begon de H. K. S. onder gunstige voorteekenen: de kr. cursus was met 2 × (10 + 6) leerln. volledig bezet; de int. studiën telden 2 × 3 leerln.

Natuurlijk heeft, ondanks de ervaring 1875/8. de wederinvoering van een 3-jarige cursus zeer veel moeite gekost wegens tal van nieuwe vraagstukken, waarvan de regeling van het int. onderwijs te Enschedé (cursus 1896/7; blz. 400) het laatste was. Toen eenmaal alles in vaste vormen neergelegd was, had onze inrichting van hooger militair onderwijs al hare kinderziekten met de

¹⁾ Dit vak heeft afwisselend wel en niet tot de toel. eischen behoord. Destijds leerde de ervaring, dat men op de K. S. er weer van meet af mede beginnen moest wegens de toenmaals elementaire H. C. opleiding der kwartiermeesters (blz. 378 noot en 381). Thans een 3-j. opleiding aan de K. M. A. Sedert 1911 behoort het weer wèl tot de toel. eischen.

²⁾ Vooral in N. I. had men, door te formeel en crimineel te zijn, goede offn. op één onvoldoend cijfer afgewezen.

gevolgen van dien doorgemaakt. De gulden middenweg tusschen te veel en te weinig was hervonden; in volgende jaren konden louter *detail*verbeteringen aangebracht worden. Toen brak, na lang lijden, verblijden aan; een langdurig tijdperk van gestadige ontplooiing op de zeer doelmatig gebleken 3-jarige basis.

Intusschen was men in 1891 nog niet zóóver. Een eerste, zeer belangrijk vraagstuk was dat der huisvesting. Naar aanleiding van een verbeterden toeloop in 1888, waren belangrijke verbeteringen aangebracht. „Niettemin blijft het gebouw van binnen en van buiten even onsierlijk als t. v.” 13 Febr. 1890 schreef de directeur, hoe het „bepaald zeer gewenscht, zoo al niet noodzakelijk zal zijn om, bij invoering van den 3-jarigen cursus, over te gaan tot vergrooting van het bestaande of tot het maken van een nieuw gebouw” (1 Nov. 1893 drie studie jaren). Het plan voor een bijgebouw in den tuin, weldra uitgegroeid tot 2 verdiepingen, in totaal 7 à 8 lokalen, waaronder een scheikundig laboratorium en een leerzaal natuurkunde e.a., werd weldra opgegeven. Zeker heeft krachtig daartoe bijgedragen, wat de nieuwe directeur 2 Nov. 1891 omtrent het gebouw aan het Noordeinde schreef en wat waard is vastgelegd te worden, inzonderheid voor hen, die niet beter weten, of het behoort zoo, dat de H. K. S. gevestigd is in een zeer fraai, historisch gebouw, uit- en inwendig met veel cachet, en daarbij zeer wel verzorgd: „Het gebouw is een oude particuliere woning, met lokalen het meerendeel laag van verdieping en door hun ligging vlak naast hooge boomen zeer somber en kil. Op sombere dagen gebeurt het, dat men zelfs onmiddellijk bij de vensters slechts met moeite gewonen druk kan lezen”. Door te stoken kon men de kilheid wegnemen, doch dan ontstond in verschillende kleine lokalen, door de lage verdieping en het groot aantal leerln., een zeer benauwde atmosfeer.

„Beantwoordt het gebouw in geen enkel opzicht aan zijn bestemming, hoogste inrichting van militair onderwijs, het aanwezige meubilair kan slechts den ongunstigen indruk verhoogen.” Gelcidens van vreemde offn. hielden de K. S. liefst voor hen verborgen. „Sommige cocoskleeden zijn met

gaten en vlekken: een aantal gordijnen zijn met gaten: er zijn er, die opgerold vastgezet zijn om de gaten niet te voorschijn te doen komen. Er is een leerzaal, waar voor 4 ramen geen gordijnen, maar slechts neteldoek hangen: de houten tafels zouden noodzakelijk geverfd moeten worden, terwijl het aantal beschikbare stoelen, te gering is, zoodat een deel daarvan voortdurend van de eene naar de andere leerzaal moet worden gedragen''!!!

Het bleek dus geraden naar iets geheel nieuws om te zien. In verband met de voorgenomen opheffing van de Geschutgieterij bezichtigden de I. d. G. en de directeur de directeurswoning daarvan aan den Nieuwen Uitleg en 1 Dec. 1891 berichtte laatstgenoemde, hoe dat gebouw zeer goed met betrekkelijk geringe kosten tot H. K. S. ware in te richten. Reeds 15 Dec. 1891 gaf de M. v. O. zijn voornemen te kennen om daartoe over te gaan; het oude gebouw kon dan 1 Nov. 1893 worden verlaten. Toen de plannen uitgewerkt werden, bracht de directeur met meer klem den wensch tot een eigen laboratorium, leerzaal voor natuur- en scheikunde, physisch kabinet, enz. naar voren, „waarvoor de N. zijde van de gebouwen der Geschutgieterij, onmiddellijk grenzende aan het gedeelte, dat voor het overige onderwijs H. K. S. zou worden bestemd, zeer gunstig is gelegen.”¹⁾ Het was destijds bovendien waarschijnlijk, dat er door vertrek van Dr. PAREAU een *eigen* scheikunde-leeraar komen zou: gebruik maken van het Gynn. laboratorium (blz. 358) hield dan op. Toen het ontwerp begin 1893 gereed was, bleken de kosten f 33.500 (zonder laboratorium e.a. f 10.000 minder). M. v. O. SEYFFARDT achtte dit te hoog en gaf, *als tijdelijken maatregel*, order om tegen 1 Nov. 1893 (3 studie jaren) *enkele* localen van de directeurswoning op de meest eenvoudige wijze tot leerzalen in te richten. Bitter beklagde zich de directeur, die zijn inrichting nu, inclusief Delft en gynn. laboratorium, over *vier* gebouwen verdeeld zag! (2 winters).

¹⁾ Plaats, waar het laboratorium ten slotte in 1908 gekomen is.

Om aan genoemde kosten, inzonderheid voor een laboratorium, te ontkomen, deed de M. v. O. toen allerlei plannen onderzoeken:

a. Verplaatsing naar Breda, waar door oprichting der C. S. te Alkmaar en opheffing der 1° Afd. K. S. ruimte beschikbaar kwam in de gebouwen der K. M. A. De H. K. S. kon daar beschikken over de ruime Gouverneurswoning e.a. op het Kasteelplein. Binnen de 3 jaar, nadat de wet tot stand gekomen was, welke 's-Gravenhage *impliciet* als standplaats H. K. S. aanwees, werd overwogen haar naar Breda terug te plaatsen. ¹⁾ De Gouverneur K. M. A. had bedenkingen en raadde:

b. de oude, te Breda beschikbaar komende Reelthbank boven de poort, welke destijds de Catharinastraat met het Valkenberg verbond. Dit gebouw bleek in hooge mate verwaarloosd. De directeur vatte de zaak nu principieel aan en schreef, dat aan Breda geen enkel voordeel verbonden was dan betere oefengelegenheid, welke niet zwaar woog (meest theor. lessen). Overigens bezat 's-Gravenhage voor de inrichting, hare leeraren en leerln. tal van reeds in 1868/78 aangevoerde voordeelen. De M. v. O. telde de bezwaren tegen Breda niet zwaar en stelde verplaatsing per 1 Nov. 1894 in uitzicht. Een der hoofdbezwaren bleven de speciaal Indische lessen: tijdroovend te Delft; niet voldoende verzorgd te Breda. Professor SPANJAARD, directeur der Indische instelling te Delft, schreef, dat verplaatsing, voor wat het onderwijs in de Indische vakken betreft „met de eischen van dat onderwijs (aan offn., die in N. I. soms reeds jarenlang zelfstandige functies vervuld hadden) te eenenmale onvereinigbaar zou wezen. De wetgever toch heeft voorgeschreven, dat ook in deze vakken aan de offn. der genoemde onderwijsinrichting *hooger* onderwijs moet worden gegeven. Dit onderstelt het maken van zelfstandige studie door de betrokkenen.” Aan dien eisch kon te Breda in geen enkele opzicht (leerkrach-

¹⁾ Een bij uitstek goed ingelicht off. dier dagen deelde mij mede, hoe hierbij nevenoverwegingen van persoonlijken aard krachtig hun invloed hebben doen gelden (Verg. blz. 390, noot).

ten, bronnen en bibliotheken) worden voldaan. „Op wetenschappelijke gronden schijnt mij 's-Gravenhage als plaats van vestiging voor de H. K. S. dan ook aange-
wezen”;

c. overbrenging van het onderwijs in warenkennis en de daarmede verband houdende voorafgaande studie in natuur- en scheikunde (int. studiën) naar de R. L. B. S. te Wageningen;

d. „het verplaatsen van het gedeelte der H. K. S., be-
trekking hebbende op de studiën voor den int. dienst als eene afzonderlijke afd. dier inrichting naar Breda” (zie reeds blz. 378, a°. 1886) Deze plannen hadden het nadeel, dat het krijgskundig element in de vorming der a.s. intn., dat men versterken wilde (blz. 381 en 387) òf quantitatief (e) òf kwalitatief (d) weer zou dalen. Plan *d.* had op beperkte schaal dezelfde nadeelen als verplaatsing der *geheele* H. K. S. naar Breda, vooral voor de leerln. N.-I. L.; ook van plan *c.* kwam niets, daar de M. v. K. terecht zeer overwegende bezwaren had om pas uit Indië gekomen oifn. dadelijk 14 maanden geheel te onttrekken aan leiding, steun en toezicht van den directeur H. K. S. en hun eigenlijke leeraren. Dit kon nooit de bedoeling van de opleiding zijn. In Nov. 1893 was de gedachte aan een verplaatsing van de *geheele* H. K. S. naar Breda reeds prijsgegeven. Nadat men zich ervan verzekerd had, hoe voor-
eerst nog gebruik gemaakt kon worden van het gymn.-laboratorium, (verbouwingsplan *f* 10.000 lager), gaf de *volgende* M. v. O. Generaal SCHNEIDER 5 Jan. 1895 machtiging te doen aanbesteden: „Het inrichten van de voormalige directeurswoning der geschutgieterij tot gebouw voor de H. K. S.” Behalve inwendige verandering, werd tegen de achterzijde een bijgebouw geplaatst van 3 verdiepingen. Hiermede werd de vestiging dier inrichting te 's-Gravenhage voor vele jaren verzekerd. ¹⁾

¹⁾ In 1908 liet het M. v. W. het oog vallen op de voormalige Geschutgieterij. Er is toen eerst een plan geweest om voor de H. K. S. een gebouw te stichten aan het Bezuidenhout (waar later het M. v. A., H. en N. verzezen is), vervolgens om de H. K. S. in het oude kantongerecht (Binnenhof) onder te brengen!

Aanvangende cursus 1895/6 werd onze hoogste inrichting van militair onderwijs eindelijk harer waardig gehuisvest ¹⁾: in een historisch gebouw met fraaien, monumentalen gevel, enkele zeer fraaie vertrekken en karakteristieke hall, dat ook door zijn inwendige indeeling aan billijke eischen voldoet. De latere toevoeging van een scheikundig laboratorium e.a. (1908) werd een waardevolle uitbreiding, tevens vereenvoudiging voor het onderwijs. De verplaatsing van de H. K. S., 1 Nov. 1895, naar een deel der voormalige Kanongieterij, in 1655 door de Staten van Holland en West-Friesland gesticht ²⁾, vormde een zinrijk teeken des tijds! Gedurende 230 jaren waren hier voor die Staten, voor den Raad van State ³⁾ en voor de Admiraliteit van de Maas, later voor den Staat der Nederlanden, kanonnen gegoten; nu werd het zwaartepunt naar de levende strijdkrachten verplaatst. Voortaan zouden hier het denkend vermogen, de drijvende krachten, het organiseerend talent en de methodische, gestadige arbeid van de leiding onzer weermacht ontwikkeld worden: zulks niet te vergeefs (H. XI)! Zinrijke lotswisseling van dat oude gebouw in de 90er jaren, als ware zij een aanschouwelijke voorstelling van de evolutie, welke Neerland's onmacht zou herscheppen tot Neerlands' weerkraft, een evolutie, welke zich krachtig aan het voltrekken was, zich weldra door allerlei teekenen naar buiten baan breken en in *dad*en omzetten zou, als voornl. het reservekader (1893; J. VAN DAM VAN ISSELT), de persoonlijke dienstplicht (1898; ELAND): de verbreding en verdieping van den militairen dienstplicht (1901: legerwetten ELAND). Reeds Generaal

¹⁾ Op de H. K. S. een foto van het gebouw achter de poort in het Noordeinde, dat men gaarne zag verdwijnen en op welks plaats het Koninklijk Huisarchief verzezen is, genomen, toen met de afbraak begonnen was. Daarop de oud-leeraar 2e Afd. K. S., F. DE BAS, die de foto aanbood.

²⁾ Een volledige geschiedenis van gebouw en gieterij in Haagsch Jaarboekje 1895 door L. HANAU, Eerste-luit. der Art.

³⁾ Ten tijde van de Republiek vervulde de R. v. St. meerendeels de rol van Ministerie v.O.

KNOOP had in de 50er jaren gepredikt: „geen bastions, doch bataljons”. Zijn stem was, ondanks krachtigen steun van STIELTJES, DE ROO VAN ALDERWERELT, BOOMS e. a., later ook van SELJFFARDT, J. VAN DAM VAN ISSELT, e.a. 10-tallen jaren schijnbaar die gebleven van een roepende in de woestijn. Doch eindelijk braken de eerste zonnestralen door een oogenschijnlijk onverbreekbaar duister (blz. 373/4), resultaat van de ook in Nederland veldwinnende overtuiging, dat „een heldenzwaard beter is dan de sterkste vesting” ¹⁾ en dat diè veste de hechtste is, waarvan de muren mannen zijn.

Hun Edel Mogenden, de Heeren Staten van Holland en West-Friesland gaven wèl blijken van een zeer ver vooruitzienden blik, toen zij a^o 1665 in het zwartmarmeren medaillon boven de voordeur van den fraaijen voorgevel van hun kanongietery deden stellen, hoe zij „dit wapenhuis voor het maken van oorlogswerktuigen hebben doen bouwen om den vrede te verkrijgen en te bewaren”, nog heden ten dage de allervoornaamste taak, welke onze krijgsmacht en hare leiding ten deel valt.

Vermeldenswaardige wijzigingen in het onderwijs en voorvallen tot de mobilisatie 1914 zijn:

1°. 16 Jan. 1893 besliste de M. v. O. op voorstellen van den I. M. O. ter uitvoering van art. 3 laatste lid der wet 1890 (hoogere vorming van den off. op andere wijze dan aan de H. K. S.) Van een Hoogere Appl. S. onder den directeur der Art. Inn. te Delft in het vrijkomend gebouw van den Art. cursus. wilde de Minister, als strijdig met de wet en om der kosten wil niet weten. Aansluiting moest worden gezocht bij bestaande onderwijsinrichtingen. Onder kolonel BOREL, Gouverneur K. M. A. en a.s. I. M. O. werd een Cstie. benoemd, waarin de directeur H. K. S. zitting had. Twee onderdeelen trokken voornl. de aandacht: *a.* hoogere techn. vorming; *b.* een cursus in rechtsweten-

¹⁾ Woorden, welke mijn Vader deed plaatsen op het 1907 door hem aan de K. M. A. aangeboden gedenkbord, vermeldende de namen van gesneuvelde oud-cadetten.

schappen. Die C^{ste}. heeft geen enkel practisch resultaat bereikt.

ad a. In 1910 kwam een 3-jarige techn. opleiding tot stand voor *art. offn.*, waarbij het zwaartepunt gelegd was op studiën aan de T. H. 1); dit laatste werd eenige jaren later verlegd naar de Art. Inrn. In 1922, zegge 47 jaar, nadat de eerste regeling ter zake getroffen was (blz. 341), kwam definitief een 3-jarige techn. cursus voor jaarl. 3 luits. van alle Wapens in nauwe aansluiting tot de T. H. tot stand 2). Prof. G. DE JOSSELIN DE JONG, hoofd van onderwijs wiskunde K. M. A. (oud-art. off.) werd belast met de leiding en een deel der lessen. Ofschoon vóór cursus 1923/4 van gene zijde voeling gezocht en dezerzijds alle medewerking toegezegd werd, is het eenige resultaat, dat vanaf cursus 1924/5 de leeraar art. H. K. S. te Delft om het andere jaar een aantal *afzonderlijke* voordrachten voor den techn. cursus geeft.

ad b. Bij K. B. 10 Mei 1905 werd aan de H. K. S. een rechtskundige cursus in het leven geroepen (M. v. O. BERGANSIUS). Bij K. B. 1 Juli 1905 werd de directeur H. K. S. benoemd tot directeur van dien cursus en werden daarbij 4 burgerleeraren benoemd, doch verder kwam men niet. Na aftreden van genoemden Minister werd de uitvoering van het K. B. reeds door een van 23 Sept. d.a.v. opgeschort (M. v. O. STAAL) en het K. B. bij dat van 19 Aug. 1907 volledig ingetrokken. Een 2-jarige rechtsgeleerde opleiding te Amsterdam werd bij K. B. 20 Mei 1921 ingesteld. 3) Beide onderdeelen zijn derhalve thans behoorlijk verzorgd naar de behoeften van onze krijgsmacht, *zij het volkomen buiten de H. K. S. om.*

2°. Bij K. B. 31 Maart 1894 werd luit. kol. W. ROOSEBOOM bevorderd tot kolonel, toegevoegd C. G. S., en vervangen door majoor M. H. J. PLANTENGA van den G. S. (blz. 338), Chef van den Staf der 3de Div. Inf.

1) Verslag Staats-Cie. 1910, Bijlage Z.

2) L. O. 1922, No. 330. Voor offn. N. I. L. was deze cursus reeds geregeld bij K. B. 21 Sept. 1920, No. 63.

3) L. O. 1921, No. 391.

(luit. kol. K. B. 24 Juli 1894). Deze en de 2 volgende directeurswisselingen vonden plaats voornl. uit zuinigheidsoverwegingen en omdat men de betrekking destijds blijkbaar nog niet die voor een kolonel achtte. De Tabel H. K. S. van 1891 gaf een „hoofdoff.“ aan, zoodat de directeur den rang kon bekleeden (Zie verder blz. 404).

3°. Een verzoek van een leerl. int. studn. N. I. L. om zijn det. bij het Centr. mag. v. mil. kl., enz. te Amsterdam te verlengen met 3 maanden ten einde meer geoefendheid te verkrijgen in het keuren van grondstoffen, ¹⁾ vormde voor den M. v. O. 29 Aug. 1894 aanleiding te bepalen, dat de I. M. O. en de H. I. voorstellen zouden doen, hoe het met die detach. beoogde doel zoo goed mogelijk ware te bereiken, „n.l. geen keurmeesters te vormen, maar de ofm. I. C. eenige practische geschiktheid te doen verkrijgen in het keuren van grondstoffen en van artikelen van mil. kleeding en uitrusting.“ Een C^{ste}. van den H. I., de directeur en majoor-int. THOMÉSE; ²⁾ nam direct verband op met de toenmalige Nederl. School van Nijverheid en Handel te Enschedé. Toen de M. v. K. deed kennen, hoe hij overwegende bedenkingen had om de reeds bijna 4 jaren, welke de int. leerln. aan den dienst in N. I. ontrokken waren, nog te verlengen, werd de oplossing: een cursus *binnen* den duur der H. K. S. Na veel overleg om de vereischte 3 maanden te vinden, bleek de doelmatigste regeling: technologisch onderwijs van 1 April tot 1 Juli 3° studiejaar voor *alle* int. leerln. te Enschedé (spinnerij, weverij, ververij, bleekerij en apprêtuur), geregeld gegeven vanaf 1897. *Hiermede was ook het intendance-onderwijs volledig uitgebouwd.*

4°. Bij K. B. 2 Mei 1897 werd luit. kol. PLANTENGA bevorderd tot kol. G. S. toegevoegd aan den C. G. S. Te

¹⁾ Sedert 1882 werden enkele uitgezochte ex. leerln. h. t. L. daar 6 maanden gedet. als onderdeel detach. onder den H. I.; thans gaan allen er voor 1 maand heen. Bovendien sedert 1894 (3-jarige regeling) alle leerln. int. 3e jaar voor 6 weken.

²⁾ H. I. van 16 Nov. 1900 tot 1 Febr. 1909. Van hem de bekende uitspraak, dat men een leger niet kan voeden met papier:

zijner vervanging werd bij K. B. 15 Mei 1897 luit. kol. H. P. STAAL van den G. S., Chef van den Staf St. v. A., benoemd tot directeur H. K. S.

5°. Na een ruim 20-jarig leeraarschap kreeg Dr. PAREAU (blz. 358 en 381) ingaande 1 Nov. 1898, eervol ontslag als leeraar H. K. S. Daar zijn opvolger, Dr. STORTENBEKER, geen leeraar was, trokken B. en W. ingaande cursus 1899/1900 de vergunning in om van het laboratorium aldaar gebruik te maken. Natuurlijk bepleitte de directeur andermaal (blz. 382) met kracht het groote nut van een eigen laboratorium e.a., zoowel in het onderwijsbelang H. K. S. als in het fin. belang voor het Rijk; de kosten (f 20.000) bleken echter aanzienlijk hooger dan in 1893. Een post daarvoor op de oorlogsbegrooting 1899 werd bij amendement-SERET verworpen; daardoor stond het experimenteel gedeelte van het scheikundig onderwijs sedert 1 Sept. 1899 stil. Nadat tal van plannen ondoelmatig of onuitvoerbaar gebleken waren (zelfs gymn. of H. B. S. Gouda of Utrecht!), gaf de M. v. O. 10 Maart 1900 machtiging tot huur van een benedenhuis in de Atjehstr., dat hoogst elementair als laboratorium werd ingericht; de omgeving klaagde herhaaldelijk over hinderlijke kwade dampen!

Toen einde 1902 de opheffing van de Geschutgieterij zelve tegen 1 Mei 1904 zeker werd, vroeg de directeur jaarl., doch tevergeefs, om meer ruimte, noodig voor laboratorium, afzonderlijke boekerij, ruimere rijwielbergplaats, enz. Alleen werden Dec. 1904 en 1907 vrijkomende vertrekken in het hoofdgebouw (N. helft) verkregen. 1906 Kwam de directeur weer terug op een eigen laboratorium. 2 Mei 1907 schreef de M. v. O., dat hij en de M. v. K. tot de (reeds sedert 1891) gevraagde uitbreiding, besloten hadden, en 30 April 1908 vond de eindoplevering plaats van het laboratorium, kleine leerzaal, kamer scheikunde-leeraar, enz. Hiermede was in alle behoeften aan localiteit behoorlijk voorzien, totdat omstreeks 1920, voornl. door de oprichting H. Marine K. S., andermaal gebrek aan ruimte ontstond. Het is toen de verdienste geweest voornl. van den tegenwoordigen kap. adjt. Jhr. H. LAMAN TRIP, dat door wèl overwogen, metho-

disch doorgezette plannen al uit het gebouw gehaald is, wat daaruit te halen valt.

6°. Daar te Wageningen geen volledig onderwijs kon gegeven worden in „vee- en vleeschkeuring”, heeft daarin van af 1900 te Amsterdam, tijdens de detach. leerh. 3e jaar int. studn. aldaar, een cursus plaats gevonden aan het abattoir, eerst onder leiding van den directeur daarvan, gep. maj. der art. W. HOOGENBOOM. Die cursus is vanaf 1912 te 's-Gravenhage gegeven (4 weken), nadat aldaar een modern, aan alle eischen voldoende slaachthuis geopend was. Daar de korte zomer 3^e jaar mede hierdoor overluden werd, is deze det. sedert 1922 overgebracht naar den 2^{en} zomer, waar zij door de veel langer geworden vacantie der Landb. H. S. doelmatig tusschengelascht kon worden (te Arnhem).

7°. Najaar 1899 deed de I. d. I. den M. v. O. het voorstel om jaarlijks \pm 10 oudere kapts. gedurende 3 wintermaanden te detn. bij een te stichten of bestaande inrichting van militair onderwijs om zich daar door oefening en onderwijs, vooral in applic. richting, meer te bekwamen op taet. gebied. De directeur H. K. S. wees er op, dat de rang der leeraren niet hoog genoeg was om als leider op te treden, en dat er 's winters geen lokaliteit vrij was. Daarop zijn de cursussen voor oudere kapts. en ritmrs. ontstaan, jaarlijks bij 2 Divn. gegeven. Toen na de mobilisatie deze cursussen weer moesten beginnen, moed en animo om in het leger opnieuw aan den arbeid te gaan nog niet zeer groot waren, is andermaal een poging gedaan om dien cursus onder te brengen bij de H. K. S. Sehr. dezer heeft daartegen toen krachtig front gemaakt: door ontplooiing van het onderwijs en de vele oefeningen, doordien de meeste vakken opnieuw opgebouwd moesten worden en de leeraren vooral in die jaren reeds allerlei belangrijk nevenwerk te verrichten hadden ten bate van onze weermacht, waren zij overbelast (blz. 425). Bovendien loopt het karakter van het onderwijs H. K. S., dat een universeel, vooruitziend, ten deele filosofisch karakter dragen moet, te zeer uiteen met wat op bedoelde cursussen gegeven worden moet: reële, positieve kennis van reglementen en voorschriften met toe-

passing op concrete gevallen voor den majoor-rang ¹⁾. Het is te ontraden, door één stel offn. tweeërlei soort onderwijs met zeer uiteenlopend karakter te doen geven (blz. 329). Men is dan ook ten aanzien van die cursussen, zeer terecht, teruggekeerd in de oude lijn van vóór 1914.

8°. Beginnende cursus 1899/1900 trad een majoor-kwartmr. D. v. O. op al leeraar in „legeradministratie” voor de int. studiën, zulks als gevolg van de 3 Oct. 1898 door den M. v. O. gestelde vraag, welke maatregelen getroffen konden worden om de toekomstige intn. voldoende kennis te doen verkrijgen „van de wettelijke bepalingen betrekkelijk de comptabiliteit van de rijksuitgaven, van de daarmede verband houdende voorschriften voor de legeradministratie”, enz. Deze maatregel vond zijn diepere oorzaak in de 1 Mei 1895 ingevoerde volledige scheiding tussehen int. en mil. adm.; daardoor bezaten de intn. niet langer voldoende gelegenheid om de opgedane adm. kennis door de praktijk te onderhouden. Vanaf cursus 1903/4 werd het vak gesplitst, en voornl. als nieuw vak „comptabiliteit” gegeven door Mr. J. B. KAN, destijds Referendaris bij het D. v. Fin. Dit was een gevolg van de instelling, 1 Mei 1903, van een gelijknamige IXe Afd. aan het D. v. O., welke weer ontstaan was door de beruchte 14-ton quaestie aan Oorlog. ²⁾ Hieraan dankt de H. K. S. het voorrecht, dat het den tegenwoordigen M. v. Binn. Z. en L. gedurende 22 jaar onder zijn leeraren heeft mogen rekenen;

9°. Bij K. B. 22 en 27 Dec. 1899 werden kapt. Jhr. J. H. RAM en luit. L. W. J. THOMSON (3^e j. h. t. l.) en luits. C. J. ASSELBERGS en M. J. NIX (2^e jaar N. I. L.) aangewezen om zich naar Zuid Afrika te begeven om daar,

¹⁾ Zie majoor VAN ERMEL SCHERER daaromtrent in Krijgswetenschap, Jaarg. 1924/5, blz. 66/8.

²⁾ 1894 wetsvoorstel tot regularisatie van gedane uitgaven voor kleeding en uitrusting in verband met legeruitbreiding (14 ton). 1899 Staatscommissie! Verslag 1902, „waarbij geen zweem van oneerlijkheid in het beheer van 's Lands gelden is gebleken, slechts onjuiste begrippen omtrent de eischen van comptabel beheer.”

geaereditieerd bij de Presidenten der beide Boerenrepublieken, als militair attaché de krijgsverrichtingen te volgen. Luit. Nix, 31 Maart 1900 ernstig gewond, overleed 10/11 April d.a.v. te Bloemfontein ¹⁾). De andere 3 keerden vóór cursus 1900/1 aan de H. K. S. terug. De door hen uitgebrachte rapporten en op grond van hun ervaringen gepropageerde denkbeelden nopens tactiek, legervorming en -discipline hebben, ook buiten militaire kringen, groote beroering verwekt. ²⁾

10°. Bij K. B. 9 Februari 1900 werd onder de toel. eischen voor leerln. N. I. L. opgenomen eenige kennis van Maleisch. Daardoor kon het onderwijs in dit vak op de H. K. S. beperkt worden en werd het facultatieve Javaansch verplichtend voor kr. studiën. Na de mob. ging men, wegens voortdurende uitbreiding van andere vakken, de omgekeerde richting uit: vanaf cursus 1922/3 is Javaansch weer faault., terwijl in 1923 aan de toel. eischen voor offn N. I. L. werd toegevoegd „met gemak spreken van beschaafd Maleisch”, met bedoeling op den duur dit vak en Javaansch uit het onderwijsprogramma te doen vervallen.

11°. Door de opheffing van de Indische Instelling te Delft gaven de 4 hoogleeraren, die leeraar H. K. S. bleven, hun onderwijs vanaf cursus 1900/1 aan de inrichting zelve (tijdsbesparing en vereenvoudiging tableau).

12°. Bij K. B. 9 Nov. 1900 werd luit. kol. STAAL bevorderd tot kolonel C. 1 R. I.; tot zijn opvolger werd benoemd majoor-ing. W. COOL van het Korps Genietr., gelijktijdig overgeplaatst bij den G. S. Luit. Kol. bij K. B. 29 Juli 1901, werd hij bij K. B. 4 Mrt. 1905 ingaande 16 d.a.v. bevorderd tot kolonel G. S. en, als eerste in dien rang. gehandhaafd, echter zonder kolonelstractement! Eerst bij K.B. 23 Oct. 1905 (Generaal BERGANSIUS als M. v. O. door Generaal STAAL vervangen) werd hij in het genot daarvan gesteld.

¹⁾ Zijn portret op de H. K. S.

²⁾ Zie Krijgswetenschap, Mil. Spectator en vooral de Militaire Gids. Een analoog verzoek van 3 leerln. bij den aanvang van den Russisch-Japanschen oorlog is afgewezen.

13°. Aanvangende cursus 1901/2 beperkte overste COOL het theor. onderwijs in landsverdediging voor het oudste jaar en deden strategische oefeningen op de kaart onder leiding van den directeur, bijgestaan door alle stafkpts., enz., hun intrede op het programma. 1) Vanaf 1903/4 namen ook de int.leerln. daaraan deel. 1919/20 werden zij ingevoerd voor de leerln. N.-I. L. onder de mil. leeraren N.-I. L. en een marineleeraar. Dit vormde een beteekenende aanvulling van het onderwijs, bijdragende tot verruiming van den blik van alle a.s. hogere aanvoerders en stafoffn., die nu leerden de beginselen der landsverdediging toe te passen op een of meer conerete gevallen. Als bekroning van het onderwijs zijn die oefn. onmisbaar. Thans nemen ook de leerln. H. Marine K. S. daaraan deel. Zomer 1913 is door overste VAN DER HOOG aan dit onderwijs nog uitbreiding gegeven, door voor de leerln. h. t. l. in de zomeroefn. 3e jaar op te nemen een strat. oefening *op het terrein* à 6 dagen (werken in meerdere groepen).

14°. Vanaf 1903 krijgen de leerln. 3e jaar krijgsk. studiën een korte detach. bij de N. S. S. ('s-Gravenhage en Harskamp), ten einde daar het nieuwste nopens schietopleiding en autom. vuurwapenen te zien en te vernemen.

15°. 6 Mrt. 1906 deed M. v. O. STAAL (oud-directeur), overeenkomstig het in de Tweede Kamer door hem toegezegde zijn voornemen kennen, „dusdanige voorzieningen te treffen, dat niemand om financieele redenen de studiën H. K. S. zal behoeven achterwege te laten.” De in 1905 plotseling zeer verminderde toeloop van hen, die van buiten 's Hage kwamen, werd in verband gebracht met de toen vervallen „residentietoelage”. Bij K. B. 25 Juni 1907 werden den leerln. 2 jaarl. vergoedingen toegekend: a. f 100 voor aanschaffen van boeken (bestond sedert

1) Winter 1877/8 waren des avonds te Breda vrijw. strat. oefn. op de kaart gehouden door offn. van het garnizoen, waaraan de lecraren K. S. en enkele leerln. deelnamen. In de winters 1885/7 werd onder leiding van den directeur een vrijw. „strat. krijgspel-oefening” gehouden, waar bij de verkenningsreizen verkregen uitkomsten werden getoetst. De strat. oefn. op de kaart onder den C. G. S. zijn 30 Sept. 1891 ingevoerd door M. v. O. SELJFFARDT.

1884); *b. f* 200 als tegemoetkoming in onkosten van verhuizingen, detachm. enz. Terzelfdertijd werden de destijds niet onaanzienlijke, ook ten laste van de Indische begrooting komende, toelagen van directeurs leeraren herzien. April 1911 is volkomen met toelagen voor leeraren gebroken: de leerln. genieten ze nog steeds (thans *f* 300 + *f* 150 voor boeken).

16°. Bij K. B. 26 Sept. 1907 werd kolonel COOL ingaande 1 Oct. 1907 benoemd tot I. M. O. en in verband daarmee overgeplaatst bij den Grooten Staf. Bij K. B. 11 Oct. 1907 werd luit. kol. H. L. VAN OORDT van den G. S., werkzaam op het hoofdbureau, directeur H. K. S. (kolonel 1 Nov. 1909).

17°. Krachtens voorstel van den directeur om aan het onderwijs in statistiek de zoo noodige stabiliteit te verieenen (dus niet langer van een der wisselende stafkapt.) werd 14 Oct. 1908 Mr. H. W. METHORST, directeur van het Centraal Bureau der Statistiek, benoemd om 1 Nov. d.a.v. „op te treden als leeraar in de statistiek als onderdeel van de Mil. Aardr. en Statistiek bij de H.K.S.”

18°. Einde cursus 1907/8 stelde majoor der genie TÜCKERMANN (N. I. L.) bij zijn aftreden als leeraar op verzoek van den directeur een Nota op nopens uitbreiding van het personeel leeraren met een 3^{en} stafkapt. van dat Leger. Reeds in 1905 had kapt. T. als zijn meening doen kennen, dat het onderwijs aan de ofn. N. I. L. in meerdere mate in handen moest komen van leeraren van dat leger. „*teneinde het onderwijs meer te doen aanpassen aan de behoeften van den Indischen dienst en de bijzondere werkingen, welke later aan de betrokken leerln. zouden te beurt vallen.*” 1) Het onderwijs voor die leerln. moest omvatten „het uitgebreide gebied der Eur. mil. wetenschap, door toepassing op Indische toestanden voor het Indische leger geschikt gemaakt”. 1) Consequente doorvoering maakte een *derden* stafkapt. N. I. L. noodzakelijk; de beschikbare 2 waren voornl. door het groot aantal *vakken* reeds te zwaar

1) De latere Staatseie. mil. onderwijs van 1910 ging geheel conform. De voormalige directeur COOL had daarop herhaaldelijk aangedrongen (blz. 387/8).

belast. „Langzamerhand stijgt het wetenschappelijk peil der leerln., worden de wetensch. militaire eischen, die aan het meest intellectueele deel van het Indische leger gesteld worden, hooger, en moet ook het onderwijs aan deze inrichting hiermede gelijken tred houden”. Hier doelde Schr. op den geleidelijk doorwerkenden invloed van de H. K. S. op het N. I. L., n.l. dat mede door gewijzigde omstandigheden meer aandacht geschonken werd aan den B. V., terwijl men zich t.v. bijna uitsluitend had beziggehouden met bestrijding van den inlandsehen vijand. In 1911 verklaarde de directeur, *hoe met 2 stafkpts. N. I. L. het onderwijs niet zoodanig kon geregeld worden als voor de hoogere vorming van de leerln. N. I. L. het meest gewenscht was.*

Eerst cursus 1913/4 is het voorstel tot uitvoering geraakt; toen kwam tusschen de 3 stafkpts. N. I. L. een overeenkomstige, logische taakverdeeling tot stand als reeds jaren voor Ned. bestond en het onderwijs aan de leerln. N. I. L. op minstens even hoog peil als dat voor h. t. l. Van de militaire hoofdvakken worden sedert 1913 alleen nog strategie, art. en versterkingskunst (dit laatste ten deele gesplitst) aan allen vereenigd door leeraren Ned. L. onderwezen. *De evolutie van het onderwijs aan de Ind. faculteit H. K. S.: speciale Indische bovenbouw op een gemeenschappelijken onderbouw, was voltrokken (blz. 337, 343, 359, 374/5, 377 en 390).*

19°. In het V. V. oorlogsbepr. 1909 werd gevraagd of niet op minder kostbare wijze ware tegemoet te komen aan de behoeften, waarin de H. K. S. „bedoelde te voorzien”, n.l. door uithreiding van het Universitair onderwijs tot ruimeren kring onder gelijktijdige opheffing H. K. S. Dat zou het nevenvoordeel met zich brengen, dat de belangstelling van burgers in mil. vakken en omgekeerd zou worden verhoogd. De M. v. O. antwoordde, dat een dergelijke regeling in geen enkel land bestond. Eenhoofdige *militaire* leiding was een besliste eisch. De H. K. S. was zeker voor de Int., meerendeels ook voor kr. studiën, een vakschool. Dat er onderwijs gegeven werd in enkele universitaire vakken ontnam aan de H. K. S. haar techn. karakter niet; „alle niet mil.

vakken, die er worden onderwezen, kunnen niet anders zijn dan hulpwetenschappen voor de kr. en de int. studiën.”

20°. Einde wintercursus 1908/9 stelde kol. VAN OORDT voor om de regeling inzake toelating tot de H. K. S. te wijzigen. Zijn klacht omtrent den toeloop is er een van alle tijden geweest, zooals b.v. in 1897 overste PLANTENGA rapporteerde. Men kon op het toel.ex. een zeer voldoende figuur maken en voor het overige intellectueel niet of weinig boven het middelmatige staan. Tijdens zijn leeraarschap (1883/8) waren wel leerln. toegelaten, die slechts zeer matig aan de verwachtingen beantwoordden. (Zie ook blz. 378 voor 1886 en, meer algemeen, blz. 441/2).

De directeur wenschte op de H. K. S. jaarlijks de „upper ten” te zien te krijgen en daartoe een middenweg te bewandelen tussehen het bestaande stelsel van absolute vrijheid, soms leidende tot nevenoverwegingen bij het gaan naar de Inrichting, nog meer tot de komst van hen, die men, gelet op hun intellectuele gaven, niet in de eerste plaats gaarne zag komen, en dat van absoluten dwang (commandeeren), niet bevorderlijk aan een vruchtdragende studie. Vandaar de aanbevolen middenweg: jaarlijks aanwijzen door den M. v. O., *zonder examen*, op voordrachten van de Inspecteurs, enz. uit „de besten van de goeden”, die bij voorkeur genegen moesten zijn: aanwijzing moest als een „grootte onderscheiding” gelden. In 1906 had de I. M. O. dezen gang van zaken als regel voorgesteld, indien bij het toel. ex. plaatsen onvervuld bleven. 1) Het aanbevolen stelsel, feitelijk toch op vrijen wil gegrond, viel of stond natuurlijk met het gaan naar de H. K. S. aantrekkelijker te maken; vandaar nevenvoorstellen: *a.* waarborgen, dat men de vruchten van zijn bijzondere inspanning trekken zou; *b.* de detachn. buiten 's-Gravenhage tot een minimum te beperken, door de eerste detach. bij voorkeur in het garnizoen van den off., en anders te 's-Gravenhage te geven vóór den eersten wintercursus 2)

1) Zie ook blz. 429/30.

2) Algemeen is toen (en ook later door de Cie. hervorming H. K. S.) het grootte bezwaar over het hoofd gezien van detach. van niet bereden-offn. (meerendeel der leerln.) bij een bereden Wapen zonder doelmatig voorafgaand rijkunstig onder-

en de 2e als regel te 's-Gravenhage; *c.* detach. onder de bevelen C. G. S. en H. I. te doen aansluiten bij die aan de H. K. S. (kwam destijds als regel 2 à 4 jaren daarna; voor velen twee extra verhuizingen); *d.* een uitkeering in eens van *f* 4 à 600 voor hen, die voor de detach. sub *c.* in aanmerking kwamen.

I. M. O. COOL, vreesde van de veranderde wijze van toelaten „nepotisme”, al werd toegegeven, dat het bestaande stelsel „geen ideale uitkomsten” schonk. De Generaal had steeds, ook als directeur, „directe voordeelen voor de zware inspanning” bepleit (o.m. eenig financ. voordeel en een onderscheidingsteeken). Daar hij vlak daarna M. v. O. werd, is het duidelijk, dat van „aanwijzing” van leerln. niets is gekomen.

21^e. 1910 is voorgesteld om de voormalige portierswoning der Geschutgieterij e.a. (N.W. der Kanonstr., hoek Jan Evertstr.) in te richten tot paardenstal voor de leeraren en rijkspaarden voor de rijlessen. Daaraan annex zou dan een manege komen (efm. onze K.M.A. en de H.K.S. te Brussel). Het terrein bleek te klein, zoodat ook een gedeelte van de voormalige gieterij in het plan betrokken werd. Minister COLIJN, die in de eerste plaats ons leger een doelmatige organisatie en materieel-uitrusting schenken wilde, daarom elders zuinig moest zijn, deed 1 Aug. 1911 kennen, voorshands niet tot uitvoering te kunnen overgaan.

21^e. Bij K. B. 19 Oct. 1912 werd kolonel VAN OORDT ingaande 1 Nov. 1912 benoemd tot Generaal-Majoor, C. der Stelling Holl. Diep en Volkerak, tevens Bevelhebber IIIe Mil. Afd. en als directeur vervangen door majoor M. C. VAN DER HOOG van den G. S., Chef van den Staf 3e Div. (luit. kol. 1 Apr. 1913).

wijs. Bepaalde bezwaren in dit opzicht (met ongelukken) zijn ondervonden en in 1879, toen de leerln. door de schorsing slechts 3 mnd. rijlessen gehad hadden en in de eerste jaren na 1891, toen de leerln. weer na één wintercursus bij bereden Wapens gedet. werden (destijds nog geen methode om snel resultaten te bereiken).

VIII. Het mobilisatietijdperk. Schorsing van de H. K. S.
(tot 1 Sept. 1919).

Verkorte cursussen (29 Jan. 1917 tot 1 Mrt. 1919).

De tijdelijke leergang te Bandoeng (1 Mrt. 1918/9).

Na voorafgaande strat. voorzorgen volgde in Nederland 30 Juli 1914 de „voorloopige waarschuwing” en 31 d.a.v. het oproepingstelegram voor alle dienstplichtigen (mob. besluit); datum van opkomst 1 Aug. 1914. 31 Juli volgden alle leeraren en leerln. hun mob.bestemmingen. De directeur, kort t.v. bij mob. bestemd voor etappeninspecteur, voorloopig te Rotterdam, begaf zich 1 Aug. daarheen, vergezeld van den kapt. int. leeraar en 3 leerln., waar van een als Chef van den Staf. De Inrichting werd geschorst ingevolge het daaromtrent voor mobilisatie bepaalde.

Het gebouw H.K.S. werd dadelijk in beslag genomen voor Stafkwartier 1^e Divisie.

De nieuwe int. leerln. N.I.L., wier cursus 1 Sept. begon, waren reeds op weg naar Ned.; de leerln. kr. studiën konden nog in N.I. vastgehouden worden (sommigen reeds gecombineerd).

Niemand heeft aanvankelijk den langen duur van den wereldoorlog voorzien. Zoo valt een plan van den I.M.O. d.d. 8 Oct. 1914 te verklaren, om, indien het leger niet op 15 Dec. 1914 gedemob. mocht zijn, cursus 1914/5 te doen vervallen en generatie 1914 op 1 Nov. 1915 toe te laten. De directeur gaf, terwille van de leerln., de voorkeur aan heropening op 1 Febr. 1915 (verkorte cursus)! De M. v. O. ging mee met den I. M. O.

De ernstige ziekte van den burgerbibliotheecaris, welke Mei 1915 onherstelbaar bleek, had voor de H.K.S. een belangrijk gevolg. Hij was t. v. onderoff. schrijver H.K.S. geweest, doch had gedurende 20 jaar mede *meereendeels* den dienst als adjudant verricht. Nog in Nov. 1901 was hij de eenige hulpkracht H. K. S., zoodat de directeur zich „teveel aan de schrijftafel gebonden, teveel administrateur” noemde en bij langdurige ongesteldheid van den schrijver voor alles

alleen stond, ofschoon de inrichting destijds reeds 70 leera-
ren en leerln. telde! Voet voor voet was daarna eenig
hulppersoneel veroverd, doch reeds einde 1905 wees kolonel
COOL op de wenschelijkheid den directeur een officier als
adjutant toe te voegen. Dit kwam hem, mede gelet op zijn
hoofdtak en zijn vele beslommeringen van vertrouwelijken
aard, meer toe dan eenigen anderen hoofdoft. Het verlangen
is nadien geregeld aan de orde gebleven. Eindelijk stond de
M. v. O. — na 2 voorstellen in 1915 — 10 Juni 1915 een
bij de H. K. S. te *detachn.* off. als luit-adjt. in plaats van
den burger-bibliotheecaris toe.

Toen steeds duidelijker werd, dat de oorlog van langen
duur zou zijn (voorjaar 1915), trad de gedachte aan her-
opening H. K. S. op den achtergrond; het nijpend gebrek
aan oudere beroepsoffn., mede voor de talrijke Staven,
droeg daartoe bij. Aanvang 1915 werd vastgesteld, dat
er dat jaar ook h. t. l. geen toel.ex. afgenomen zou wor-
den. In N. I. daarentegen werd bedoelde gedachte, al ware
het slechts aan een *gedeeltelijke* heropening, levendig
gehouden door den wensch van velen, om, terwijl niemand
verlof naar Europa kreeg, toch naar Nederland te kunnen
gaan. Dit psychologisch begrijpelijk verschijnsel verklaart
ook de toenmalige bijzondere animo in N. I. voor het
toel. ex. Apr. 1915 stelde de M. v. K., naar aanleiding van
een uit N. I. ontvangen schrijven voor, om het aantal
plaatsen voor kr. studiën 1916 „van het gebruikelijke
aantal van 10” te verhoogen tot 16¹⁾. Men verwachtte

¹⁾ Het woord „gebruikelijk” was misplaatst. Voor kr. stu-
diën N. I. L. waren er steeds 6 plaatsen geweest (blz. 360);
in 1896 (wegens het onvervuld blijven van 2 int. plaatsen) 8,
in 1910 zelfs 9. In 1912 wilde de Indische Regeering bedoeld
aantal wel uithreiden tot 10; dan zou een derde stafkapt. N. I. L.-
leeraar gegeven kunnen worden. Een normale generatie à 10
is er voor genoemde klasse nimmer geweest. Omtrent de rege-
ling van het aantal plaatsen h. t. L. 1875 (verg. blz. 341) is
noch aan D. v. O. noch in de R. M. iets te vinden. M. v. O. DE
ROO v. A. maakte er 1878, in verband met zijn bijzondere plan-
nen, 20 plaatsen van (blz. 351; nimmer vervuld). Vanaf 1879
werd dat voor kr. studiën h. t. l. steeds 10 (6 + 1 + 2 + 1)
en 3 à 4 voor int. studiën. Aantal en verdeeling hebben sedert
vrijwel als een „ijzeren loonwet” gegolden; af en toe werden, bij

38 adspiranten en er waren termen om de onderbreking in de aanvulling G. S. en Int. in te halen. Daar in N. I. inmiddels enkele adspiranten reeds kapt. waren en de bevordering h. t. l. veel sneller ging dan normaal, besloten de Ms. v. O. en K. om in 1916 ook kapt. tot het ex. toe te laten. Na de mob. is dat voor N. I. aldus gebleven (max. 2 jaren kapt.), voor h. t. l. geleidelijk en op eenvoudige wijze weer in normale banen gebracht (1923: nagenoeg volkomen stilstand in de bevordering).

Gelet op de noodzaak van evenvermelde aanvulling stelde de M. v. K. Mrt. 1916 den M. v. O. voor om najaar 1916 een cursus H. K. S. te openen, alleen voor offn. N. I. L. Deze drang uit N. I. sproot mede daaruit voort, dat de G. G., in strijd met de *nadere* bedoeling h. t. l., *ten deele* gebruik gemaakt had van een verleende vergunning om in 1916 in N. I. nog een toel. ex. te doen houden. Daar wachtten nu, alleen reeds voor kr. studiën. 16 geslaagden! De O. L. Z. had, zelfs tegen gedeeltelijke heropening, de meest mogelijke bedenkingen: door het tijdelijk uitvallen van leeraren en leerln. ernstige nadeelen voor het gaande houden van den dienst, ook voor de strijdvaardigheid. Men moest zich voorloopig redden met generatie 1911, juist naar N. I. teruggekeerd. De M. v. O. verklaarde hierop, dat „geheele of gedeeltelijke heropening H. K. S. niet mogelijk is vóór tot demobilisatie kan worden overgegaan,”

De M. v. K. drong er nu April 1916 bij den M. v. O. op aan om voor de leerln. N. I. L. een *beperkten* cursus H. K. S. te openen, waar *desnoods* alleen les gegeven wor-

vele goed geslaagden, 11 of 12 plaatsen opengesteld. In 1909 noemde kolonel VAN OORDT 10 het z.g. „empyrisch getal”, reeds rijkelijk groot met het oog op lessen, debatten en oefeningen en voor een leger met een sterkte als het onze „reeds niet gering”. In verband met gewijzigde beteekenis der Wapensoorten na den wereldoorlog werd de verdeeling in 1925 voor het eerst $5 + 1 + 3 + 1$. Vergelijkt men deze met die van 1844 (blz. 305), dan blijkt, dat in ruim 80 jaar de cav. één plaats aan de art. heeft afgestaan! Een merkwaardig staaltje van het conservatisme in sommige legerinstellingen. Plus que ça change, plus que ça reste la même chose!

den zou door de leeraren N. I. L. en de burgerleeraren. Deze zaak bleef andermaal door tegenstand sleepende, totdat in Nov. 1916 zes leerln. van het toen oudste jaar kr. studiën N. I. L. den M. v. K. verzochten, dat hun studie beëindigd mocht worden, opdat zij naar N. I. konden terugkeeren. De M. v. K. vertrouwde, dat de bezwaren van den O. L. Z. aanzienlijk verminderd zouden zijn (slechts 3 leeraren en 7 leerln.); inwilliging was in het belang, zoowel van de betrokkenen als van het N. I. L. Mocht het verzoek onverhoopt niet ingewilligd worden, dan zou de M. v. K. zich genoopt zien den G. G. voor te stellen bedoelde offn. naar N. I. terug te roepen en hen daar onder leiding van oud-leeraren H. K. S. hun hoogere vorming te doen voltooien!

De directeur gaf te kennen, dat zoowel de belangen der betrokkenen (velen reeds kapt.) als die van beide legers geschaad werden, doordien hervatting der lessen steeds uitgesteld werd; hij gaf in overweging met het oudste jaar N. I. L. te beginnen.

Bovenvermeld verzoek werd de naaste aanleiding tot *gedeeltelijke* heropening H. K. S. (z.g. verkorte cursus-sen). De O. L. Z. berustte thans in het geval, de M. v. K. matigde zijn eischen (de allernoodzakelijkste voordrachten en oefeningsreizen; weinig tijd kostende opdrachten); leeraren en leerln. konden hun hoofdfunctiën blijven bekleeden. 9 Jan. 1917 schreef de M. v. O. dit aan den O. L. Z. en voegde er nopens de belangen van de leerln. Ned. L. aan toe: „Voor deze nijpt deze aangelegenheid al even sterk.”

Aldus is er van 29 Jan. t/m 26 Mei 1917 een verkorte cursus gehouden voor de leerln. 3^e jaar N. I. L. Bij K. B. 30 Nov. 1915 was overste VAN DER HOOG, ingaande 1 Dec. d. a. v., bevorderd tot kolonel (directeur en E. I. te Rotterdam); hij werd medio Apr. 1916 gedet. te Oosterhout als Chef van den Staf Hoofdkw. Veldleger (ruim 1 jaar). Bij K. B. 27 April 1917 werd hij, onder eervolle onthetfing uit zijn betrekking van directeur H. K. S., benoemd tot C. 3 R. V. A., doch bleef volgens Besch. M. v. O. voor-

loopig tevens de werkzaamheden van directeur H. K. S. waarnemen. Daar de heropening H. K. S. slechts één klasse N. I. betrof, werd de oudste Ind. leeraar, luit kol. E. M. CARPENTIER ALTING, aangewezen om, wat den inwendigen dienst betrof, als plaatsverv. directeur op te treden.

Achtereenvolgens zijn daarop alle leerln. van beide legers kr. en int. studiën, die vóór de mob. reeds onderwijs ontvangen hadden, met dergelijke verkorte cursussen, waarna verkorte oefeningsreizen en detachm. „afgewerkt” (zij heetten daarom ook wel „afwerkingscursussen”).

In verband met de gedeeltelijke heropening per 1 Sept. 1917 voor de eerste leerln. *h. t. l.* (gen. 1912), werd luitkol. J. L. TEN BOSCH van den G. S. 27 Juli 1917 door den M. v. O. belast met de waarneming van de functie van directeur H. K. S. en kolonel VAN DER HOOG eervol van bedoelde functie ontheven. Eerstgenoemde aanvaardde zijn functie 14 Aug. 1917 en legde tezelfdertijd die van E. I. te Rotterdam neer.¹⁾ Toen het aantal verkorte cursussen geleidelijk toenam en de inrichting daardoor *eenigermate* haar vredeskarakter terugkreeg, werd hij bij K. B. 23 Jan. 1918 benoemd tot directeur. Het eerste tableau omvatte in 5 morgens pr. w. slechts 3 hoofdvakken; voorts kaart- en terreinoefeningen, benevens enkele voordrachten in art., zeetactiek, vliegdienst, telegr. dienst. Het slechtst kwam generatie 1913 kr. studiën er af, voor; wie het theor. gedeelte van 2 studie jaren vervangen werd door één cursus van drie maanden!

Met de „afwerking” kwam generatie 1914 (nog geen onderwijs genoten) het laatst aan de beurt (kr. studiën *h. t. l.* 14 Jan. 1918). Toen men de N. I. generatie 1914/6 in opleiding wilde nemen, bleken van de 16 leerln. kr. studiën (blz. 412) er nog 10 in N. I. De directe verbinding met het moederland was verbroken; omtrent tijdige aankomst via Japan-Amerika viel niets te zeggen. Zóó

¹⁾ Hij was tevens eind Mei 1917, toen de M. v. M. ook a.i. M. v. O. werd, „hoofdoff. in algemeenen dienst” geworden, ter beschikking van M. v. O. en O. L. Z.

kwam men terug tot een denkbeeld van den N. I. L. C. (blz. 413) om, *bij wijze van tijdelijken maatregel*, de in N. I. aanwezige leerln. aldaar zoodanig in opleiding te nemen, dat zij te allen tijde in Nederland kon worden vervolgd. Toen de M. v. O. den aanvangsdatum van genoemden verkorten cursus gener. 1914/6 op 1 Aug. 1918 had bepaald, deelde de M. v. K. 22 Febr. t. v. mede, dat hij zich genoodzaakt had gezien den G. G. te seinen, dat geen bezwaar bestond tegen het openen te Bandoeng van een tijdelijken leergang, onder nadere goedkeuring van den wetgever (wet van 25 Maart 1918, de mil. ond. wet van 1890 ter zake uitbreidende). Daarop keurde een K. B. 21 Oct. 1918 de door den G. G. bevolen leergang H. K. S. te Bandoeng goed. Daar was n.l. onder leiding van luit kol. J. C. PABST van den G. S. reeds 1 Maart 1918 een eerste studiejaar begonnen met 10 leerln. kr. studiën (1914/6) en 4¹/₂ int. leerln. (1916/7), waarna pract. oefn. en detachn. Toen bleek, dat in Ned. de 3-jarige cursus tot 2 jaren samengedrongen worden zou (blz. 416/7) en de leerln.-Bandoeng 1 Nov. 1919/'20 gezamenlijk met de reeds h. t. l. aanwezige leerln. de 2^e helft van hun onderwijs ontvangen zouden, ving 3 Dec. 1918 onder leiding van kapt. A. T. H. WINTER van den G. S. nog de eerste helft van het onderwijs 2^e jaar aan. 1 Maart 1919 werd de tijdelijke leergang H. K. S. te Bandoeng ontbonden. Tal van leerln. begroetten de mededeeling nopens heropening in Nederland met vreugde. ¹⁾

IX. De 2-jarige cursus (1 Nov. 1918/20). Oprichting van de Hoogere Marine K. S. (Officieus 1 Nov. 1918; officieel 1 Jan. 1921).

Hoewel in 1916 zelfs gedeeltelijke heropening H.K.S. niet mogelijk heette vóór demob. (blz. 412) en een Min. Besch. 20 Aug. 1917 het eerste toel. ex. h.t.l. in uitzicht stelde 3 mnd. na het besluit tot demob., stelde de directeur 3 Apr. 1918 voor om, daar een spoedige demob. uitgesloten scheen, den volledige cursus 1 Nov. 1918 te heropenen en medio Sept. t.v. een toel.ex. af te nemen.

¹⁾ R. SCHUURSMA. De Indische Gids. 1926, blz. 972.

het eerste na 1914! Men geraakte anders voor de hoogere vorming en den G.S. h.t.l. de genern. 1915/8 ten achter (\pm 40 leerln. kr. en 12 int. studiën; door toel. ex. 1916/7 stond N. I. er gunstiger voor). Aan een breeden kring van offn. was gelegenheid onthouden om studiën te maken, schier onmisbaar om het tot de hoogste rangen te brengen. Daar de mob. toestand bovendien meer en meer geconsolideerd was, waren de bezwaren tegen heropening H.K.S. verminderd. De directeur stelde een cursus van 21 maanden voor, aanvangende Nov. 1918. Een schrijven M. v. O. 22 Mrt. 1918, waaruit de wenschelijkheid bleek om zoo spoedig mogelijk, b.v. 1 Nov. 1918, eenige marine-offn. in opleiding te nemen aan de H.K.S., zette hieraan kracht bij. De L.M.O. ondersteunde het voorstel; wanneer 1 Nov. 1919 generatie 1914 h.t.l. afgewerkt was, zouden „voorshands geen leerln. leger h.t.l. door de H.K.S. kunnen afgeleverd worden, vermits er geen offn. van dit leger meer zijn, die tot de inrichting zijn toegelaten.” Hij achtte echter *definitieve* heropening H.K.S. per 1 Nov. 1918 uitgesloten.

Een krachtigen steun vond het voorstel verder in een telegr. verzoek G. G. aan den M. v. K., om machtiging per draad, ten einde, indien geen zekerheid bestond, dat de H. K. S. 1 Nov. 1918 weer normaal zou gaan werken, den tijdelijken cursus te Bandoeng een jaar te bestendigen en daartoe Dec. 1918 in N. I. een toel.ex. af te nemen. De directeur waarschuwde ernstig hiertegen: „Wordt de H. K. S. thans niet heropend, dan is de kans groot, dat allengs de tijdelijke inrichting te Bandoeng in een definitieve zal overgaan, wat, behalve de nadeelen, door de St. Cie. (1910) opgesomd, ook het groote bezwaar zou opleveren, dat de aan de H. K. S. te detachn. marine-offn. niet zouden kunnen samenwerken met de offn. N. I. L.” Gevolg was, dat de M. v. O. 4 Juni 1918 bepaalde, hoe een cursus H. K. S. gegeven worden zou vermoedelijk van 1 Nov. 1918 tot 1 Aug. 1920. Voor h. t. l. werd het gebruikelijk aantal plaatsen opengesteld: ¹⁾ inhalen van den achterstand lag blijkbaar

¹⁾ Voor N. I. had men nog de genern. 1914 en 1916.

niet in het voornemen. De duur van 21 mndn. was geenszins bedoeld als „verkorte cursus”, doch gegrond op overtuiging en een indirect uitvloeisel van het Verslag 1913 der St. C^sie. 1910 nopens het mil. onderwijs (ingesteld door M. v. O. COOL). Een 3-jarige cursus achtte de C^sie. „niet noodig en niet gewenscht” voor allen, doch slechts voor \pm de helft, die verder voor den G. S. opgeleid kon worden. 1) Mrt. 1914 had de directeur den I. M. O. een Nota over dit voorstel ingediend: 1°. werd ontkend, dat men voor opleiding voor de hogere troepenleiding met 1 jaar studie minder kon volstaan dan voor den dienst G. S.; 2°. zou de onzekerheid, of de leerln. $1\frac{3}{4}$ dan wel 3 j. te 's Hage bleven, den toeloop schaden ($\frac{5}{6}$ hunnet gehuwd); 3°. werden slechts leerln. categorie C. uitgesloten, dan loonde het niet de moeite voor deze weinigen het geheele stelsel te veranderen; 4°. zou een doelmatige verdeling van de leerstof over 3 leerjaren groote bezwaren opleveren.

Als gevolg van de mob. bleef dat Verslag liggen, terwijl anderzijds tal van nieuwe behoeften gevoeld, ook nieuwe stroomingen zich baan braken. Men besloot nu voorloopig tot *particiele* herzieningen. Dientengevolge benoemde de M. v. O. 20 Dec. 1917 een „C^sie. voor de hervorming H. K. S.” onder voorzitterschap van den Sous-Chef G. S. Por, waarvan de directeur natuurlijk deel uitmaakte (onthonden 25 Oct. 1918). Zij sprak zich, zoowel voor kr. als voor int. studiën uit voor 2 wintereursussen; voor de kr. studiën zou de eerste voorafgegaan worden door een det. bij een vreemd Wapen, voor 7 à 12 maanden. 1) De eindrapporten aan de betrokkenen bekend te maken. Ter bevordering van den toeloop moesten er voordoen komen; vooral het legerbelang eischte zulks: geen onderscheidingsteeken noch brevet, doch wel een jaarl. toelage, indien categorie A. of B. werd behaald; detach. C. G. S. of H. I. aansluitende bij de H. K. S., wat tijdens de afwerkingseursussen plaats gevonden had (evenals in de eerste jaren; blz. 369) en dan

1) Verslag 1913, blz. 130/1.

2) Verg. blz. 408, noot 2.

ook na 1920 regel gebleven is; hun, die bij de det. C. G. S. of H. I. goed beoordeeld waren, een voorsprong in bevordering van eenige jaren te geven.

Op grond van dit rapport heeft generatie 1918 een cursus van 1½ jaar gevolgd; den eersten zomer detach. bij *twee* Wapens (basis voor een nieuwe regeling). Het historisch element had in die veelbewogen tijden zijn waarde *tijdelijk* verloren; anders is voorkeur voor een 2-jarigen cursus moeilijk te verklaren.

Voor het Oct. 1918 afgenomen toel. ex. h. t. l. het eerste sedert 1914, gaven zich op: 20 ofrn. voor kr. studiën en 3 voor int. studiën (geplaatst 9 en 2). Quantitatief en kwalitatief deed de invloed van de mobil. zich derhalve zeer gelden (druk werk in de bureau's; verblijf in kleine kantonnementen zonder bronnen; verslappende invloed van het langdurig mob. tijdperk). Niettemin vertoonde de cursus, welke 4 Nov. 1918 aanving, weer een eenigermate normaal beeld. Het oudste (2^e) jaar bestond uit gener. 1914 h. t. l. en 1913 N. I. L.; het jongste uit gener. 1918 h. t. l. en 1914 + '16 N. I. L. (voor zoover niet te Bandoeng). Het oudste jaar N. I. L. volgde een verkorten cursus tot 1 Mrt. 1919; met dat van h. t. l. was door de inmiddels ingetreden demob. minder spoed, zoodat ook dit een cursus à 21 mnd. heeft gehad (tot 1 Nov. 1919). De cursus werkte juist één week, toen als gevolg van het einde van den wereldoorlog, het optreden van de Ned. S. D. A. P. en haar leiders (z.g. grijpen naar de macht!) de directeur H. K. S., mede als gevolg van zijn plaatselijke bekendheid aldaar als voormalig Et. Insp., aangewezen werd tot „C. der troepen te Rotterdam." Een deel van leeraren en leerln. ging in zijn staf mede, de overigen werden elders ingedeeld of met bijzondere zendingen belast. De door zekere krachten nog aangeblazen storm in een glas water was weldra bedaard. 1)

1) Schr. dezer was toen Chef van den Staf in de St. v. A. en heeft als zoodanig al het te Amsterdam gebeurde, inclusief den nacht van WIJNKOOPE, van nabij bijgewoond. Hij acht zich daardoor gerechtigd dezen term te bezigen. Generaal SNIJDERS
1927/28. V.

Genoemd C^o. werd 23 Nov. ontbonden; nog vóór het einde der maand kwam aan dezen derden, thans zeer korten stilstand H. K. S. een einde.

Natuurlijk vielen, waar de H. K. S. Nov. 1918 feitelijk heropend werd, tal van voorzieningen te treffen: voor sommige vakken waren geen leeraren meer; andere moesten wegens drukke bezigheden aan het Alg. Hoofdkw. tijdelijk vervangen worden; enkele leeraren werden te Bandoeng vastgehouden; het gebouw nog in gebruik bij de I^e Div., ¹⁾ enz. Voorts werden enkele nieuwe vakken ingevoerd, n.l. voor N. I. L. tropenhygiëne in plaats van gezondheidsleer; voor de int. studiën handelsrecht en balansleer; ook kregen de leerln. kr. studiën een 14-d. detach. bij de L. A.

Daar door de mob. een dringende behoefte gebleken was aan res. intn. en 1918 te Rotterdam bij de E. I. onder maj. int. HELLMAN, leeraar H. K. S., een opleiding voor res. offn. voor spec. d. bij de Int. gehouden was, heeft het plan bestaan om tijdens wintercursus H. K. S. 1918/9 (8 mnd.) een aantal *beroepsoffn.* der Wapens een aanvullende opleiding te geven tot *reserve-troepen-int.* (verkorte cursus). Door de demob. niet doorgegaan, wilde men voorjaar 1919 vooreerst 10 plaatsen per jaar voor int. studiën openstellen (ook voor res. luits.). Zij, die na afloop niet bij de Int. overgingen, zouden daarvoor een reserve vormen en een jaarl. toelage ontvangen. Ware dit plan doorgegaan, dan was vermoedelijk de destijds zoo schrale toeloop tot de kr. studiën meerendeels stop gezet.

Van veel wijdere strekking was, dat feitelijk reeds 1 Nov. 1918 eene *zelfstandige*, echter met de H.K.S. in de nauwste voeling werkende Hoogere Marine K. S. geopend werd. De leerln. N.I.L. wonnen in het bijzonder door dezen maatregel, omdat, meer dan zulks h.t.l. het

schreef in het Gedenkboek 1898/1923: „De beraamde, op 12 Nov. 1918 in de Tweede Kamer aangekondigde revolutie-comedie viel jammerlijk in duigen” (blz. 229). Het heeft mij meermalen verwonderd, dat achteraf in den Lande zóóveel drukte over die zaak is gemaakt.

¹⁾ Is op initiatief van overste TEN BOSCH in 1919 van electr. licht, in 1920 van een centr. verwarming voorzien.

geval is, land- en zeemacht ginds bij de verdediging en hare voorbereiding op één en dezelfde lijn staan. Deze oprichting, binnen één gebouw, stelde in staat tot vele gemeenschappelijke lessen, kaart- en terreinoefen. en bezoeken, veelezijdigde derhalve het onderwijs. Voor kr. studiën H.K.S. werd ingevoerd het vak marine-aangelegenheden (techn. inrichting en strat. tact. gebruik van de strijdmiddelen der Marine), gegeven door een leeraar H.M.K.S.; voor de leerln. dezer inrichting „landmacht-aangelegenheden” (organisatie, legervorming, stafdienst), gegeven door een stafkapt. H.K.S. Ook werd, te beginnen 1919 met de leerln. N.I.L., voor kr. studiën een zomerdet. van $2\frac{1}{2}$ à $1\frac{1}{2}$ mnd. bij de marine ingevoerd (schepen; onderzeedienst, versperringsdienst, herstelplaatsen en magazijnen). Door een en ander wordt het onschatbare voordeel verkregen, dat tussehen hen, die eenmaal geroepen zullen worden de leidende functiën bij land- en zeemacht te bekleeden, reeds in de jongere jaren een nauwe voeling ontstaat, doordien zij elkaar op militair wetenschappelijk terrein ontmoeten en leeren samenwerken en waardeeren. De aanraking tussehen land- en zeemacht ten aanzien van de hoogere mil. vorming was t.v. slechts hoogst luttel en incidenteel geweest: trouwens de geheele samenwerking was vóór 1914 gering. Bij de bespreking van de mil. onderwijswet van 1890 viel het licht op de twee voornaamste oplossingen inzake hoogere vorming van marineoffn., waarvan ten slotte de laatste gekozen is: a. een marinefaculteit H.K.S. in gelijken geest als de int. en de N.I.; b. een *zelfstandige* H.M.K.S. naast de H.K.S. (blz. 386 en 388/9). Toen er 1919 drang van de Eerste Kamer uitging tot hoogere vorming voor marineoffn., concludeerde een C^{sie}. van 3 marine-autoriteiten, „dat er zoowel om redenen van organisat. als van pract. aard niet aan de oprichting van een H.K.S. voor zeeoffn. kan gedacht worden”(1), waarmede de Minister zich vereenigde. 1) Tempora mutantur et nos mutamur in illis!

1) Een C^{sie}. van 1887 oordeelde hooger maritiem onderwijs „niet noodig”.

Mrt. 1914 behandelde de toenmalige directeur H.K.S. VAN DER HOOG het vraagstuk in de Marine-Vereeniging. Hoogere vorming voor zee-off. achtte hij noodig op gronden, begrijpelijkerwijze analoog aan die voor de landmacht; de door hem aanbevolen oplossing was, mede uit overwegingen van pract. en financ. aard: één instelling; één leiding onder één directeur; derhalve een marine-faculteit aan de H.K.S. 1) Blijkens het debat sloeg het voorstel in; door de mob. kwam het niet eerder tot uitvoering, doch tevens was het aan dat tijdperk te danken, dat bij het einde daarvan het denkbeeld toepassing vond: de nauwe samenwerking van land- en zeemacht gedurende $4\frac{1}{4}$ jaar onder één O.L.Z., aan den dag getreden feilen en bezwaren in den aanvang door gemis aan gemeenschappelijk voorbereiden hadden veel doen veranderen; ook was bij de Marine een jongere generatie opgetreden, welke zich door het voortschrijden van de mil. wetenschap niet langer afzijdig wilde houden van hoogere vorming voor enkele uitgezochte offn.

4 Juni 1918 deelde de M. v. M. mede, t. z. t. stappen te willen doen „om een H. M. K. S. in te stellen.” Men wenschte de hoogere vorming van zee-offn. 1 Nov. 1918 (tegelijk met een landmacht generatie) te beginnen, waartoe aan eenige zee-offn. ware te vergunnen een deel der lessen H. K. S. bij te wonen (art. 42 wet 1890). Daarnaast zouden speciale marine-lessen gegeven worden. De Minister was afgestapt van zijn aanvankelijk denkbeeld „om aan de H. K. S. eene Marine Afd. te brengen”. De M. v. O. keurde het denkbeeld dadelijk goed. Als gevolg daarvan werden uit hen, die zich opgaven, 3 zee-offn. uitgekozen (blz. 312/3) om deze „hoogere vorming van zee-offn.” te volgen. Met de leiding werd luit. t/z. 1^e kl. A. VAN HENGEL belast; verder gaven eenige offn. en oud-offn. der Marine de speciaal maritieme vakken. Sedert 1921 is een *vaste* tweede leeraar aan de Inrichting verbonden, reeds 1920

1) Het Verslag 1913 van de Staats-Cie. 1910 mil. onderwijs sprak zich uit voor een vak „marine-aangelegenheden” aan de H. K. S., doch liet, daar het alleen de landmacht behandelde, de hoofdzaak buiten beschouwing (blz. 128/9).

tweede leeraar in „marine-aangelegenheden” H. K. S.

Hoewel de naam H. Marine K. S. niet genoemd werd, heeft dadelijk het voornemen bestaan een *afzonderlijke* inrichting te vormen ¹⁾. Ondanks het vorenstaande vermeldde de officieuse „Naam- en ranglijst” 1919 (landmacht) als onderdeel der H. K. S. een „Marinecursus” (bedoelde 4 offn.); in die van 1920 heette de inrichting „Marine Stafschool”!

Onbewust, doch niettemin doeltreffend heeft hier voorgezeten, wat Generaal LECLERCQ in 1868 voor de Stafschool aanbevolen had: „eenvoudig beginnen” ten einde eerst voldoende ervaring op te doen. Dat de H. M. K. S. dadelijk is kunnen gaan werken volgens een vast stelsel, daardoor gespaard is gebleven voor alle kinderziekten der Staf- en K. S. gedurende haar eerste decennien, valt verder toe te schrijven aan de van meet af zeer nauwe voeling en samenwerking met de toen reeds 50 jaar oude H. K. S.; daardoor heeft zij van deze veel voorlichting en steun kunnen ontvangen, van haar bijna alle methodes overgenomen.

23 Juni 1918 achtte de M. v. M. op grond van de opgedane ervaring de gevolgde methode in groote trekken juist, dus „het oogenblik gekomen die opleiding te consolideren door oprichting eener H. M. K. S.” „Dat het aanzien der Zeemacht eischt, dat beschikt wordt over een eigen inrichting voor hooger onderwijs.” noemde de Minister in dezen „een gewichtigen factor.

De *officiële* oprichting der H. M. K. S. vond, ingaande 1 Jan. 1921, plaats bij K. B. 7 Jan. 1921. *Intrinsiek* veranderde er dien datum niets aan de sedert Nov. 1918 gevolgde werkwijze. De inrichting „heeft ten doel offn. van de zeemacht in de gelegenheid te stellen de kundigheden te verwerven, noodig voor de hoogere bevelvoering of voor spec. functiën in verband met de defensie”. De H. M. K. S. werd, „zoolang dit in verband met de ruimte mogelijk is, gevestigd in het gebouw H. K. S.” Overigens werd de nadruk gelegd op samenwerking met en gebruik

¹⁾ Ook de C^{ste}. hervorming H. K. S. sprak zich daarvoor uit.

van leerkrachten van laatstgen. inrichting. De H. M. K. S. is, evenals de H. K. S. in 1918 (tijdelijk) was, ingericht op een 2-jarige basis. Overste VAN DER HOOG had dat reeds in 1914 aanbevolen, *ook bij een 3-jarige H. K. S.*, zulks aangezien men te maken had met offn., feitelijk van één Wapen, die allen in de onderdeelen daarvan reeds over ervaring beschikken. Het groot incompleet aan zeeoffn., na de mob. ontstaan, maakte, dat niet aan een 3-jarigen cursus viel te denken. Het wekelijksch aantal lessen en oefn. is daardoor echter zeer groot (34 à 32 p. w.). In verband met dat incompleet worden jaarl. normaal 3 (soms 2) plaatsen opengesteld. Behalve ± de helft der vakken H. K. S. maken de leerln. H. M. K. S. ook de strat. oefeningen op de kaart (Ned. en N. I. L.), alsmede verschillende oefeningsreizen, enz. mee. De directeur H. K. S. is sedert 1921 een der 3 leden van de C^{sie}. eindverslag H. M. K. S. 1) Om het systeem sneller in de Marine te doen doorwerken, worden sedert 1921 jaarl. 3 à 2 hoofdoffn. der Marine toegelaten als toevoerder, louter voor marinevakken (verkorte cursus à 6 mnd.).

8 Jan. 1919 — de officieele cursus à 21 mnd. werkte toen even 2 mnd.! schreef de M. v. O. de C^{sie}. tot reorg. H. K. S., dat hij met belangstelling kennis genomen had van haar rapport, doch het oogenblik niet gunstig achtte om tot reorganisatie over te gaan. „De geheele opleiding zal mitsdien voorloopig blijven, zooals zij is” (3-jarige basis). De directeur achtte dit niet doenlijk ten aanzien van de bestaande cursussen, welke 1 Nov. 1919 en 1920 zouden eindigen; zij moesten beschouwd worden als „afwerkingscursussen”. 2) De eerstvolgende *volledige* cursus zou derhalve 1 Nov. 1919 kunnen aanvangen (I. M. O. 22 Jan. 1919). De directeur wees op het z.i. groote bezwaar, dat de H. M. K. S.

1) Reeds sedert 1904 in commissiën diploma M. U. K. zee-krijgswetenschappen.

2) Blijkens blz. 417/8 was deze naam minder eigenlijk gekozen. Gener. 1914 (tot 1 Nov. '19), maar vooral gener. 1918 (tot 1 Nov. '20) hebben een opleiding op twee-jarige basis (1½ j.) ontvangen.

een 2-jarige opleiding behield en trachtte deze ook voor de landmacht te behouden door de H. K. S. voorloopig „geschorst” te laten. Echter bepaalde K. B. 29 Sept. 1919, „dat de schorsing van het onderwijs H. K. S. opgeheven wordt te rekenen van 31 Aug. 1919, voor zooveel betreft de leerln., die hunne studiën na dezen datum aanvangen.” Op voorstel I. M. O. bepaalde de M. v. O. 28 Nov. 1919, dat de detach. van hèn, die 1920 de H. K. S. zouden verlaten, met $1\frac{1}{2}$ à $2\frac{1}{2}$ mnd. werd verlengd; *in de praktijk was g. bleken, dat de uitgetrokken tijd (1 $\frac{3}{4}$ jaar) zeer krap gemeten was;*¹⁾ er bestond dan minder gevaar, dat deze generatie in verband met haar verkorte opleiding minder waardeerend besproken zou worden.

X. De Hoogere Krijgsschool na de mobilisatieschorsing (sedert 1 Sept. 1919. Driejarige cursus).

De 1 Sept. (kr. studiën 1 Nov.) 1919 *officieel* heropende H. K. S. begon met een tweede (oudste) jaar van den 2-jarigen cursus (Indië nu compleet, daar leeraren en leerln. uit Bandoeng omstreeks Mei 1919 h. t. l. aankwamen) en een eerste jaar van den wederom ingestelden normalen 3-jarigen cursus. Bij het h. t. l. gehouden toel.ex. waren voor kr. studiën 3 van de 9 adspiranten geslaagd (gevolgen van de mob.; 5 hunner deden het ex. ten tweede male) en voor de int. studiën alle 3. Van het beoogde gedeeltelijk inhalen van den achterstand der verloren jaren 1915/7 door het openstellen van meer plaatsen dan normaal kon geen sprake zijn.

De directeur noemde den uitslag „allerbedroevendst”; op dezen voet doorgaande zou de aanvulling G. S. niet meer verzekerd zijn; het zou de nekslag voor de K. S. worden, indien bij den G. S. weer offn. geplaatst moesten worden, die de inrichting niet bezocht hadden. Om paal en perk te stellen aan de bestaande inzinking *moesten* er voordeelen komen, zooals de C^{sie}. reorg. H. K. S. had voorgesteld (blz. 417/8).

¹⁾ Wij cursiveeren. Het oudste jaar had 32 à 40 lesuren p.w.!

De toeloop uit N. I. was veel beter; het nieuwe jaar kr. studiën telde het max., door één generatie bereikt, n.l. 11. Niet minder dan 13 nieuwe leeraren traden op. Nieuwe vakken waren: „loopgravenoorlog”, later „stellingoorlog” gecheeten in plaats van beleger.oefn. op de kaart; alsmede „de leer der oorlogsvoorbereiding”, omschreven als „het in dienst stellen van krachten en middelen, welke rechtstreeks aan de burgerlijke samenleving worden onttrokken.” Het werd *aanvankelijk* uitsluitend gegeven door den leeraar staatswetenschappen (blz. 427). Voor kr. studiën h.t.l. werd één uur p. w. verdediging van Ned. I. (en omgekeerd) ingevoerd.

Daar de H. K. S. cursus 1919/20 slechts 2 studie jaren telde, werd dien winter op last M. v. O. voor een groot aantal hoofdoefn. van alle Wapens een cursus à 3×2 dagen gegeven onder leiding van den directeur, ten einde in het leger moderne begrippen te verspreiden (tactiek en loopgravenoef. op de kaart). 1) Mei 1920 werd deze „oefening Garderen” 6 dagen op het terrein overgedaan. Het is het 2e en laatste voorbeeld, dat directeur en leeraren met *belangrijken* arbeid buiten hun eigen werkkring *belast* werden (verg. blz. 376). Deze cursus kwam ten nadeele van de hoofdzaak: het onderwijs aan de leerln. H. K. S. „Niemand kan 2 Heeren dienen”. 2) Opmerking verdient in dit verband, dat na den grooten oorlog een zeer zware arbeid en taak den militairen leeraren is ten deel gevallen, daar het onderwijs meereendeels van meet af opnieuw opgebouwd en kennis genomen worden moest van een geweldige hoeveelheid literatuur, rijp en groen. Bovendien deden de vakpers, Krijgswetenschap en zijn Jaarberichten, voorlichting van beroeps- en res. offn., enz. geen vergeefsche beroep op die leeraren.

Bij K. B. 29 Juli 1920 werd luit. kol. TEN BOSCH met

1) L'histoire se répète. De Appl. S. aan de K. M. A. na den oorlog van 1870 met analoog doel (blz. 307).

2) Matth. VI. 24. Zie voor een 3e poging 1921 (z.g. tact. cursussen) blz. 402.

ingang van 1 Aug. 1920 bevorderd tot kolonel G. S., I. van den Vrijw. Landstorm en tot zijn opvolger benoemd Majoor W. E. VAN DAM VAN ISSELT, sous-chef van den Staf Hoofdkw. Veldleger, ingaande 2 Aug. d.a.v. bevorderd tot luit. kol. G. S. (1 Oct. 1923 kolonel G. S.).

De schorsing H. K. S. had alle bepalingen nopens de inrichting buiten werking gesteld, onbegrensde noodzakelijkheden en mogelijkheden in het leven geroepen; vakken, welke niet gegeven of nieuw ingevoerd werden; een serie, telkens anders geregelde afwerkingscursussen, waarbij de leerstof tel quel verwerkt werd; voortdurende wisseling in ook tijdelijke leeraren; de bepaling O. L. Z., dat, bij het samenvallen van diensten, steeds de mob. dienst voorging; een studiejaar, dat zonder eindvergadering in zijn geheel voor detach. C. G. S. aanbevolen werd, enz. Het kwam er dus op aan, om de opleiding H. K. S. wederom systeem en vasten vorm te schenken op de beproefde 3-jarige basis, thans aangepast aan den na-oorlogseken tijd. Verder onderging, naarmate 1°. de ervaringen van den wereldoorlog meer bezonken en gemeengoed werden; 2°. het onderwijs voortschreed op een nieuwe, 3-jarige basis; 3°. ons leger, door de 1920 aangevangen reorg. van karakter veranderde, de leerstof voor alle militaire vakken ingrijpende wijziging en moesten de a°. 1918/9 ingevoerde veranderingen (blz. 419 en 425) uitgebreid worden.

Wegens het zeer gewijzigde karakter van ons vredesleger (ingekrompen vredesorgan. met ontplooiingsstelsel; zeer korte eerste-oefeningstijd met 2-ploegenstelsel; kleinere lichteing), waardoor de vredesonderdeelen het karakter van school-eenheden verkregen en de oefensterkten zeer verminderden, bleek een det. à 5 mnd. bij de korpsen niet langer leonend. 6 Apr. 1921 keurde de M. v. O. het voorstel goed om haar terug te brengen tot \pm 3 mnd., het verblijf H. K. S. te verlengen met de eerste helft van Mei tot het houden van praet. oefeningen en de resteerende $1\frac{1}{2}$ mnd. te bestemmen voor andere, nuttige detachn., n.l. in het eerste jaar een cursus motordienst (mobil.; gebruik autocolonnas; iets omtrent motortechneek), waarbij zich in het 2° jaar

een wintercursus in het auto-rijden aansluit; ¹⁾ 2 weken N. S. S.; 2 weken R. G. Trn. (pionier-, verlichtings- en verbindingsdienst); tweede jaar: 2 weken L. A.; 3 à 2 weken Marine te Willemsoord (en St. Helder). Detachn. ook bij het R. Wielrijders werden ingevoerd. Daar het nieuwe vak „oorlogsvoorbereiding” aanvankelijk louter uit een juridisch en oeconomisch oogpunt behandeld was (blz. 425), moesten, aanvangende cursus 1921/2, vier mil. leeraren in dat onderwijs betrokken worden (algemeen en industriceel gedeelte).

Te beginnen cursus 1920/1 werd, bij beperking van aantal en omvang der schriftelijke opdrachten, nog aanzienlijke uitbreiding gegeven aan door de leerln. te houden korte mondelinge voordrachten: zich snel in een beperkt onderwerp inwerken en daarvan beknopt de hoofdzaken weergeven. Hierbij werd het vrij uitspreken en toelichten van eigen meening, ook het van gedachten wisselen zeer aangemoedigd (verg. blz. 382/4); tevens een zeer waardevolle bijdrage om de leerln. te leeren kennen. Door uitbreiding van aantal en aard der pract. oefeningen (inclusief bevelstechniek), ook tijdens het winterhalfjaar, werd meer nadruk gelegd op opleiding in pract. richting. De hier aangegeven richting had 1914 ook overste VAN DER HOOG in de Marine-vereeniging aanbevolen (blz. 421): „Door de leerln. veel te laten spreken, veel te laten bevelen, veel te laten handelen wordt getracht ze een zoo goed mogelijke leerschool te laten doorloopen in de hogere bevelvoering.”

Daar de *pract.* militaire vorming der a.s. intn. belangrijk ten achter stond bij die van de leerln. kr. studiën, die, behalve detn. bij de korpsen, vele kaart- en terreinoefn. hebben, werd Apr. 1923 een regeling getroffen, waardoor die vorming beter tot haar recht komt: methodisch meemaken van kaartoefn. kr. studiën; pract. oefn. 1^e en 2^e jaar in het terrein rondom 's-Gravenhage en Wageningen;

¹⁾ 1910/4 hadden jaarl. enkele leerln. N. I. L. 3e j. een pract. cursus gevolgd aan het z.g. automobiel-technicum te 's-Gravenhage (z.g. chauffeurcursus!).

deelnemen in het 3^e jaar aan soortgelijke oefn. in het terrein met de kr. studiën. ¹⁾

Uiteraard kostte uitbreiding van detachm., terreinoefn. en bezoeken betrekkelijk veel geld. Dankbaar moet worden herdacht; hoe, tijdens de periode van inkrimpen en bezuinigen, soms tot schier elken prijs, welke omstreeks 1920 aanbrak, de H. K. S. daarvan feitelijk vrij bleef. Blijkbaar waren M. v. O. VAN DIJK en de zijnen er terecht van overtuigd, dat er, in verband met de in ons nieuwe legerstelsel verhoogde beteekenis der H. K. S. (blz. 447), daar onder geen voorwaarde eenigszins beteekenend op het gehalte van onderwijs en oefeningen bezuinigd mocht worden. Zelfs maakten de leerln. kr. studiën 2e j. h. t. l. voorjaar 1921 een studiereis naar een voor ons zeer belangrijk oorlogsfrent.

Kleine bezuinigingspogingen waren: *a.* één staf- en den int. leeraar h. t. l. weer een 2e functie te geven; men kon deze eenige malen afwijzen met goede argumenten onder verwijzing naar oude ervaringen (blz. 375) en wegens het vele, wat na den oorlog van de leeraren gevorderd werd (blz. 425); *b.* beperking van het aantal plaatsen kr. studiën h. t. l. in verband met de inkrimping van de vredeskern onzer krijgsmacht. De verhoogde beteekenis H. K. S. in ons nieuwe leger, de 3 verloren jaren 1915/7, alsmede de uitbreiding der staven (o.m. een veel grooter aantal kleine Divn.) waren krachtige argumenten om daartoe niet over te gaan; *c.* aanvang cursus 1924/5, tijdens de grootste bezuiniging, heeft het den directeur veel moeite gekost om den z. i. noodigen en leerzamen, pas ingevoerden pract. theor. cursus autowezen te redden; *d.* toen geleidelijk de nieuwe vredesorgn. van het leger loskwamen, de afvloeiing van offn. geregeld werd en de functiën en het aantal voor de aan te houden beroepsofn. moesten worden

¹⁾ Kolonel VAN OORDT had 1908/9 analoge voorstellen gedaan en maatregelen getroffen, toen onder den Sous-Chef G. S. THIANGE meer werk van den pract. verplegingsdienst in groot verband werd gemaakt en lacunes terzake bij de Intn. aan het licht kwamen.

vastgesteld, werd het voorstel gedaan om den bij de H.K.S. *gedet.* kapt. adj. op te nemen in de Tabel, het personeel van die inrichting vaststellend; zulks ter consolidatie van een sedert Juli 1915 bestaanden toestand, welke reeds jn. t. v. dringend noodig werd genoemd, doch welke, gelet op het steeds omvangrijker personeel en leeraren (waaronder vele hooggeplaatste burger In.) en leerln. (waarbij thans die van de H. M. K. S.), de ontwikkeling, welke de detachu. en praet. oefeningen na de mob. genomen hadden, een *onverbiddeijke* noodzaak mocht heeten om den directeur in staat te stellen, naast zijn lessen enz., zijn hoofdfunctie te vervullen: leiding te geven en de leerln. uit eigen aanschouwing te leeren kennen. Ofschoon de M. v. O. eerst, gelet op geboden zuinigheid, niet met het voorstel meeging (dat voor het oogenblik niets kostte), is bij een volgende wijziging van de „Tabel” daarin opgenomen een eerste-luit. of kapt. adj. van den directeur (K. B. 18 Mrt. 1924).

Het minder dan één maand vóór aanvang cursus 1920/1 willen vervangen van een stafkapt. leeraar in 2 zeer heterogene vakken ¹⁾ deed den directeur aandringen op grootere continuïteit in het onderwijzend personeel en een verder vooruitzienden blik. T. v. was daarop *herhaaldelijk* aangedrongen (overste ELAND; blz. 380; Verslag der Staatse^{ie} 1910, enz.). Ten slotte bepaalde de M. v. O. 29 Aug. 1922, dat nieuwe leeraren tijdig moesten worden aangewezen, dat hun tijd van voorbereiding moest worden gegeven vóór in functie treden en dat zij eenige maanden de lessen van hun voorgangers moesten bijwonen. „Voorts moet als regel gelden, dat een leeraar een 5-tal jaren, als zoodanig werkzaam kan zijn, desnoods gedeeltelijk in den hoogereren rang”. ²⁾ Hiermede was ten bate van het mil. onderwijs een *belangrijke* uitkomst verkregen. De leeraren uit N. I. komen daarvoor thans tijdig vooruit.

Het teleurstellend toel. ex. 1921: h. t. L. 4 + 0: N. I. 4 + 3 gaf den directeur aanleiding tot het voorstel om de

¹⁾ Tijdens de mob. (afwerkingscursussen) was zóó iets niets bijzonders.

²⁾ L. O. 1922. N°. 380.

klassen voltallig te doen maken door *aanwijzing* van uitgezochte, bij voorkeur genegen, door hooge mil. autoriteiten aan te wijzen luits., een voorstel, dat later bleek ook 1906 en 1909 reeds gedaan te zijn (blz. 408). Door de zeer kleine klassen maakte de H. K. S. zich voor geen harer doeleinden rendabel; bij allerlei oefn. leverden zeer kleine klassen bezwaren, terwijl er èn voor de leeraren èn voor de leerln. (onderlingen omgang, debatten, enz.) minder opwekking van uitging. De M. v. O. ging niet op het voorstel in, doch stelde in het najaar de gelegenheid open tot een *tweede* toel. ex. (een unicum); dit bracht de kr. klassen op ondersch. 9 en 8 leerln. Tevens werd nu het vraagstuk, hoe den toeloop te versterken, voor de zooveelste maal aan de orde gebracht. De tijdgeest en vermeerderde behoefte (blz. 428) maakten het actueeler dan ooit. ¹⁾ De I. M. O. achtte een toel. ex. onontbeerlijk; het stelsel van aanwijzing was alleen mogelijk bij een klein korps als de Marine. Daar het meest werkzame middel (beloening door vooruitzichten, enz.) verder buiten beschouwing bleef, vermoedelijk gelet op de tijdsomstandigheden en de vele vergeefsche pogingen ter zake, trokken 2 middelen de aandacht: *a.* de toel. eischen eenigszins vereenvoudigen en verruimen. Dit geschiedde bij K. B. 22 Juni 1923; er zou minder *formeele* kennis gevraagd worden. De oude eischen (en de wijze, waarop het ex. jarenlang afgenomen is! blz. 372/3) golden als een voorname reden voor den geringen toeloop. Echter waren de bepalingen reeds in 1891 verzacht en werd het toel. ex. de laatste jaren al in aanmerkelijk ruimeren en milderen geest afgenomen: gezond oordeel, vlugge opvatting, enz. (zooals reeds in 1875, 1880 en 1891 bepaald was; blz. 341, enz.); *b.* verruiming van den kring, waaruit de adspiranten voortkomen, door deze niet te beperken tot luits., doch een leeftijdsgrens te stellen. De directeur ging hiermede in beginsel accoord; gelegenheid tot toelating mocht niet afhankelijk zijn van

¹⁾ Voorjaar 1925 wees de directeur er op, hoe in de 11 voorafgaande jaren van de 110 plaatsen kr. studiën h. t. l. er slechts 58 bezet waren geworden.

het Wapen en van de wisselende bevorderingskansen; bij de Genie b.v. werd men als regel in 8 jaren kapt.; de offn. van dit Wapen werden nagenoeg stelselmatig geweerd; daarentegen kon iemand, op 26-jarigen leeftijd off. der inf. geworden, normaal op zijn 43^e jaar nog meedingen. Hij stelde als max. hij toelating 36 jaren voor ¹⁾, daar het 't meest loonend is, zoowel voor het leger als voor de betrokkenen, indien de offn. de H. K. S. niet te oud bezoeken; jongeren leggen zich bovendien in het algemeen met meer ijver op de studiën toe dan ouderen. Hoewel de M. v. O. 26 Nov. 1924 ter kennis van belanghebbenden bracht, dat het in de bedoeling lag om, ingaande 1925, kpts. en luits. te laten mededingen, die, tot de inrichting toegelaten wordende, niet ouder zouden zijn dan 37 jaren, is deze bepaling feitelijk nog niet in werking getreden (vrees voor den toeloop?).

Het was ondenkbaar, dat aan eene inrichting als de H. K. S. de wereldoorlog met al zijn vèrstrekkende gevolgen van den meest uiteenlopenden aard ongemerkt kon voorbijgaan. Op *formeel* gebied vormden daarvoor de reeds vermelde schorsing en hare gevolgen, ook de wijzigingen vanaf 1918/9 in den gang van zaken en de leerstof evenzoo vele bewijzen. Doeh dat geweldig wereldgebeuren met zijn onverbiddeijke noodzaken en onbegrensde mogelijkheden, zijn breken met traditie en gewoonten, zijn vele krachten, welke, door dit alles meer of min ontketend, zich konden doen gelden, oefende ook op *geestelijk* gebied een machtigen invloed. Natuurlijk ondervond de H. K. S. ook op dit gebied de reflexen. De voornaamste zijn:

1°. Een voorstel-1921 van 2 stafoffn. N. I. L., oudleerln. H. K. S., aangewezen om den I. M. O., die opdracht had voorstellen in te dienen inzake herziening van de mil. onderwijswet, voor te lichten, voor 'wat het onderwijs H. K. S. aan de leerln. N. I. L. betref. ²⁾ Zij stelden, buiten

¹⁾ Bij de Appl. S. van 1844 was de leeftijdsgrens 32 j. (blz. 305/6): den jongeren meer kansen bieden dan den ouderen. Ook België. Frankrijk thans 39 jaar.

²⁾ Reeds sedert vele jaren is men voornemens de mil. onderwijswet 1890 te herzien, hetgeen, uit eerbied voor de wet, meer dan hoog tijd is.

alle voeling met den directeur, o.m. voor: een H. K. S. voor offn. N. I. L. onder een eigen directeur, welke inrichting op dezelfde wijze als de H. M. K. S. aan de H. K. S. Ned. L. verbonden zou zijn. Dit voorstel droeg den stempel van zijn tijd: financieel alles mogelijk; evolutie en emancipatie van N. I., ook op militair gebied; eenige ontbinding, mede door de tijdelijk zoo gebrekkige verbindingen; navolging van de Marine. Van alle leeraren N. I. L. ging slechts één hierin *gedeeltelijk* mede en bepleitte een zelfstandige *onder*-afd. H. K. S. onder een *onder*-directeur N. I. L. De directeur voegde hieraan toe: „Waarop de H.H. der C^sie. hun meening gronden, dat bij de hoogere vorming van de offn. N. I. L. de belangen van dat leger niet voldoende tot hun recht komen, omdat de directeur niet volledig daarvan op de hoogte kan zijn, is mij niet duidelijk. De directeur is slechts de algemeene leider, die de verschillende belangen met elkaar in overeenstemming brengt. Hij moet een overwegenden invloed hebben op de keuze van de leeraren. doch dient deze overigens zooveel mogelijk vrij te laten in hun methode van onderwijs en de keuze der stof. Indien dus de belangen N. I. L. aan de H. K. S. niet voldoende tot hun recht komen, zou dit eer zijn toe te schrijven aan de leeraren N. I. L. zelf dan aan den directeur. Waar ik het betreur, dat er niet bestaat één H. K. S. voor land- en zeemacht tezamen, is het duidelijk, dat ik mij met het denkbeeld van een H. K. S. voor de offn. N. I. L. onder een eigen directeur niet kan vereenigen, en dit in zijn gevolgen zelfs niet onbedenklijk achten zou.”

2°. Een kritiek op gang van zaken en onderwijs H. K. S. in een in N. I. verschijvend orgaan door een leerl. 1° jaar N. I. L., uiterlijk enkele maanden na zijn aankomst op de H.K.S. verzonden. Daarin werd op journalistieke wijze en, mede wegens gemis aan de vereischte kennis van zaken, met scheef voorgestelde of onjuiste gegevens een gezocht, onredelijke, soms kinderachtige kritiek geoeffend. Die van den ex-leeraar van 1889 (blz. 382/3), welke zich op een veel hooger plan bewoog, was daarbij slechts kinderspel! Er bleef niets..., maar dan ook heelemaal niets over van de

H. K. S.¹⁾ Deze zaak heeft, na afdoening, ten slotte een volledig bevredigenden atloop gehad. Zij wordt hier louter vermeld als een *beeld des tijds*, het eenige aan de H. K. S. ondervonden geval van een tijdelijk aberreerende psyche als gevolg van den wereldoorlog: een zwakke reflex van de soldatenraden in de verliezende legers.

Uiteraard hebben de leerln. N. I. L. altijd eenige meerdere moeite om bij aankomst te wennen aan het betrekkelijk onzelfstandige, ondergeschikte, meer of min schoolsehe H. K. S.-leven; na den de geesten ontketenenden wereldoorlog, toen jonge offn. bovendien veel sneller tot hogere functiën werden geroepen en daarin in N. I., naast groote vrijheid en zelfstandigheid, extra bevoegdheden over uitgestrekte gebieden hadden uitgeoefend, wromg de schoen aanvankelijk nog iets meer dan normaal.

3°. Wenschen tot het geven van een minder schoolseh karakter aan het onderwijs (meer efm. Universitaire colleges); daartoe: *a.* binnen zekere grenzen geen bepaald verband tussehen het in de voordracht behandelde en den omvang der leerstof; grepen in de hoofdzaken; *b.* maximum 3 verplichte lessen per morgen; *c.* zelfstudie op den voorgrond; de te behandelen onderwerpen reeds lang t.v. bekend maken, waardoor de leerln. in staat zouden zijn op wetenschappelijkten grondslag aan de op hoog peil te brengen debatten deel te nemen; *d.* terugbrengen van het aantal lessuren tot hoogstens 20 voordrachten p. w., alle in de morgenuren; *e.* navolging van een vreemde inrichting van hooger mil. onderwijs (eveneens door de sub. 1° bedoelde C^{ste}. aangeprezen) wegens haar weinig schoolseh karakter.

Deze voorstellen brachten de ten aanzien VAN DE ROO v. A.'s plannen vermelde psyche in herinnering „dat het goed is, als het maar verandert” (blz. 351). Daarom zag men zich verplicht *in het algemeen* krachtig front ertegen te maken. Er zouden alleen dan termen zijn om van stelsel te veranderen, indien de H. K. S. onvoldoende uitkomsten had geschonken. De mobil. 1914 en de wijze, waarom in de jaren 1914/8 in den dienst der hogere staven kon worden

¹⁾ Stijl van den recensent.

voorzien, hadden juist het omgekeerde geleerd. Onder de uitnemende leiding van vorige directeuren had zich op de basis van een 3-jarig stelsel geleidelijk een traditie gevormd, waaraan men later terecht had vastgehouden; onderwijs, waarbij de leeraren grootendeels de leiding hielden; harde, ten deele verplichte arbeid voor de leerln., noodig voor hen, die o.m. voor allerlei bureaudiensten worden opgeleid. Voornl. de jaren *no* de H. K. S. waren die voor zelfstudie, waarbij men — na een algemeene basis ontvangen en zich methode van studeeren, werken en oordeelen eigen gemaakt te hebben — zich *nader* in een *deel* van het geleerde kon gaan verdiepen (specialisatie). Wat de bewuste buitenlandse inrichting betrof, viel het gemakkelijk met tal van feiten en rapporten aan te toonen, dat haar karakter, mede in verband met haar meer beperkt doel, juist veel school-scher was; overigens zou het schoolsche karakter wel nimmer *geheel* aan een *militaire school* te ontnemen zijn. Den leeraren, met veel zorg uitgekozen, werd, als aan de Universiteiten, groote mate van vrijheid geschonken in de keuze van hunne onderwerpen, mits geen hoofdzaken buiten beschouwing bleven. Steeds werd het debat zeer aangemoedigd, doch in algemeenen zin waren de leerln. niet in staat en misten zij tijd en gelegenheid om *verschillende* leeraren — oudere bezonken offn., die over uitgebreide vóórstudie en veel bronnen beschikten — in hun *verschillende* studiën bij te houden, dus, goed voorbereid, vrucht-dragend aan debatten omtrent *allerlei* onderwerpen in *alle* vakken deel te nemen. De wet van 1890 schreef een groot aantal verplichte vakken voor; na den oorlog was hun aantal en dat der oefeningen door nieuwe behoeften nog met 8 uitgebreid en was er slechts 1 vervallen (de beruchte geodesie). Onmogelijk dat alles in 20 morgenuren samen te dringen, tenzij *door wetswijziging* een splitsing werd gemaakt tusschen een *verplichte*, noodzakelijke, algemeene basis (morgenuren) en *facultatieve* nevenvakken, elk op *enkele* namiddagen. 1)

1) Later is mij gebleken, dat ook oud-directeur DEN BEER POORTUGAEL als M. v. O. dit denkbeeld in zijn ontwerp-Stafwet aanbevolen had.

4°. Een a° 1925 uit N. I. ontvangen voorstel om:

a. voor *kr. studiën* geen leeraren (stafkapt.) N. I. L. meer te bestemmen: in verband daarmee:

b. ook het onderwijs aan de leerln. N. I. L. geheel te doen geven door offn. *Ned. L.* en burgerleeraren; voorts:

c. als vakken te doen vervallen Maleisch, Javaansch, L. en V. kunde, tropenhygiëne en Mahomedaansch recht;

d. de leerln. N. I. L. 1^e en 2^e jaar des zomers niet te detachn. bij korpsen en leercentra h. t. L., doch hen dan te laten reizen in Frankrijk en Engeland, uitsluitend om de betrokken taal beter te leeren (geen *militaire* studiereizen).

Deze voorstellen deden, met een variant in den overtreffenden trap, denken aan de aangehaalde mentaliteit (blz. 351): „het is allcen dan goed, indien het heelemaal verandert”. Bij verwezenlijking zou het onderwijs H. K. S. voor de leerln. N. I. L. teruggebracht worden tot den toestand 1868 tot 1878/81, toen zij, destijds in aantal zeer beperkt, feitelijk als bijloopers het geheel op *Ned.* toestanden gegronde onderwijs volgden, echter met dit verschil nog in het nadeel, dat reeds de eerste leerln. N. I. L. deelnamen aan *alle* detachn., oefeningsreizen, enz., voor h. t. L. Behalve de groote schade, aldus aan de *kr. studiën* N. I. L. toe te brengen, zou ook het onderwijs aan de H. M. K. S., dat voor een overwegend deel de verdediging van onze overzeesche gewesten betreft, een onherstelbaren slag ontvangen. Land- en zeemacht moeten daar op de inuigste wijze samenwerken; een doelmatig onderwijs op die inrichting laat zich zonder steun van en samenwerking met N. I. stafoffn. niet denken.

Ten slotte was de geestelijke vader van het voorstel blind gebleven voor het belangrijke nevenvoordeel, dat de N. I. stafleeraren — uitgezochte offn., die het doorgaans tot de hoogste rangen brengen — een aantal jaren in een zeer wetenschappelijk centrum in Nederland studeeren en daar door omgang met collega's en leerln. hun geest verrijken kunnen. Het voorstel om de troependetachn. h. t. L. te doen vervallen getuigde van eenige kleinachting van hetgeen er in *dezen* tijd voor offn. N. I. L. in het *Ned. L.* te leeren

valt. In algemeenem zin is het Ned. L., althans wat bestrijding van een B. V. betreft, begrijpelijkerwijze steeds de voorganger van dat in N. I. geweest. Nu het N. I. L. den laatsten tijd zeer van karakter verandert en meer aan het Ned. gelijk wordt: een beperkt aantal oefencentra; het beroepselement *de* instructeurs; een steeds toenemend verlofskader en dienstpln. met korten oefentijd (woekeren met tijd en middelen) wordt het nut dier detachn. *steeds grooter*.

Op grond van vorenstaande overwegingen is het plan door mij bestreden in De Indische Gids 1927, aan de hand van een schets van de evolutie van ons hoogste mil. onderwijs, aan offn. N. I. L. gegeven. Herhaaldelijk en van verschillende zijden was, op de basis van een gemeenschappelijken onderbouw, aangedrongen op specialiseering voor de leern. N. I. L. Zoo in Krijgswetenschap 1898/9 kolonel NIEUWENHUIZEN, die zelfs den eisch stelde, „dat den off. N. I. L. zooveel mogelijk slechts datgene worde onderwezen, dat tot directe toepassing in Indië kan leiden”. Zoo bij herhaling de latere leeraar en directeur, Generaal W. COOL, die nagenoeg 5 jaar tot het N. I. L. had behoord; in 1905 en 1908 kapt. TÜCKERMANN (blz. 406/7); ook de Staats-C^{sie}. van 1910 in haar Verslag van 1913, blz. 125 en 127. Al het in een moeizamen strijd van 50 jaren verkregene zou aldus met één zet worden prijsgegeven!!

De H. K. S. met haar bezonken systeem heeft aan de 4 besproken na-oorlogse hervormingsplannen volkomen weerstand weten te bieden; zij hebben hare grondslagen niet kunnen aantasten. Zelfs kwam niets van een kleiner, op 4^c. gevolgde voorstel om haar den *dorden* stafkpt. N. I. L. weer te ontnemen, in 1913 na veel moeite veroverd (blz. 407). Daarmede zou aan het onderwijs N. I. L. *gevoelige* schade zijn toegebracht, daar het peil teruggebracht zou zijn tot den *gebrekkigen* toestand van vóór dien.

5°. Nadat reeds door kolonel VAN OORDT einde 1909, ook in het Verslag der Staats C^{sie}. 1910 1) en door de C^{sie}.

1) Blz. 133/4.

herziening H. K. S. geweest was op de wenschelijkheid om de leerln. bij het verlaten van de H. K. S. in kennis te stellen met de mate, waarin zij voldaan hadden, ging, als gevolg van de krachten, welke na het einde der mob. in ons leger werkten, omstreeks 1920 de drang daartoe ook van enkele der belanghebbenden uit. ¹⁾ Daarop deed de M. v. O. 11 Mei 1922 de Tweede Kamer kennen, dat de nopens de geschetste geheimhouding ingebrachte bezwaren „in hoofdzaak gegrond zijn, zoodat ik bereid ben daaraan zooveel mogelijk tegemoet te komen”. In een Aanschr. van denzelfden dag bepaalde de M. v. O., dat de C. G. S. en de H. I. aan ieder der onder hunne bevelen gedetachn. bij het einde een verklaring moesten afgeven, in hoeverre de betrokkene voldaan had voor het betrokken dienstvak en dat de directeur H. K. S. „mededeeling... van de resultaten hunner studiën aan de betrokkenen zou doen”. Dit werd aldus opgevat, dat aan ieder afzonderlijk diè categorie werd medegedeeld (blz. 377), waarin hij bij het eindrapport geplaatst was, benevens de e.q. toegekende geschiktheid voor leeraar mil. onderwijs of adjudant van een hooge militaire autoriteit. Aanvangende cursus 1922/3 werd nog een categorie D. toegevoegd, waardoor C., d.w.z. „De H. K. S. met vrucht doorloopen, doch niet aanbevolen voor den G. S.” niet langer de minste bleef. Meermalen waren n.l. zij, die de H. K. S. met deze alleszins behoorlijke qualificatie verlieten, later, ook bij de korpsen, beschouwd als niet geheel voldaan te hebben, omdat zij in de laagste rubriek waren gerangschikt. ²⁾

Bij K. B. 29 Apr. 1925 werd kolonel VAN DAM VAN ISSELT Sous-Chef G. S. en tot zijn opvolger benoemd luit.kol. P. J. VAN MUNNEKREDE, Chef van den Staf der IVe Div., (kolonel 1 Oct. 1926). 1 Apr. t.v. was de functie van I. M. O.

¹⁾ Bijlagen Handelingen Tweede Kamer, 1921/2. [536]; 1922/3 [182]. Een eerste poging van een ex-leerl. a°. 1904 was volkomen mislukt.

²⁾ In 1927 is de omschrijving der 4 categn. eenigszins gewijzigd, waardoor elk verband tot den G. S. is komen te vervallen.

andermaals opgeheven, ditmaal tengevolge van bezuiniging en vermindering van het aantal mil. onderwijsinrichtingen. De gevolgen dier opheffing werden reeds op blz. 380 aangehaald. Waren de scholen voor verlofsoffn. bij het „militair onderwijs” ingelijfd geworden, 1) de betrekking was dan als beslist noodzakelijk behouden gebleven. Nu heeft de H. K. S. vanaf 1 Apr. 1925 rechtstreeks onder den M. v. O. gestaan, totdat zij, bij de wijziging vredesinstructie C. G. S. (K. B. 7 Dec. 1927) onder dezen werd geplaatst, terwijl de K. M. A. zelfstandig bleef.²⁾ De gegeven oplossing is — zoo men de H. K. S., in tegenstelling tot de K. M. A. bepaald „onder” een autoriteit stellen wil — wel de meest voor de hand liggende en de goedkoopste, doch tevens, gelet op het voornaamste doel der inrichting, noch de beste noch eigenaardig. De toestand is nu in dit opzicht dezelfde als in 1868!

Ingevolge K. B. 2 Nov. 1925 werd voor hen, die na hun det. onder de bevelen C. G. S. of H. I. van dezen de verklaring ontvangen, dat zij de geschiktheid voor het betrokken dienstvak bezitten, een onderscheidingsteeken G. S. of Int. ingevoerd, te dragen op de uniformjas. Eerstbedoeld onderscheidingsteeken wordt ook gedragen door hoofd- en subalt. offn., die tot den G. S. hebben behoord.

Sedert 1 Jan. 1926 is het aantal vakken uitgebreid met stijlvorming, terwijl vanaf cursus 1927/8 een off. van de L. V. A. als „luchtvaartangelegenheden” de tactiek o.a. van het luchtwapen behandelt. Sedert 1926 bestaat voor hen, die de kr. studiën N. I. L. voltooid hebben, gelegenheid om bij een der bureau's G. S. een facult. cursus in cryptographie (geheimschrift) te volgen van 1 à 3 mud. Sedert 1927/8 wonen enkele offn. van de adm. der zeemacht als toehoorders den I. C. bij.

Bij K. B. 10 Jan. 1927 werd de z.g. „voorbevordering” geregeld, ten doel hebbende om offn., die bijzondere studiën

1) Door mij voorgestaan in een artikel: Herziening van de mil. onderwijswet. Onze Eeuw. 1915, blz. 210/1.

2) Reeds sedert 9 Sept. 1919 bezat de C. G. S. bevoegdheid lessen en oefeningen H. K. S. bij te wonen. Daarvan werd nimmer gebruik gemaakt.

gevolgd hebben, aanspraak (*geen recht*) te openen op bijzondere bevordering, en aldus door kunde en kennis uitmuntende offn. naar voren te brengen. Zij, die na afloop H. K. S. geschikt worden geacht voor detach. onder C. G. S. of H. I. ¹⁾ dan wel met goeden uitslag de techn. hogere vorming of de jurid. opleiding gevolgd hebben, *kunnen* voor één jaar vóórbevordering in aanmerking worden gebracht, indien zij ook overigens als off. „bijzonder aan te bevelen” zijn. Zulks *kan* met een 2e jaar worden vermeerderd voor hen, die na hun detach. onder C. G. S. of H. I. geschikt geoordeeld worden voor het betrokken dienstvak. Deze maatregel beoogt meer de belangen *van den Staat en van het leger* (blz. 387/S en 417); niettemin worden ook de betrokkenen er door gebaat, evenals vermoedelijk de toeloop tot de H. K. S.

Nl. Terugblik. Nut der Inrichting. Besluit..

Aan het einde van deze schets een terugblik werpend, blijkt voornl. het volgende:

1°. De eerst decenniën zijn voor onze hogere militaire vorming niet gemakkelijk geweest; bij gemis aan ervaring ging men tastend te werk, daardoor meermalen van stelsel veranderend en in uitersten vervallend. In 1890 werd door wederinvoering van den driejarigen cursus een vast, beproefd systeem verkregen, gebaseerd op den gulden middenweg van noch te veel noch te weinig. Door partiëele aanvullingen en verbeteringen is men gestaag, methodisch voortgeschreden op den weg van ontwikkeling en vervolmaking. Dank zij toewijding, nadenken en arbeid van tal van bekwaame mannen, zoowel militairen als burgers, in den loop van 60 jaar aan dat onderwijs verbonden geweest, heeft het gehalte der hogere militaire vorming een zeer hoog peil

¹⁾ De M. v. O. heeft, hieraan bij L. O. 1927, No. 379 naderen uitleg gevend, bepaald: „de H. K. S. in klasse A., B. of C. verlaten.” Dit is een meer dan vrije vertaling van het K. B., daar de 46 jaren, dat deze terminologie bestaat, cat. C. steeds heeft beduid: niet aanbevolen voor den dienst G. S.! De regeling gaat officieel in voor genr. 1927 (dus 1930), doch heeft officieus, voor zooveel doenlijk, terugwerkende kracht gekregen.

bereikt. Laatstelijk heeft het nog in beteekenende mate gewonnen door de oprichting van de H. Marine K. S. in de nauwste voeling met de H. K. S. Op den geheelen ontwikkelingsgang vanaf het hoogst elementaire, zeer moeilijke begin in 1868 is in hooge mate toepasselijk het devies in de hall der H. K. S. boven de deur naar de voormalige leeraarskamer (tevens bibliotheek): „per aspera ad astra”.

2°. Hoewel in den aanvang plannen bestaan hebben tot oprichting van een *afzonderlijke* Stafschool in N. I. en destijds enkele zeer bevoegden daarvoor hun stem hebben verheven, zoo is men toch weldra vrij algemeen daarvan teruggekomen. Alleen heeft kolonel N. I. L. NIEUWENHUIZEN, oud-stafoff., nog, als laatste, een zeer belangrijk pleidooi daarvoor geleverd. ¹⁾ Teekenend is echter, dat men het onder den drang der omstandigheden ontstane filiaal te Bandoeng (1918/9) der Ned. H. K. S. ophief, zoodra de omstandigheden zulks veroorloofden, een gebeurtenis, welke door velen der betrokkenen „met vreugde werd begroet” (blz. 415).

3°. De onder 1°. bedoelde evolutie van het onderwijs aan de offn. *Ned. L.* is van af 1878, aanvankelijk schoorvoetend, gevolgd door de N. I. afd. Gegrondvest op een gemeenschappelijke basis van *algemeene* vakken, heeft zich geleidelijk daarop een *speciaal op N. I. toestanden berustenden* bovenbouw ontwikkeld, waardoor het onderwijs aan de N. I. afd. thans kwalitatief op minstens even hoog peil staat als eerstgenoemde. Al hebben de herhaalde wisselingen van stelsel inzake ons hoogste militaire onderwijs, ook financieele overwegingen in de 80er jaren een methodische toepassing van het denkbeeld kunnen remmen, haar op den duur tegenhouden vermochten zij niet. Wie de hand mocht willen slaan aan de speciaal N. I. faculteit, moge zich de woorden herinneren van den schranderen, zoo veelzijdig ontwikkelden majoor HAVER DROEZE (G. S. N. I. L.), genie-off. en oud-leerl. Stafschool, van het Ned. voor het N. I. L. overgegaan: „De maatschappelijke (en geogr.) toestanden van Nederland en N. I. verschillen in zóó veel opzichten, dat

¹⁾ Krijgswetenschap 1898/9, blz. 498 tot 567.

men in vele gevallen geheel verschillende eischen moet stellen... Wil men in dit opzicht gaan generaliseren, dan zijn oppervlakkige studiën daarvan het gevolg, die zoowel voor Indië als voor h. t. L. weinig waarde hebben." 1)

4°. De gegeven sehets vormt *één doorgaande* verdediging van den *driejarigen* cursus. Zij leert, dat ook hier de waarheid in het midden ligt (4-jarige Stafschool en 2-jarige 2e Afd. K. S.) Toen men in 1918/20 andermaal een proef nam met den reeds door de jaren 1878/91 veroordeelden twee-jarigen cursus, bleek die tijd zeer krap (blz. 424); in verband met de ervaring dier jaren en met de in 40 jaar nog zeer gestegen eischen en omvang van het onderwijs volkomen begrijpelijk! Ook de uitkomsten, in de mob. jaren verkregen met verkorte cursussen, vormen een *ernstige* waarschuwing, dat niet straffeloos aan den studietijd kan worden getornd. Toekomstige reorganisatoren mogen dit wel bedenken en zich bewust zijn, dat *deugdelijke* en *doelmatige* behartiging van ons hooger militair onderwijs veelzijdiger en zwaardere eischen stelt dan het rekensommetje, hoe in 2 wintercursussen, elk van *m* maanden valt „onder te brengen” het getal van *v* vakken, thans *u* uur p.w. gedurende den 3-jarigen cursus gegeven. Wat majoor ELAND in 1879 onder 1°. vóór den 3-jarigen cursus aanvoerde (blz. 365), de latere Generaals ROOSEBOOM en COOL in 1889/90 contra een 2-jarigen cursus (blz. 387) heeft, bij het toenemen van aantal en omvang van vakken en oefeningen, nog aan beteekenis gewonnen.

5°. De toeloopt tot de Inrichting is nimmer zóó geweest als de belangen van Staat en leger wel vereischten. Klachten daarover dagteekenen van 1816/21 (geen adspirn. voor adjunct G. S.; blz. 302) en van de oudste Appl. S. 1844 (blz. 306); het is een klacht van alle tijden gebleven. De wensch, van majoor ELAND om „de besten te zien mededingen” (blz. 364) en door kolonel VAN OORDT om jaarl. de „upper-ten” aan de inrichting te zien (blz. 408), is nimmer vervuld. Herhaaldelijk is overtuigend door alle achtereenvolgende

1) Krijgswetenschap 1898/9, blz. 561.

directeuren e.a. gewezen op de groote wenschelijkheid van belooning, in eenigerlei vorm, voor de *goede* oud-leerln. Het is, alsof na afschaffing van de inderdaad *buitensporig groote* bevoorrechting der geslaagden van de Stafschool, voor tientallen jaren aan Hoogerhand het besef noyens het echt Nederlandsche „vóór wat hoort wat” teloor was gegaan. Ook hier lag de waarheid in het midden. Eerst onder den laatsten M. v. O. is, voornl. door de thans methodisch geregelde z.g. vóórbevordering, dat beginsel, *thans in gepaste mate*, in toepassing gebracht. De maatregel is natuurlijk bestreden en ontegenzeggelijk zijn er bedenkingen. Wij meenen echter, dat de voordeelen ze *verre* overtreffen. De weg naar de H. K. S. staat voor een ieder vrij: de hogere technische en de juridische richting worden ook begunstigd. Een ieder weet, waaraan hij zich te houden heeft en wat hem te wachten staat. In plaats van wisselende stelsels van wisselende ministers, ieder met eigen inzicht, soms met eigen sympathieën, treedt een *vast en onpartijdig stelsel*.¹⁾ De nauwlettend overwogen, met veel zorg door tal van hoogstaande mannen uitgebrachte eindrapporten H. K. S. en G. S. (H. I.) strekken daarvoor tot waarborg. Zoo al mogelijkerwijze onder de leerln. der eerste inrichtingen later zekere „contracten van correspondentie” hebben bestaan (om een ouden term uit onzen Regententijd te bezigen) en onze G. S. — niet in naam, doch wel inderdaad — toen meerendeels een gesloten geheel bleef vormen, waarbinnen men elkaar de bal wel eens toekaatste, die tijd is door den loop der jaren, door het groot aantal oud-leerln. en door gewijzigden zeden en gebruiken, ook in het leger, geheel voorbij.

De vraag, welk **nut** de H. K. S. voor onze krijgsmacht heeft afgeworpen, valt aan de hand van het drieledig doel der inrichting (blz. 390 onder a.) gemakkelijk te beantwoor-

¹⁾ Merkwaardig is, dat niet minder dan 4 directeuren H. K. S. het slachtoffer zijn geweest van die wisselende inzichten of van persoonlijke opvattingen van Ms. v. O.

den. 1°. Heeft zij door haar oud-leerln., mede door al, wat in de pers, in Krijgswetenschap e. d. van hen uitgaat, in ruime mate bijgedragen tot ontwikkeling van ons off. korps in algemeen krijgsk. richting, ook om ons krijgswezen diè plaats te doen innemen in ons Staatsbestel en in de belangstelling des volks, welke het vooral in den modernen Staat verdient. 2°. Voorziet zij sedert jaren voor een zeer belangrijk deel in de hoogere bevelvoering. Van de 10 generaals en 18 kolonels der inf., cav. en art. hebben onderscheidenlijk 7 en 11 de inrichting bezocht. Onder hare oudleerln. komen de Gouv. Gen.'s van N. I. van HEUTSZ ¹⁾ en ROOSEBOOM voor, Generaal VAN DAALLEN, bekend uit het O. I. oorlogsleger en A. KOOL uit ons vredesleger, 11 Ministers v. O., (leeraren inbegrepen), leden St. Gen. en R. v. St., enz. enz. terwijl ook verschillende oud-leerln. tot soms zeer belangrijke posten in de burgermaatschappij zijn opgeklommen. En wat het 3^e doel betreft, zoo voorziet de K. S. sedert 1875 vrijwel volkomen in de aanvulling G. S. (blz. 345) en sedert 1881 geheel in die van de Int.

Uit een en ander volgt, *dat de H. K. S., na moeilijke jaren van zoeken en tasten, hare roeping thans vrijwel volledig vervult*. Er bestaat echter, om dit aan te toonen, een nog veel sprekender bewijs; daartoe zij gewezen op het *zeer verblijdende* contrast tusschen onze mobilisatiën 1870 en 1914/8. Overtuigend was in 1870 gebleken, dat aan een der hoofdvereischen voor een moderne krijgsmacht, een snellen, volledige overgang van vredes- op oorlogsvoet, *schier alles ontbrak*. ²⁾ De daarmee in alle opzichten een groote tegenstelling vormende mobilisatie 1914 en het tijdperk 1914/8 liggen nog versch in het geheugen. Nopens de *paraatheid* van onze krijgsmacht schreef later Generaal SNIJDERS: „De mob. op 1 en 2 Aug. had een vlot en geregeld verloop...

¹⁾ Voor de merkwaardige wijze, waarop deze tot de K. S. toegelaten is: Ind. Gids 1927.

²⁾ Zie van mijne hand: De ontwikkeling van ons krijgswezen sedert Nov. 1813 (1902), blz. 35/40, waar aan de hand van de officieele verslagen een 9-tal fundamenteele gebreken worden genoemd.

Avond 1 Aug. waren bij de meeste korpsen 90 à 100 % der verlofgangers aanwezig. Van de landweermannen, die over 't geheel eerst den 2^{en} dag moesten opkomen, waren een aantal reeds den eersten dag present. 3 Aug. werden de marschvaardig gemaakte korpsen, voor zooveel vereischt, naar hunne oorlogsstandplaatsen vervoerd. Nam. van dien dag had het Veldleger zijne afwachtingsopstelling ingenomen, waren alle grenzen en kusten bezet, alle strat. belangrijke punten in grens- en kustgebied tegen overrompeling verzekerd, de spoorbruggen in dat gebied ter vernieling gereed, de zeegaten door de Marine bewaakt en voor zooveel noodig versperd, de territoriale bezettingen der buitenprovn. op hare standplaatsen en de verdedigingsliniën van hare voorloopige of definitieve bezettingen voorzien." 1)

De uitkomsten van dat al heeft onze Premier uit de oorlogsjaren 1914/8, Mr. CORT VAN DER LINDE, in een Kamerzitting 1916 aldus geschetst: „Ik behoef niet te betoogen, dat, wanneer wij ons alleen hadden moeten verlaten op ons goed recht, wij uitermate zwak zouden hebben gestaan. Maar alleen doordat wij daarbij tevens konden vertrouwen op ons paraat leger, hebben wij resultaten bereikt." En de ex. O. L. en Z. schreef: „Het kloek besluit tot *tijdig* mobiliseeren en het vlot verloop dezer operatie wekten het vertrouwen der mogendheden... Onze doorlopende gereedheid tot afweer van *elke* gebiedsschending moest ons het vertrouwen der belligerenten schenken, door hetwelk het hun mogelijk werd gemaakt, ons ongemoeid te laten." 2)

Onze *gereedheid* in de eerste mob. dagen — door Generaal SNIJDERS genoemd „een machtige factor om ons voor de oorlogsrampen te behoeden" — valt bijna uitsluitend te schrijven op rekening van de paraatheid, van het systeem, dank zij den invloed, van onze hoogste inrichting van mili-

1) Gedenkboek 1898/1923, blz. 218.

2) Gedenkboek, 1898/1923, blz. 219-221. Zie van Generaal SNIJDERS voorts: *Ons Leger*, 15 Aug. 1919; 15 Oct. 1921; 15 Jan 1922 en 15 April 1924 (Rede, gehouden voor hoogleeraren en studenten Utr. Univ.).

tair onderwijs uitgegaan op ons legerstelsel en daarin geleidelijk doorgewerkt, naarmate het aantal ex-leerln. klom en hunne positiën belangrijker werden: de *methodische oorlogsvoorbereiding*. Onder den invloed van Staf- en Krijgsschool heeft onze krijgsmacht zich weten op te werken van het kleine *vredeleger* der 50er en 60er jaren (blz. 308/9 en 319) tot een voldoende talrijk volksleger, *in de eerste plaats ten oorlog ingesteld*. De groote verdienste van die Inrichting *in haar geheel* is het geweest, dat zij, naast het polijsten van enkele genieën en groote verstandenen, een groot aantal ontwikkelde, kundige, methodische, harde werkers voor tal van staven, bureau's en onderwijsinrichtingen heeft gekweekt, die op hun beurt de methode in ons legerstelsel hebben weten te brengen, zooals Prins Maurits in het einde der 16^e eeuw stelselmatig door een reeks van regelingen de verbandelooze, ongeordende krijgsmachtjes der 7 Vereenigde Provinciën heeft weten op te werken tot zijn beroemd „Staatsche Leger”. ¹⁾

Ondanks allerlei tegenspoedigen in de eerste decenniën is ten slotte het doel volledig bereikt, waarmede onze Stafschool in 1868 werd opgericht: de *paraatheid* en de *methode* in ons legerstelsel te leggen.

In latere jaren heeft de K. S. mede een zeer gunstigen invloed geoefend op het N. I. L. ²⁾ Ja, het is niet te veel gezegd, dat de grondslagen der pacificatie van Atjeh en de *daadwerkelijke* vestiging van ons gezag tot in de vele uithoeken van onze Overzeesche Gewesten voor een belangrijk deel gelegd zijn in dat oude, kille en sombere gebouw, verscholen achter de poort in het Noordeinde. Want wanneer VAN HEUTSZ, gewezen Chef van den Staf in Atjeh en Onderhoorigheden, einde 1892 zijn vlammend protest tegen het gevolgde Atjeh-wanbeleid vol zwakheid en stelselloosheid de wereld inslingert, wanneer hij in „De onderwerping van Atjeh” schrijft: „De Atjeh-oorlog knaagt aan ons koloniaal

¹⁾ Zie van mijne hand Krijgswetenschap, 1917/8. Prins Maurits' veldtocht van 1599, blz. 11 en 93/4.

²⁾ Verg. blz. 359/60 en 407.

bezit; hij *moet* eindigen. Laten wij eindelijk aan de beschaafde wereld toonen, dat wij daartoe in staat zijn" en coneludeert: „dat de Atjehers zich nooit anders dan gedwongen zullen onderwerpen en dat slechts hij, die toont de macht te bezitten om zijn wil te doen eerbiedigen, de meester zal zijn, aan wiens bevelen zij zullen gehoorzamen", wanneer hij daarna door daden waar maakt, wat hij t.v. geschreven had, het in een *lijdelijken* postenstrijd ondergegangene Indische leger te zamen vat, door zijn persoon en zijn energie met zelfvertrouwen bezielt en het in *offensieven* strijd van overwinning tot overwinning leidt, om later als G. G. met zijn allen bezielenden geest dit zelfde systeem met even gelukkigen uitslag in toepassing te brengen ten aanzien van die talrijke uithoeken onzer Buitenbezittingen, waar men t.v. niet meer dan *schijngezag* bezat... dan doet VAN HEUTSZ niets anders dan het schrijven en toepassen van een stuk eerste-klas Napoleontische strategie, van welke hij op de K. S. zeker veel had gehoord.

Gelet op de vervolmaking van ons hooger militair onderwijs in' versehillende richtingen en de wijze, waarop de H. K. S. in latere decennien haar roeping heeft vervuld, zijn er goede gronden om het 60-jarig bestaan feestelijk te herdenken en de *toekomst* met vertrouwen tegemoet te gaan. Den directeur staat een staf van uitgelezen krachten terzijde, waaronder vele burgerleeraren, die in hooggeplaatste functiën werkzaam zijn of waren. Het krijggsbestuur spaart moeiten noch kosten om de Inrichting zoo goed mogelijk aan haar doel te doen beantwoorden. En wat misschien nog wel van de hoogste beteekenis is: er is grond voor de verwachting, dat de toeloop eindelijk zal worden, zooals gewenscht, n.l. dat het toel.-ex. jaarlijks *gematigd concurreerend wordt voor de geslaagden*.

Eindelijk is den leern. voor al hun extra inspanning verzekerd, wat reeds M. v. O. DE ROO v. A. in 1878 bepleitte: „Zekerheid op bepaalde vooruitzichten bij slagen"; eindelijk werd verwezenlijkt, wat hij schreef: „er zal een einde komen aan den, allen geest en leven uitdoovenden toestand,

dat de meer bekwame schier niets boven den minder bekwame vooruit heeft'' (blz. 354).

Ten slotte zij er op gewezen, dat er *juist in het nieuwe leger* een bijzonder loonende, hoogst gewichtige taak is weggelegd voor de H. K. S. Want waar ons oorlogsleger belangrijk grooter en zeer aanzienlijk samengestelder werd, de vredeskern daarentegen kleiner, de encadreering minder hecht, de oefentijden aanzienlijk korter, daar dienen de methodische oorlogsvoorbereiding in de bureau's, de hoogere aanvoering en de dienst in de staven in oorlogstijd, ook een stelsmatige ontplooiing van de kleine vredeskern bij mobilisatie te beter verzorgd te worden. *Aldus is de plaats van de H. K. S. in ons nieuwe legerstelsel nog belangrijk gestegen*: van haar wordt gevraagd jaarlijks een grooter aantal offn. van nog hooger staand gehalte te scheuken. In dit verband zijn de maatregelen tot versterking van den toeloop zeer oordeelkundig; hoogst onoordeelkundig daarentegen zou het zijn het gehalte aan te tasten door te tornen, *al ware het slechts met een fractie*, aan het zoo hoogst doelmatige, *volkomen ingeleefde stelsel* van 3-jarige cursussen. *Garde à qui la touche!*

Alles bijcengenomen is er zeker alle grond om moedig en hoopvol voort te schrijden op den weg naar het eeuwfeest.

I N H O U D.

Voorwoord.	299
I. Voorgeschiedenis. Eerste incidenteele pogingen tot hoogere vorming. 1813 tot 1868 . . .	300
II. De School ter opleiding van officieren voor den Generalen Staf te Haarlem. 1 Mei tot 1 Nov. 1868. Eenjarige cursus	311
III. De Stafschool te Breda. 1 Nov. 1868 tot 1 Nov. 1875. Vierjarige cursus	321
IV. De Krijgsschool voor Officieren te Breda. 1 Nov. 1875 tot 1 Oct. 1878. Driejarige cursus	338
V. Oprichting van de 2 ^e Afd. der Krijgsschool te 's-Gravenhage (1 Oct. 1878). Schorsing (1 Jan. tot 24 Juli 1879). Hervatting. Tweejarige cursus, doch nog 3 studie jaren ((1 Oct. 1878/80)	348
VI. De 2 ^e Afd. der Krijgsschool en de Cursus voor de Intendance. 1 Oct. 1880 tot 1 Nov. 1891. Tweejarige cursus	370
VII. De Hoogere Krijgsschool tot de mobilisatie. 1 Nov. 1891 tot 1 Aug. 1914. Driejarige cursus	384
VIII. Het mobilisatietijdperk. Schorsing van de H. K. S. (tot 1 Sept. 1919). Verkorte cursussen. (29 Jan. 1917 tot 1 Mrt. 1919). De tijdelijke leergang te Bandoeng (1 Mrt. 1918/9) . . .	410
IX. De 2-jarige cursus (1 Nov. 1918/20). Oprichting van de Hoogere Marine K. S. (Officieus 1 Nov. 1918; officieel 1 Jan. 1921)	415
X. De Hoogere Krijgsschool na de mobilisatieschorsing (Sedert 1 Sept. 1919). Driejarige cursus	424
XI. Terugblik. Nut der Inrichting. Besluit . . .	439